

Emma Baumacher

A NÁCIZMUS TÖRTÉNETE

Fix-term • Budapest

Tartalom

SZTE Egyetemi Könyvtár

J000595134

X 47320

Előszó	5
A náci párt története	6
A Vezér „gyermekkora”	16
A párt és Führer története a végnapokig	40
A párt „idegenpolitikája”	92
A párt végnapjai és a nürnbergi per	108

Bayrisches-Central=
Landwirtschaftsfest

Ausstellungen:
Landwirtschaft
Gewerbe
Jagdu.Fischerei

16. September
bis
1. Oktober
München 1933

Előszó

Ki is volt Hitler, a fekete Führer? Honnét származott, és hogyan lett élet-halál urává? Kik voltak a náci párt kezdeti vezetői? Miben állt a náci ideológia, és hogyan valósították meg azt? Mik voltak a nácik törekvései, és főként mi volt II. világháborús jelenlétük jellege?

Európa e vészterhes korszakának történetét, számos legújabb felmerült információ és kutatás figyelembe vételével, jeleníti meg könyvünk, igyekezvén elkerülni a szélsőséges ítélezést, de a részvétlenséget is.

Európa és a világ a legutóbbi időkben folyamatosan emlékezik. Teszi ezt főként amiatt, mivel a világ eseményei gyakorlatilag pontosan idézik a néhány évtizeddel ezelőtti világhelyzetet, annak elégedetlenségével, kétoldalúságával és tömegeket megmozgató, szélsőséges hitrendszereivel együtt. Ahogy a mondás szól: A történelem megismétli önmagát.

Igen sokan szeretnének megfelelően emlékezni a hat évtizeddel ezelőtti, még a mai világszámára is kínos eseményekről, de még többen szeretnék ezt elfeledni: főként a még életben maradt túlélők.

A nácik története ugyanis nem könnyen elfogadható szelete az újkori európai történelemnek, a legutóbbi és legkevésbé elfogult tudósokat, történészeket is elborzasztja némely időszak, aktivistáinak tettei, főként azok, melyek a mai generáció közvetlen elődeit is, így vagy úgy, de érintik.

Mi volt a náci ideológia? Ki volt Hitler, és hogyan lett élet-halál urává, a Führerré, tömegek bálványává?

Könyvünk elsősorban a száraz tényeket igyekezett közölni, a legutóbbi kutatási eredmények figyelembe vételével, megbízható történészek kutatásai alapján.

Emlékezzünk tehát Európa e vészszakaról, nyugodtan és békében, de nem felejtés nélkül.

A náci párt története

A Német Nemzetiszocialista Párt e néven csupán a húszas évek elején alakult, de lényegében azonos szellemi irányzattal, már 1919-ben létezett.

Egykori megalapítói ugyanis elsősorban az I. világháborúban részt vevő, a kispolgári mozgalmak eszmeiségét követő egyszerű emberek voltak.

A náci párt elődje ugyanis egykor Német Munkáspárt néven alapított meg 1919. január 5-én. Alapító tagjai között láthatjuk Anton Drexlert, egy üzemi munkást, Karl Harrert, egy sportújság munkatársát,

Náci tömeggyűlés

Anton Drexler

A Freikorps egyik korai felvonulása

A Freikorps egyik tagja

Dietrich Eckartot, a széles körben ismert, gazdag származású költőt, Alfred Rosenberget és Gottfried Feder mérnököt, Eckart lapjának legfontosabb munkatársait. Feder különösen széles körben ismert volt, mivel neve alatt jelent meg a nemzeti szocializmus eszméit, hirdető, antiszemita írás, az „A kamatrabszolgaság szétzúzása” címen.

Anton Drexler (1884–1942) szerszámkészítő és vasúti lakatos. Az I. világháború előtt csatlakozott a völkisch-mozgalom számos szervezetéhez, majd a háború alatt a Vaterlandpartei, az Anyaföld Párt tagja lett. Költői hajlamai ismertek voltak, és társaival megalapította a Német Munkáspártot. Már első megjelenése után nagyra értékelte Hitler részvételét a pártban, és javaslatára megváltoztatta a párt nevét is. Pártbeli helyét csakhamar Hitler vette át, melyet még a Drexler által 1921-ben vezetett, belső pártpuccs-kísérlet sem ingatott meg. Hitler visszatérése után szerepe szimbolikussá zsugorodott, majd 1923-ban elhagyta a pártot. A párt mellett a Thule-társaság tagja is volt, majd 1924-ben bekerült a parlamentbe, melyet 1928-ig alelnöke volt. Hitler hatalomra jutása után visszatért a pártba, de valódi hatalmat haláláig sem kapott.)

A Thule Társaság szimbóluma

Német népviselet

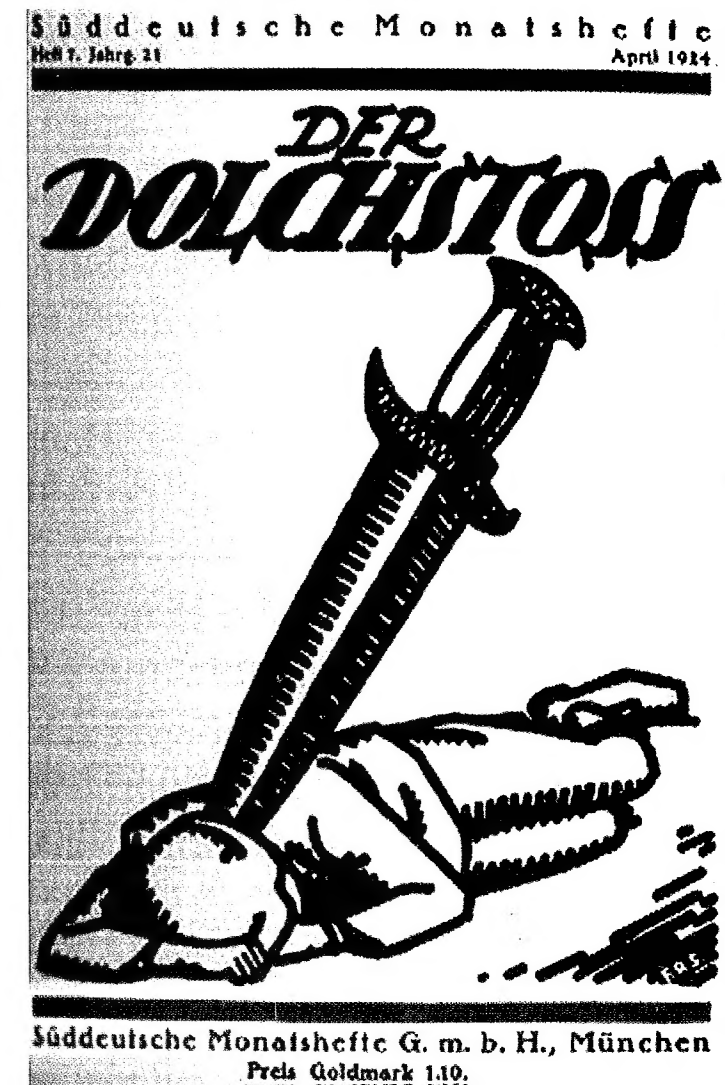
Alfred Rosenberg

Alfred Rosenberg (1893–1946) balti német család leszármazottja volt. A rigai, majd később a moszkvai egyetemen végzett 1917-ben. Az általa tervezett épületek ma is Tallinn központját díszítik. A for-

Aranyozott Madonnaszobor Münchenben,
Hitler fiatal éveinek színhelyén

radalom idején a fehérekkel tartott, így el kellett hagynia Oroszországot. Nézetek már ekkor erős antiszemitizmust és nemzetiszocialista hatás tükröztek. Nagy hatással volt rá Houston S. Chamberlain „A tizenkilencedik század alap gondolata” című könyve, mely a náci mozgalom rasszelméletének alapja volt.

A Tördés-elmélet, melyet annyian bálványoztak

Nemcsak az NSDAP alapítótagja volt, de a Thule Társaság is tagjai között tudhatta.) 1923-ban részt vett a „sörpuccsban”, s Hitler távollétében ő vezette magát a pártot.

1929-ben megalapította a Német Kultúra Militáns Ligáját, majd megalakította a Társaság a Zsidókérdés Tanulmányozására című intézményt, mely antiszemitát látószögből értékelte a zsidók jelenlétét a német kultúrában.

1930-ban kiadta később mitikussá vált könyvét, a XX. század mítosza címmel, melyben leszögezte a nemzetiszocialista mozgalom alapvető téziseit.

Hitlerre mégis hatással tudott lenni, főként abban, hogy az ő hatására Hitler gyengének és könnyen legyőzhetőnek vélte a Szovjetuniót. 1933-tól egyre komolyabb diplomáciai küldetéseket teljesített, főként a brit vezető köröket kellett meggyőznie arról, hogy Németország nem tervez komolyabb agressziót. Estélyei egy időben igen divatosak voltak, de nézeteit nem nagyon fogadták el.

1934-től azt a megbízatást kapta Hitlertől, hogy dolgozza ki a Párt spirituális és filozófiai képzésének programját, és minden ezzel kapcsolatos intézmény megszervezését. A náci fajelmélet megalkotójaként is őt tartották számon, annak ellenére, hogy tudományos alapképzésben nem részesült. Számára elsőrendű fontossággal bírt „vér tisztasága”, a „nordikus faj felsőbbrendűsége”, s ennek filozófiai és eszmetörténeti alapjait is igyekezett megtalálni a védikus hinduizmus és a zoroasztriánus hitvilág köreiben.

1940-ben ő lett a Nemzetiszocialista Ideológiai és Oktatási Kutatóközpont Főiskolájának vezetője, és ő szervezte meg a Sonderstab Musikot, a Zenei Speciális Erőket, melyeknek joga volt Németország vagy bármely, németek által meghódított állam területén a zsidó tulajdonú tárgyak elkobzására.

A Szovjetunió inváziója idején ő lett az alávetett keleti területek kormányzója, és részt vett a Wansee-i konferencián is.

A szovjet területeken folytatott kampányai azonban rendre kudarcba fulltak.

1945-ben, a háború végeztével amerikai fogságba került, majd a nürnbergi bíróságon számos vádpontban bűnösnek találták. 1946. október 16-án felakasztották.)

Dietrich Eckart (1868–1923): Neumarktban született, Nürnberg mellett: apja ügyvéd és királyi tanácsos volt. Apja jelentős örökséget hagyott rá.

Eredetileg gyógyszerészetet tanult, de 1891-ben abbahagyta, és költői, drámaírói és újságírói pályába kezdett. Később Lanz von Liebenfels írásai alapján kidolgozta a „zenik magasabbrendűségéről” szóló elméletét. A tudományos módszerek azonban nem érdekelték, inkább a költői elgondolások: Eckart okkultista volt, főként a germán mitológia volt érdeklődése homlokterében.

1918-20 között Eckart egy antiszemita folyóiratnál dolgozott, Auf gut Deutsch címmel, melyben élesen bírálta a weimari köztársaságot és a Versailles-i békét, valamint a szociáldemokratákat és a zsidókat hibáztatták a háború alatti „tördöfésért”, Németország I. világháborús veszteségeért.

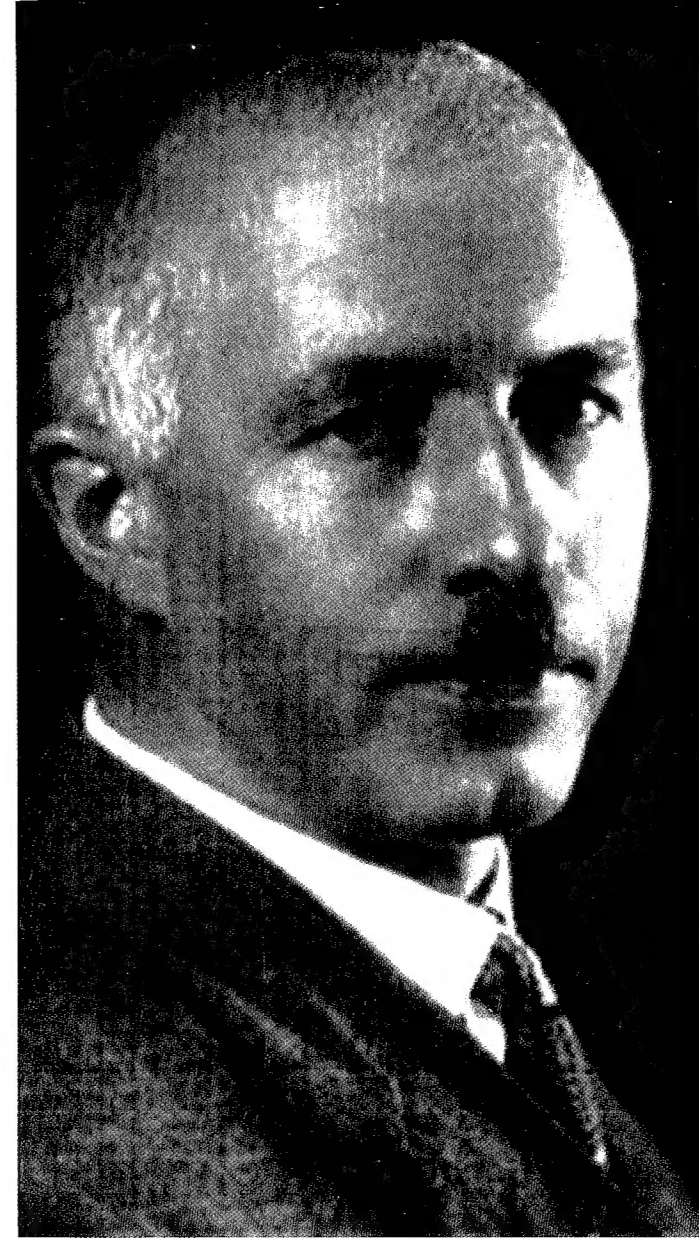
Dietrich Eckart

Alapító tagja volt 1919-ben a Német Munkáspártnak is, valamint helyeselte annak névváltoztatását és átszervezését.

Ő volt a párt újságja, a Völkischer Beobachter kiadója, és ő írta a párt indulóját is, Deutschland erwache (Ébredj, Németföld!) címmel.

Ő volt az, aki bemutatta Hitlert a befolyásos Rosenbergnek, majd minden befolyását bevetette, hogy a pártot és Hitlert minél magasabb körökben mutassa be.

A híres „sörpuccs”-ban is részt vett, majd 1923-ban őt is elítélték. Betegsége miatt azonban hamar kiengették: 1923. decemberében szívrohamot kapott és elhunyt.)

Gottfried Feder

Karl Harrer (1890–1926). Harrer szintén a párt alapítói közé tartozott. Politikai újságíró volt, aki egyben a jobboldali Thule Társaság tagjai közé is tartozott. Anton Drexlerrel együtt alapították meg a „politikai munkások szakszervezetét”, 1918. októberében. Harrer lett a párt vezetője. Már a korai időszakról törekedett arra, hogy a pártba ne léphessen be akárki, csupán az elit. Hitler belépése után egyre feszültebb lett közte és a leendő Führer között a viszony, főként, mivel Hitler tömegpárttá akarta tenni az NSDAP-t. 1920. január 20-án lemondott az elnökségről, majd 1921 folyamán kilépett a pártból. A politikától függetlenül halt meg, 1926-ban.

Gottfried Feder (1883–1941) egy köztisztviselő fia volt, aki először humán tudományokat, majd mérnök-

séget tanult Zürichben. A háború folyamán autodidakta módon tanult közgazdaságtant, majd egyre erősebb ellenérzést tanúsított a korabeli tőke és bankszakma húzásai ellen.

Első írása is épp ez ellen irányult, mely később magának Hitlernek érdeklődését is felkeltette. A párt alapításakor anyagilag is hozzájárult a pártlap, a Völkischer Beobachter beindításához is.

Adolf Hitlerrel 1919-ben találkozott, és ő lett a későbbi Führer mentora és pénzügyi támogatója.

1923-ban részt vett a „sörpuccsban”, majd 1924-ben bekerült a parlamentbe is.

1936-ig itt maradt. 1931 után azonban, éppen kapitalista ellenes nézetei miatt, mellyel a párt balszárnyát vezette, kezdtek megcsappanni a párt támogatói a legfelsőbb, gyáriparosi körökben: Hitler ekkor menesztette a párt kapitalista-ellenes szárnyát. 1933-ban, Hitler átvette a kancellári posztot és Feder lett a Közgazdasági Minisztérium helyettes vezetője.

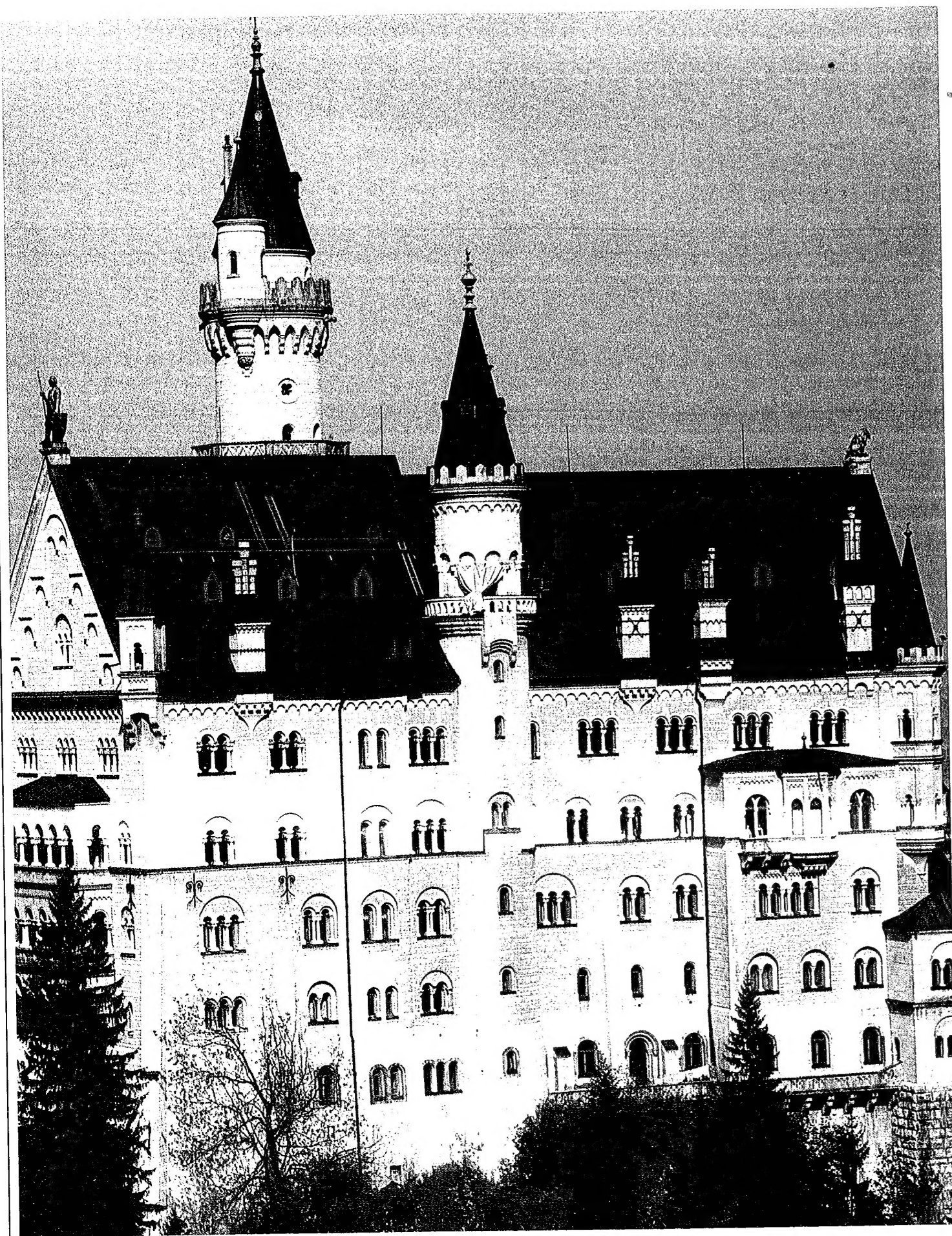
1939-ben megírta Die Neue City, az Új Város című művét. Ebben olyan, mezőgazdasági városok tervét dolgozta ki, melyekben közel húszezres közösségek lakhatnak autonóm térségként, mezőgazdasági területekkel körülvéve, melyek így önellátásra rendezkedhetnek be.

A Hosszú Kések Éjszakája után ugyanis Feder inkább igyekezett visszavonulni a politikából, s 1936-ban a Technikai Főiskola professzora lett: itt is dolgozott egészen 1941-ben bekövetkező haláláig.)

(Thule Társaság: Thule a görög és római antik világ misztikus szigete volt, mely messze túl esett az akkori ismert világ határain. 1919-ben nevét felhasználva jobboldali körök okkultista és völkisch társaságot alapítottak, melynek fontos eleme volt a titkosság, csupán a legelitebb körök tagjai léphettek be ide. Legfontosabb vezetője Lanz von Liebenfels volt, aki maga is megihlette a későbbi Führert. Hitük szerint Thulében egy ősi germán közösség élhetett, akik a mitikus Atlantisz kultúráját vitték tovább: hatalmas

A Thule Társaság később is sok náciit vonzott

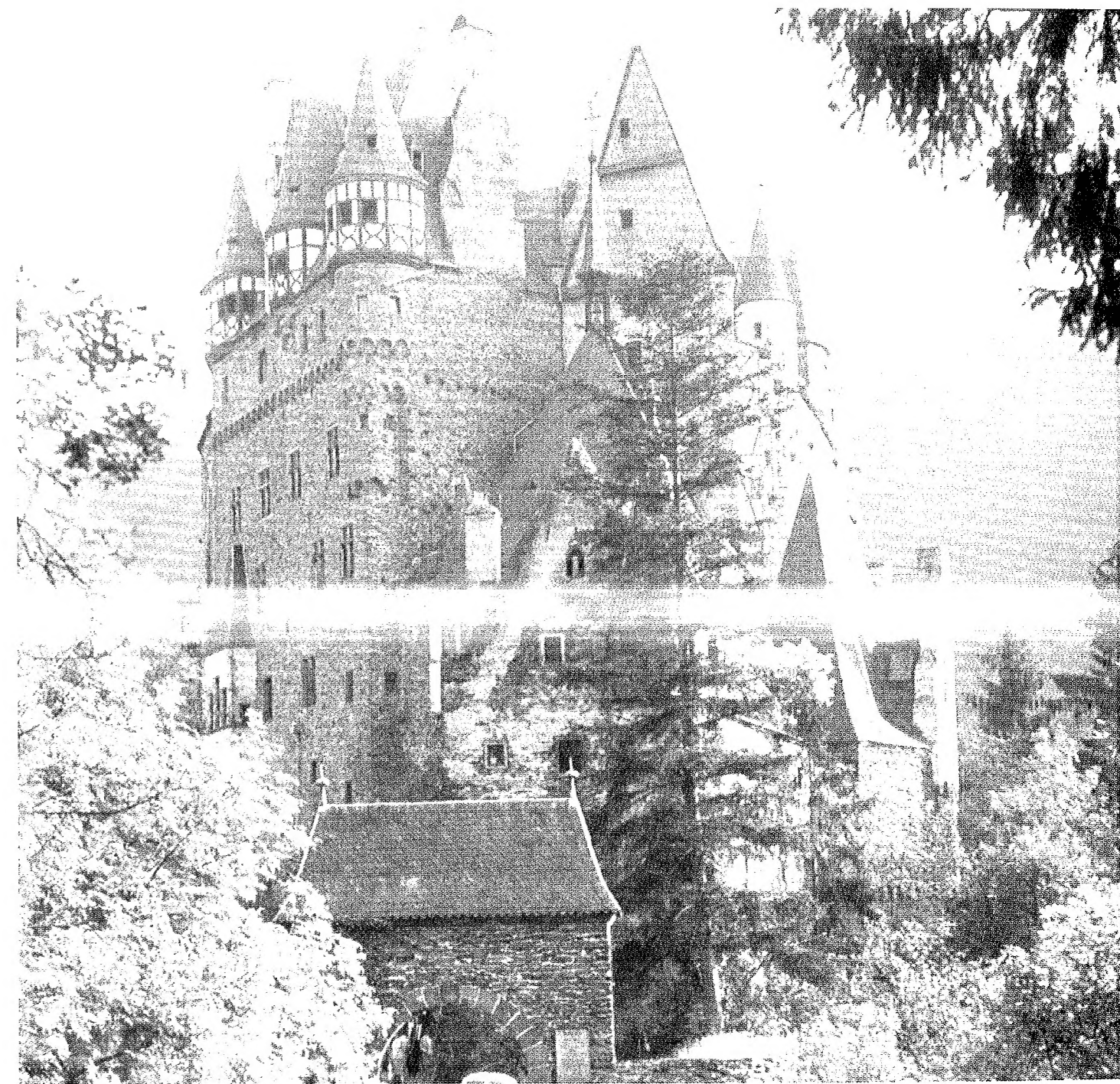
Wagner, Hitler ihletőjének vára Neuschwansteinben

gigantikus erővel rendelkező óriásfaj tagjai voltak ők, akik még a XX. századi szintnél is sokkalta fejlettebbek voltak: alapvető feladatuk volt, hogy megalakítsák az Anyaföldet, megvédjék határait, és megalapítsák az északi árja fajt. A faj egy idő múlva csakhamar új Messiást kap majd, aki vezetni fogja népét.)

A párt eszméit elsősorban a korabeli legendák és elméletek szélsőjobboldali jellege határozta meg: az antiszemitizmus, a Dolchstoss-elmélet, a Versailles-i szerződés szélsőséges kritikája és a fajelmélet egyaránt jellemezte a tagok véleményét. Mindannyian

gyűlölték a weimari köztársaságot, és pártjuk lényege is az volt, hogy egyfajta szabotőr csoportot hozzanak létre, mely a kormány munkáját akadályozza. Emellett, furcsa módon, igen jellemző volt erős kapitalizmusellenességük, hiszen mindannyian a gazdag gyáriparosokat is hibáztatták a háborús veszteségért és az ország jelenlegi helyzete miatt.

Összejöveteleiket egy szálloda fogadótermében, a „Négy Évszakban” tartották: tevékenységüket azonban egyfajta titkos, elitklubként akarták megszervezni.

Eltz vára

Nyilvános, heti összejöveteleiken mégis igyekeztek tagokat toborozni: céljuk a Versailles-i békeszerződés megsemmisítése, szabotálása volt, ugyanis az abban meghatározott 100 000-fős hadsereg létszámának, akár illegális növelését akarták elérni.

Német vidéki piac

Linderhof, a német régmúlt egyik szimbóluma

Emellett a széles néptömegek, főként a munkásság militarista szellemben történő átnevelését is meg akarták szervezni.

Drexler számos alkalommal beszédet tartott a munkások és kispolgárok bevonását az „új világrend” megszervezésébe.

TOREK ENŐ

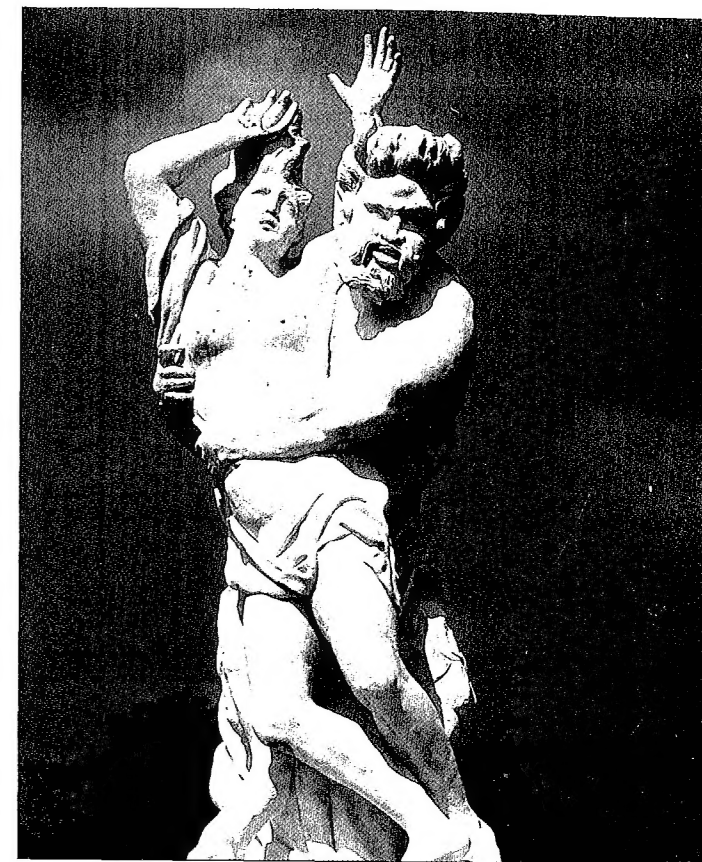

Pár bajor népviseletben

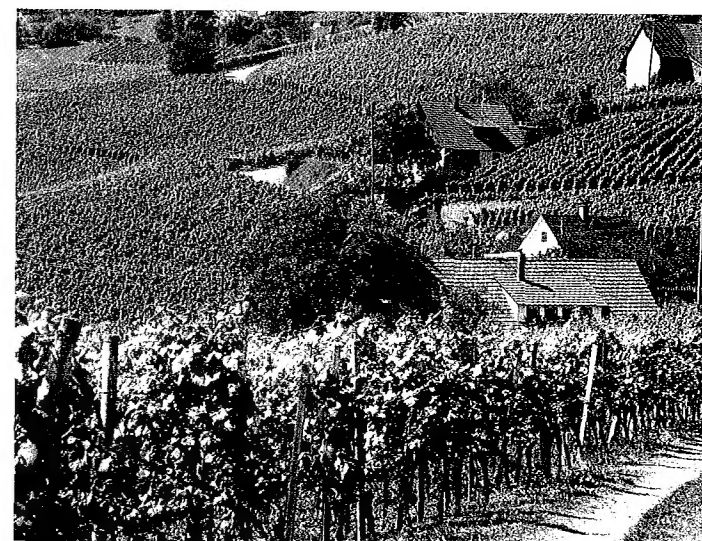
Szeptember 12-én az egyik gyűlésen Hitler reflektorfénybe lépett: végighallgatta a pártaktivista Feder előadását a „kapitalizmus megszüntetésének lehetőségeiről”. Ez nem érdekelte Hitlert, annál inkább feldühítette a következő hozzászóló, Baumann, aki Bajorország függetlenné válásának szükségességéről és lehetőségeiről beszélt.

Goethe és Schiller Emlékműve

Szobor a Herrenhausen-kertben

Sasbachwalden, falu a Fekete-erdőben;
a nácik ezért az életformáért rajongtak

Rheinstein vára a Rajnavidéken

Hitler ekkor szót kért, majd szenvedélyes hangon kifejtette, miért nem ért egyet az előtte szólóval, és Bajorföld függetlensége miatt gyengítené az egyébként is gyenge Németországot. Beszédével magával ragadta hallgatóságát, mégpedig olyannyira, hogy a végén Drexler a szónok kezébe nyomta „Politikai ébredésem” című brosróját. Így kezdődött Hitler pályafutása a pártban.

A Vezér „gyermekkora”

Hitler élettörténetének megírásával már korán megpróbálkoztak, de igen hamar kiderült, hogy ez igen komoly nehézségekbe ütközik, mi több, maga a Führer sem bátorította, inkább akadályozta önnön biográfusait.

Hitler ugyanis már a legkorábbi időszakától fogva igyekezett saját életrajzi adatait titkolni, elválasztani önmagától és pártbeli, politikai pályafutásától. Ez már pályafutásának legkorábbi időszakában meglátszott, főként amiatt, amikor a saját maga által választott pályára lépett. A Reichswehnról betöltött szerepe ugyanis megkívánta a névtelenséget, később pedig a Führer múlt nélkülsége igen komoly pszichológiai szerepet nyert.

A mágikus vezetőnek, aki tömegeket vezetett a történelembe, ugyanis kifejezetten kínos lett volna megismerni múltját, annak jellegzetes szereplőivel együtt: főként, mivel Hitlerre sem élő rokonsága, sem pedig múltbeli, már halott családtagjai nem vetettek túlzottan jó fény, nem szolgálták PR-szerepléseit sem.

Alois Hitler és felesége sírja Leondingben

Hitler saját önéletrajzát igen későn, 30 éves kora után írta meg: a híres „sörpuccs”-ot követően ugyanis hónapokra börtönbe került. Itt írta meg mágikus művét, a Mein Kampfot, melynek lapjain megemlékezett családjáról, és gyermekkoráról is: pontosabban mindent sajátos „szemüvegen” keresztül tette. Családjából kizárólag édesanyjáról tett említést, senki egyébről, és a vele történeteket gyakran tudatosan megtévesztő színezetben mutatta be. Fiatal korának nyomait viszont igyekezett már hatalomra jutásának első pillanataitól elmosni, megsemmisíteni, annak szereplőit pedig eltüntetni a nyilvánosság elől. Egykori szülőhelyének lakosait, főként rokonságát megfélemlítve igyekezett „rávenni”, hogy ne nyilatkozzanak a nyilvánosságnak, és egyáltalán ne lehessen nyomaikat megtalálni.

Az Anschlusst követően (a Führer ugyanis osztrák volt) belekezdett gyermekkorának, származási helyének „racionalizálásába”: 1938. augusztusában ugyanis gyakorlóteret létesített abban a körzetben, ahol egykori szülőfaluja, Strones állt. A lakosságot kitelepítették, a megmaradó épületeket pedig a földig rombolták: a gyakorlóter Európa egyik legnagyobb ilyen létesítménye volt.

Hitler félelmei nem voltak alaptalanok: az alábbiakban kiderül, miért.

A család ugyanis nem volt éppen a legnívósabb: nevük eredete sem tisztázott.

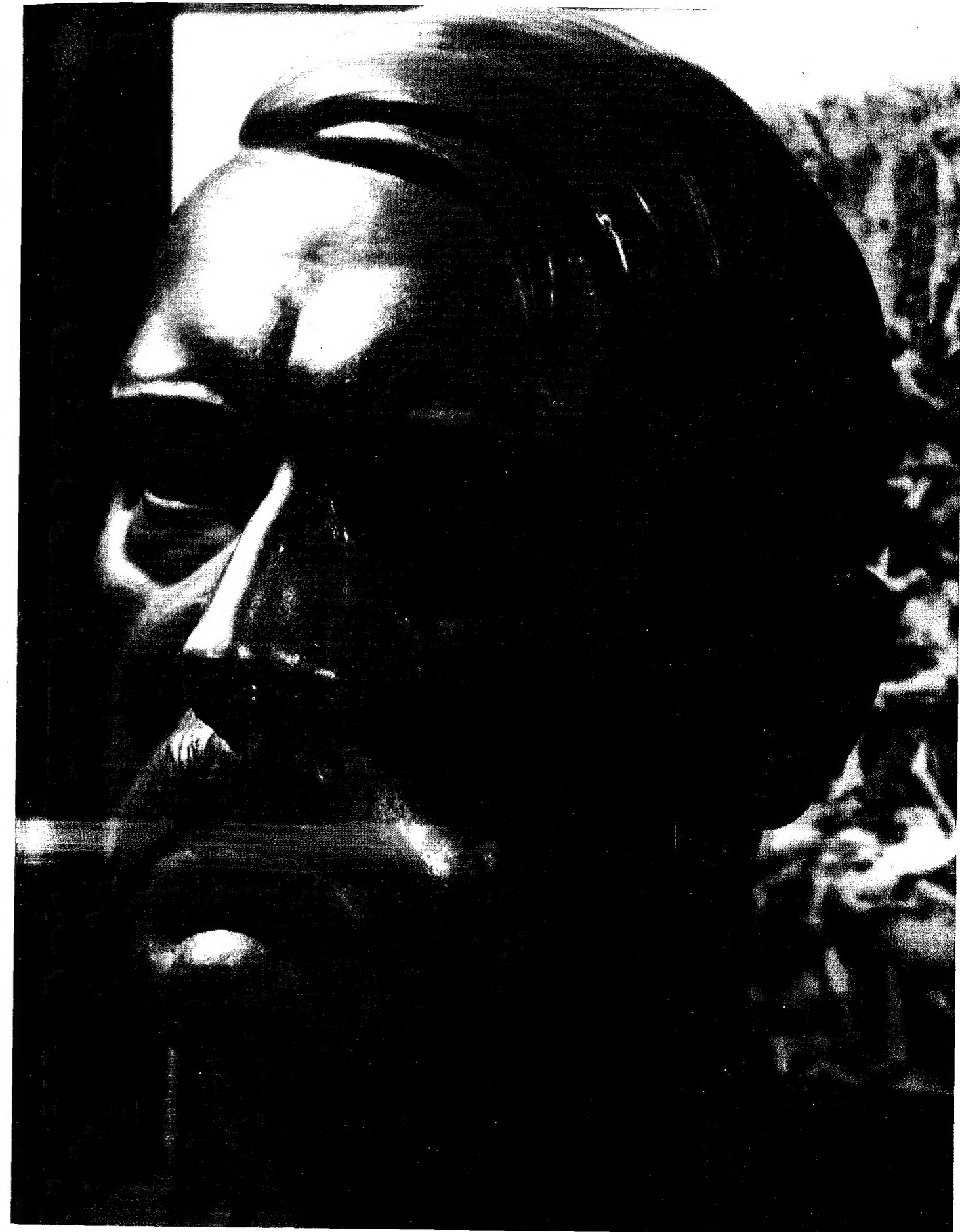
Eredeti formája sem ez, hanem Heidler, más források szerint Hiedler vagy Hidler volt.

A nevet számos módon írták: Hiedlernek, Huettlernek, Huettlernek és Hitlernek is, később ez a változat maradt meg. A név származásáról két elmélet is létezik:

- az egyik szerint a német Hittlerből származik, melynek jelentése „kunyhólakó”, „pásztor”.
- a másik a szláv Hidlar, vagy Hidlarcek volt, melynek jelentése hasonló.

Hitler családja valóban nem adott okot a Führer számára a büszkélkedésre.

Nagyanyja, Maria Anna Schicklgruber átlagos származású parasztlány volt, egy szegény parasztcsalád tizedik gyermekeként született. Később azonban gyakorlatilag vénlánynak számított: anyját 26 évesen vesztette el, ekkor kapta meg örökségét is, melyet tízévi munkával ügyesen a duplájára növelt. Emiatt va-

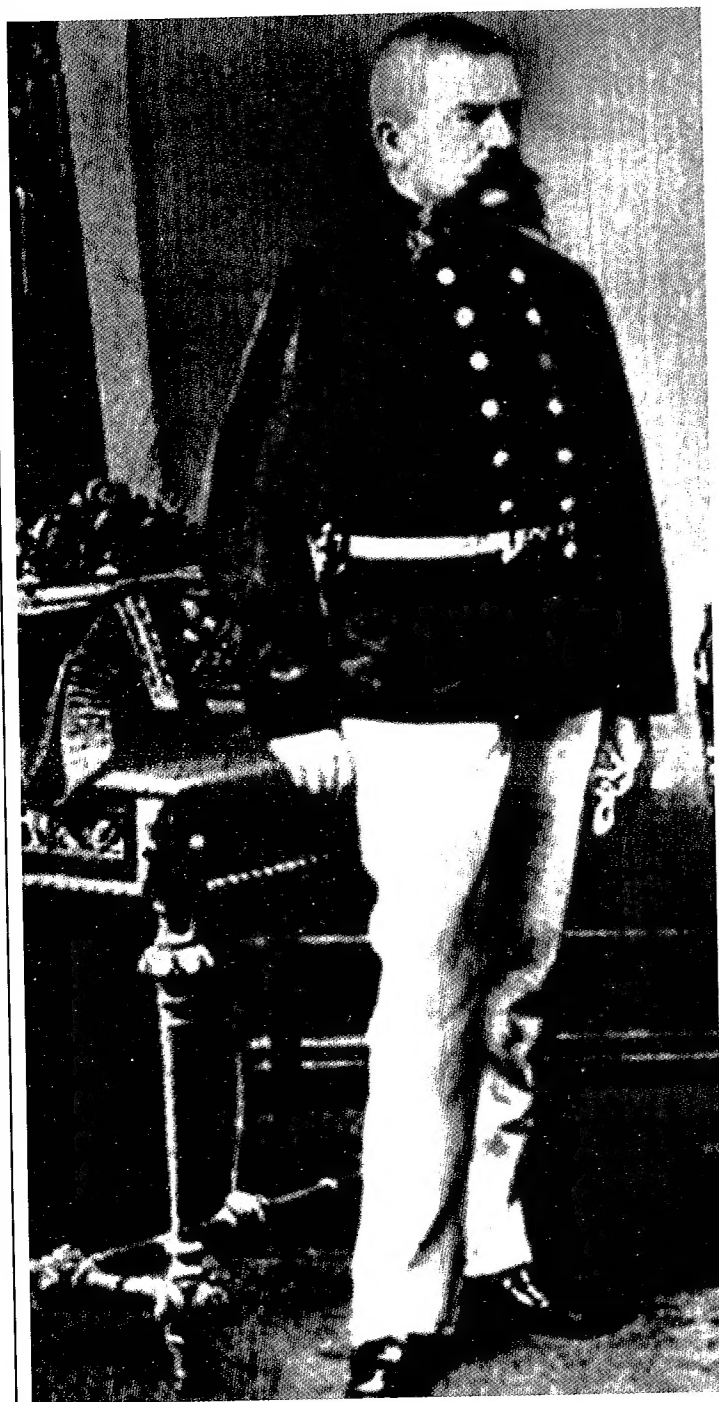

Adolf Hitler mellszobra egy kanadai múzeumban

gyónosnak számított az alsó-ausztriai Waldviertelben, egy festői, ám igen szegény falucskában.

Később a városba is bejárt, ahol házvezetőnői munkákat vállalt. Ismerősei szerint takarékos, csendes, de igen éles eszű, néha alattomos természetű volt.

Az egyházi feljegyzések alapján azonban kiderült, hogy 1837-ben, 42 évesen gyermeket szült: a keresztelő pap kérésére azonban megtagadta, hogy az apa nevét megadja. A gyermek így anyja nevét kapta: az Alois Schicklgruber nevet kapta. Ekkoriban egy parasztszalánál, a Trummelschlager-eknél szolgált: ők lettek a törvénytelen gyermek szülei.

Alois Hitler, a köztisztviselő

Alois utolsó éveiben

Alois Hitler apaságának kérdésében az erre az időszakra vonatkozó információhiány erősen rányomja bélyegét. Számtalan feltételezés látott napvilágot ugyanis: Hitlernek a hatalomátvételt követően egy rokona által küldött levélben olyan zsaroló jellegű kijelentés hangzott el, miszerint, amennyiben nem tesz eleget a kérésnek, Hitler és „a család múltjának fekete foltjairól” említést fog tenni a nyilvánosság előtt. Alois származásáról egy életrajzkutató felfedezettnek vélte, hogy amikor anyja, Maria Anna a városban keresett alkalmazást, egy grazi háznál, Frankenberger zsidó gyáros otthonába vették fel szolgálonak. A feltételezés szerint Leopold, a ház ura nemzette Aloist, majd ez után Mariát apja házába küldte vissza, és fizetett a gyermek után, egészen anyja haláláig. Ezek a híresztelések remek fegyverül szolgáltak a náci el-

Az ifjabb Alois Hitler, a későbbi Führer féltestvére

Klara Pölzl, Hitler édesanyja

lenfeleinek propagandájában: egy, német titkosszolgálat által, 1942-ben lefolytatott nyomozás azonban semmit sem talált. A szóbeszéd alapja az volt, amit Hans Frank 1945-ben, kivégzésére várva feljegyzett, s amit szerinte egykor megtaláltak egy 1930-as nyomozás során.

Naplóbejegyzésének, és a fent feljegyzetteknek azonban széles hívőtábora volt egészen a 60-as évekig, amikor is Wener Maser, majd őt követve Ian Kershaw történészek fel nem lebbentették a fátylat a rút valóról: a zsidókat a XV. században ebből a térségből, különösen Grazból elűzték, és nem is térhetett vissza egyikük sem a városba, csupán 1860 után, különengedéllyel. Emellett arra sincs írásos feljegyzés vagy bizonyíték, hogy Maria Schicklgruber valaha is Grazban szolgált volna, és Leopold Frankenberger néven sehol Európában nem jegyezték be senkit. A pletyka tehát alaptalannak bizonyult.

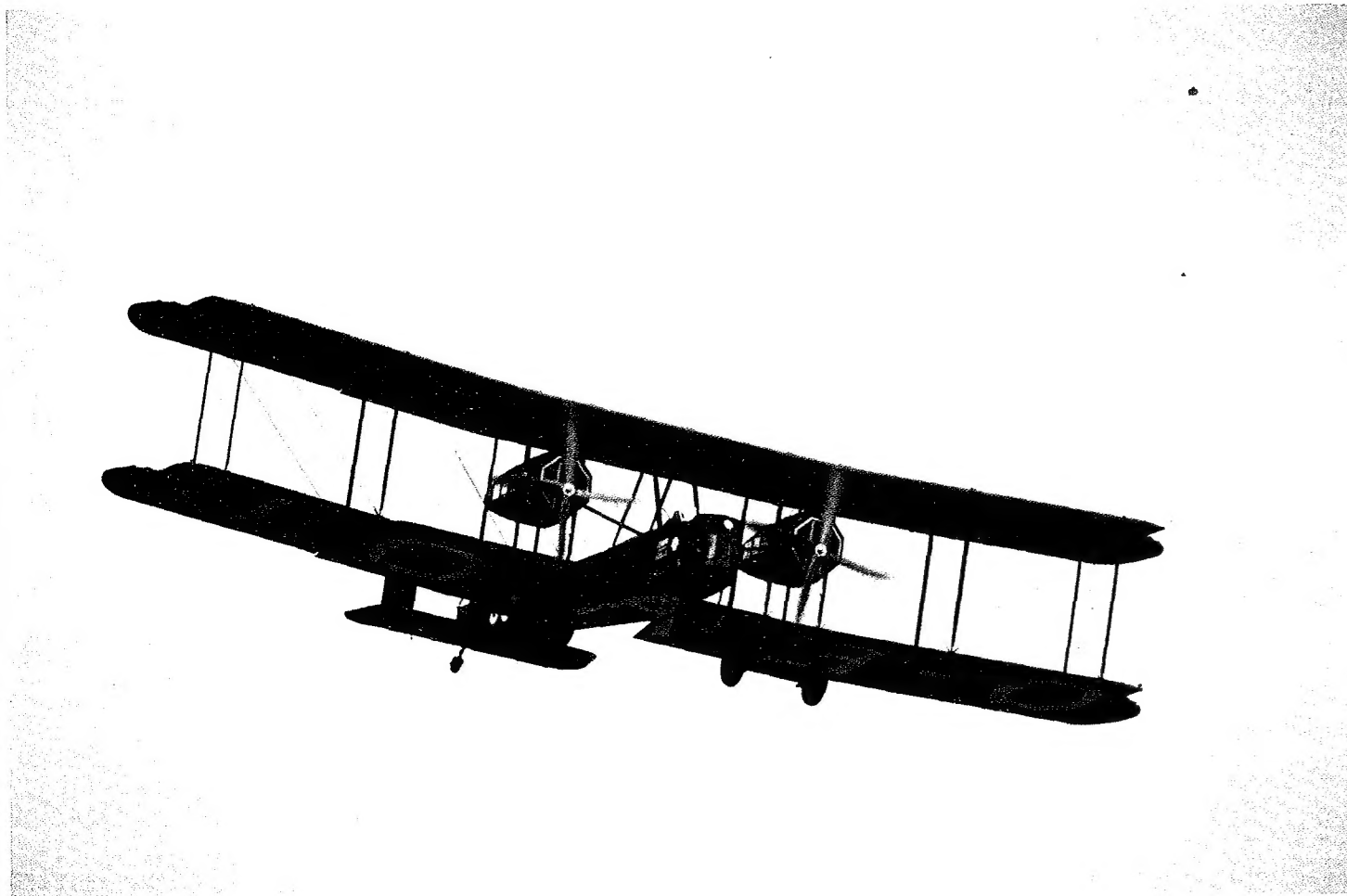
Alois apjaként azonban mást is meggyanúsítottak: így pl. Salomon Mayer von Rotschildet, a neves zsidó bankárt is, akinek bécsi házában Maria állítólag szolgálóként dolgozott. Erre egykor Dolfuss, Ausztria kormányzója talált írásos bizonyítékot, és zsaroló esz-

közül akarta felhasználni az Ausztriát bekebelezni kívánó diktátor ellen: ezzel akarta elérni, hogy Ausztria független maradjon a Reich-en belül. Hitler azonban meggyilkoltatta Dolfuszt ezért a bizonyítékért, melyet később Heydrich-hel, a titkosszolgálat fejével őriztetett.

A szülés után azonban nem sokkal apja gazdaságába költözött: itt töltött néhány évet a gyermekkel. Ekkor azonban újabb taggal bővült a gazdaság: náluk telepedett le Maria korábbi ismerőse, Johann Georg Hiedler utazó molnár költözött hozzájuk, és 1842-ben feleségül vette Mariát. Alois-ot öt évvel később, 1846-ban a molnár bátyjának, Johann Nepomuk Hiedlernek tanyájára, egy szerény, de igen virágzó kis farmra, Spitalba költöztették, míg ők maguk Klein-Mottenbe költöztek. (A történészek feltételezései szerint eredetileg a Nepomuknál szolgáló Maria a gazdától szülte meg gyermekét, e mivel Nepomuk nős volt, ezért sosem vállalhatta.) Édesanyja azonban alig egy évvel ezután, 1847 január 7-én, tüdővészben elhunyt.

A csecsemő Hitler

I. világháborús bombázógép

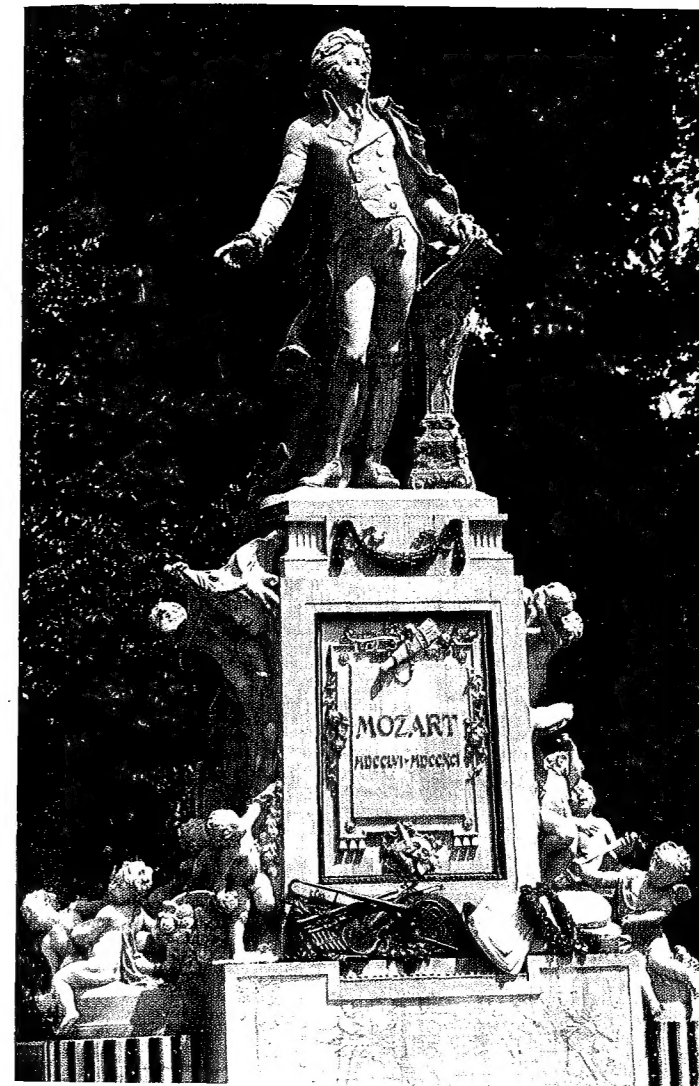

*Verduni háborús sírok:
Hitler maga is megjárta az I. világháborút*

Hitler származását sok életrajzíró megpróbálta kutatni: egyikük, Werner Maser szerint azonban Hiedler nem lehetett Alois biológiai apja, hiszen házasságukat követően nem indították meg a gyermek törvényesítését. Arról azonban a faluban is szöbeszéd járta, hogy a gyermek biológiai apja a férj bátyja, Johann Nepomuk Hiedler lehetett. Bizonyítást azonban mindez nem nyert: a Führer ugyanis egy alapos nyomozást megelőzve a teljes térséget leromboltatta. Még nagymamájának temetkezési helyét sem tudták megtalálni, az Anschlusst követően.

Alois (1837–1905) további sorsáról nem sok feljegyzés szól: már kisgyerekként a helyi cipésznél lakott, majd 1850-től Bécsben tanult tovább cipészinas-ként. Öt évvel később az osztrák állam köztisztviselőket toborzott a vidéki területek lakosságából: a 18 éves Alois tehát jelentkezett és fel is vették, félig katonai alkalmazásban, vámtisztviselőként dolgozott.

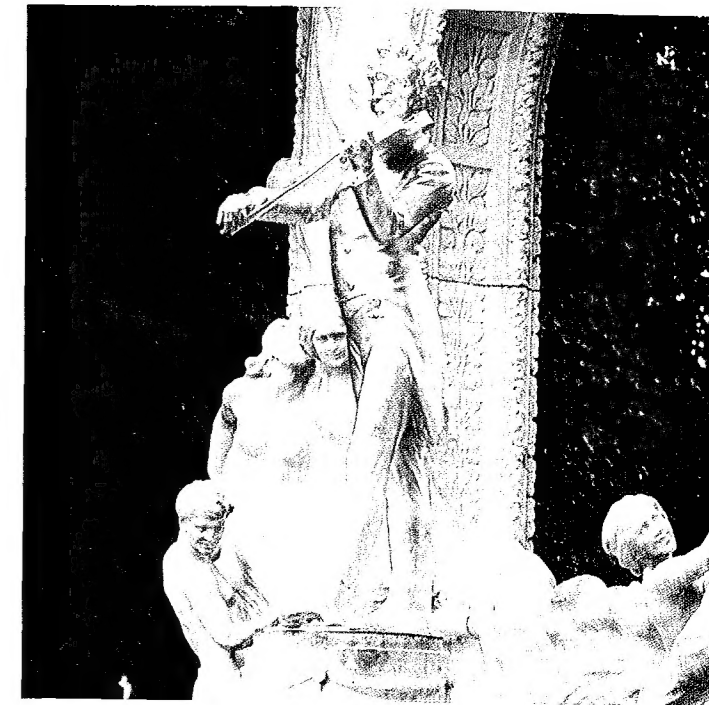
Beosztása azonban nem végleges helyre kapcsolódott, számos helyre áthelyezték, így bizonyos időközönként el kellett hagynia addigi hivatali helyét. Alois folyamatosan továbbképzésekre járt, így 1875-ben

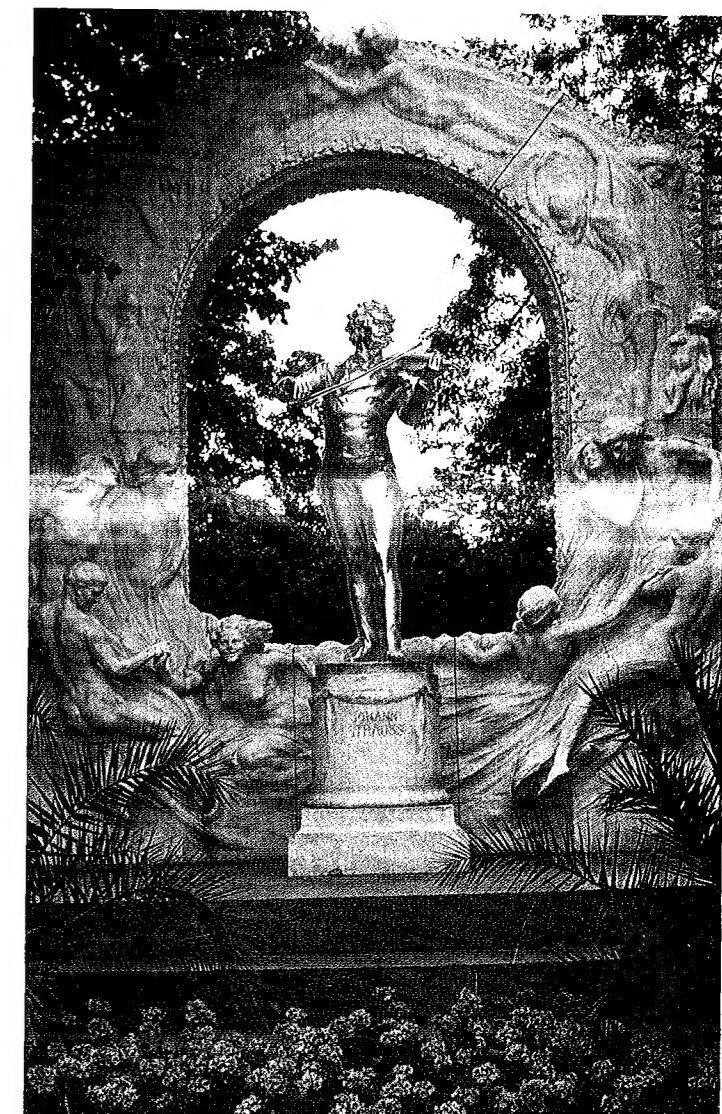
Wolfgang Amadeus Mozart emlékműve Bécsben

A Führer megkoszorúzza szülei sírját

Strauss szobra Bécsben

Johann Strauss is nagy hatást gyakorolt Hitlerre

már felügyelő lett. Munkáját a lehető legnagyobb körültekintéssel, pontosan végezte, hibát sohasem találtak nála. Magánélete azonban annál szokatlanabbul alakult: már 1860-ban nemzett egy törvénytelen gyermeket egy asszonytól, akit Thelka néven jegyeztek le. A flört és a gyermek sorsáról azonban elveszték az adatok.

1873-ban, 36 évesen megnősült: feleségül vette Anna Gasslt, egy felettesének jómódú, 50 éves lányát. A házasságnak valószínűleg anyagi és karrierbeli okai voltak: Anna valószínűleg valamiféle betegségben szenvedett, és meddő is volt.

Alois ekkor még anyai családi nevét használta, de 1876-ban, a jó állású tisztviselő azzal a kéréssel folyamodott a hatóságokhoz, hogy anyja férjének nevét vehesse fel. Keresztelési helyén, Döllersheimben a papnál bejelentette, hogy biológiai apja valójában Johann Georg Hiedler, anyja második férje volt, és most szeretné őt törvényesíteni (Johann Georg ekkor már közel

A gyermek Hitler

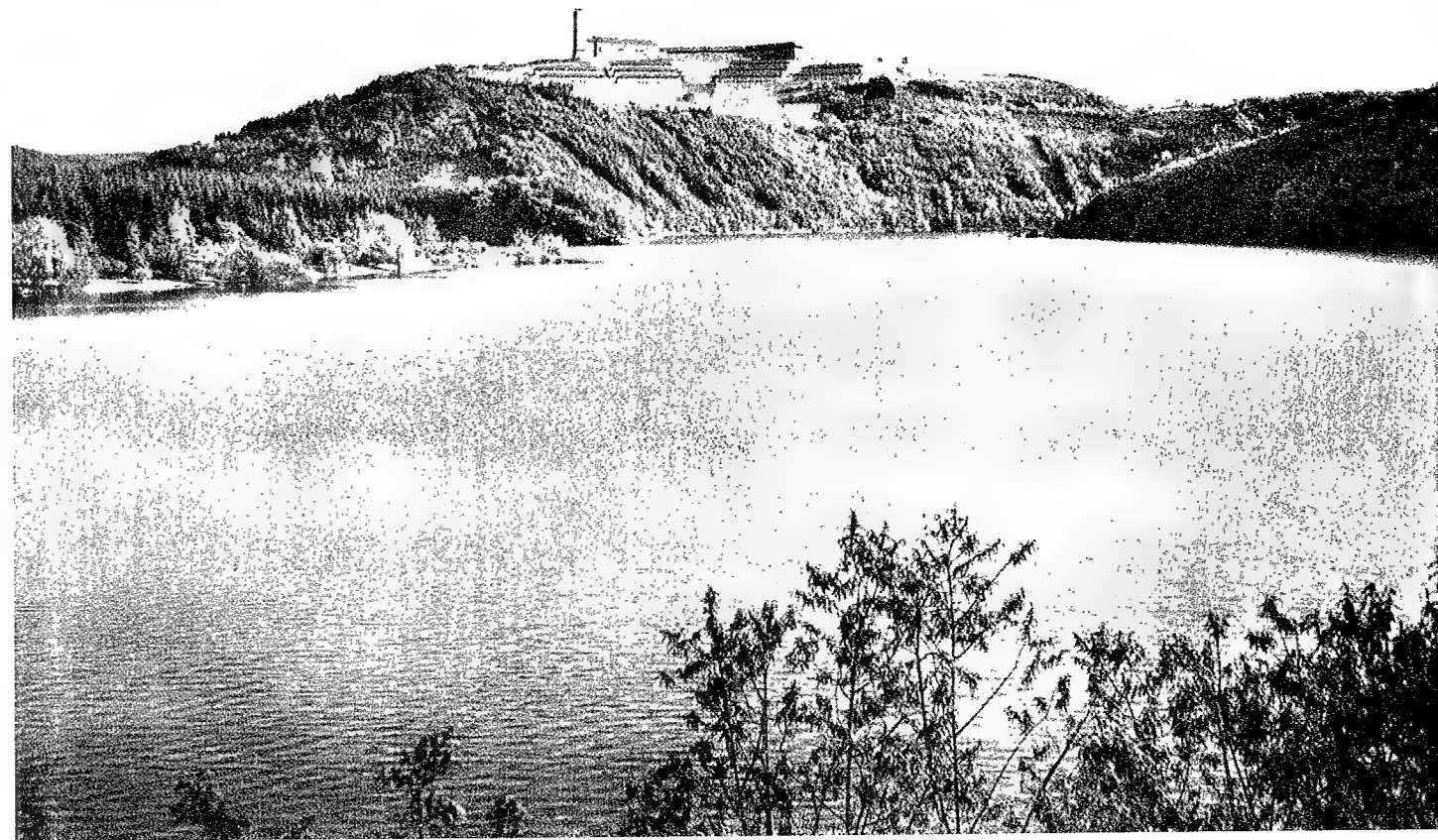

Paula Hitler

20 éve halott volt). Alois három rokonát is magával vitte tanúként. A pap tehát nem látta akadályát a bejegyzés módosításának, így a tisztviselő csakhamar új, immár törvényes nevet kapott. Az osztrák hatóságok 1877-ben hivatalosan is bejegyezték Alois új nevét, a mistelbachi köztisztviselői testületnél. Valószínűleg ekkor módosult Hiedler neve a ma ismert Hitlerre: a nevek standardizálása ugyanis ebben a korszakban még nem volt végleges, többféle módon írhatták azokat.

Valószínűleg a pénz volt tettének indítóoka: anyja gazdaságának vezetője, Franz Schicklgruber, egy családi tanácskozást követően 230 guldent adott át Aloisnak erre a célra. Ennek köszönhetően azonban Nepomuk halála után hat hónappal megvásárolhatott egy olyan ingatlant, amelyet egyébként nem engedhetett volna meg magának.

Törvénytelen származása azonban soha nem zavarta Aloist, hiszen emiatt soha életében nem szenvedett hátrányt, és születési helyén, az általa elért magas hivatal miatt, igen komoly megbecsülésnek örvendett. Csupán az iskoláztatásbeli hiányosságok szegték kedvét: amikor elérte a főinspektori szintet, nem volt már több előlépési lehetőség, épp az iskolai vizsgák hiánya miatt.

Klotz: Oldenburg, Vogelsang

Alois tehát családjában keresett vigasztalást. Mivel gyermeke nem születhetett, felesége mellett viszonyt kezdett Franziska Matzelbergerrel, házuk 19 éves szolgálójával; akinek csakhamar gyermeket is nemzett. Anna tudtára jutott a viszony, és 1880-ban, közös megegyezéssel külön költöztek. Matzelbergerrel azonban csak akkor köthetett házasságot, ha erre pápai diszpenzációt kap, mivel el kellett válnia egyházi-lag: erre azonban nem volt lehetőség.

Hitler már 1876 óta alkalmazta egyik rokonuk gyermekét (Nepomuk unokáját), Klara Pölzl, akivel, Franciska mellett, szintén viszonya volt.

1882-en megszületett Hitler első törvénytelen gyermeke Franciskától, Alois néven: Hitler ekkor már Franciskával élt, miközben törvényes felesége rákban haldoklott. 1882. februárjában Anna meghalt, Alois pedig eltemettette: immár özvegyként feleségül vehette Franciskát, és törvényesíttette gyermekét.

Második felesége azonban Bécsben, egy kórházban szülte meg második gyermeküket, Angelát, mivel tüdőembóliával betegeskedett. Ranshofenbe költöztek, de itt a beteg asszonynak segítségre volt szükség: így korábbi szolgálójukat, akire évekkel korábban

már gyanakodott, Klarát vette maga mellé. Matzelberger azonban az ápolás ellenére 1884. augusztusában elhunyt.

Alois ekkor Klarát akarta feleségül venni, de mivel hivatalosan a lány nagybátyja volt, ez egyházi tiltás alá esett. Alois diszpenzációt szerzett: humanitárius okokra hivatkozott, mivel a lánynak ő maradt az utolsó élő rokona. Természetesen azt elhallgatta, hogy Klara teherben van, mint ahogy az is tervei között szerepelt, hogy a lány házvezetónője marad, ha az engedélyt nem kapják meg. A helyiek véleményére nem adott. Az engedélyt megkapva 1885. január 7-én feleségül vette Klarát, az esküvői ebédet egy vendéglőben költötték el néhány vendég jelenlétében, majd Alois azonnal munkába ment. Ez az érzéketlenség rányomta bélyegét későbbi viszonyukra is.

1885. májusában megszületett első gyermekük, Gustav, majd egy évvel később Ida. 1887-ben Otto nevű gyermekük nem sokkal születése után meghalt, s még abban az évben egy diftérijavírus elvitte a két idősebb gyermeket is.

Ennek ellenére Klara nevelte Matzelberger két gyermekét, Aloist és Angelát is.

A bécsi parlament mitológiai szobrai

Hitler a német tájakat festette

Goethe emlékműve Bécsben

1889. április 20-án született meg negyedik gyermekük, Adolf, majd öt év múlva Edmund, és 1896-ban Paula. Nemsokára Edmund is meghalt, gyermekbetegségben, Hitlernek tehát csak egy vérszerinti testvére maradt: Paula. Sokan bélyegezték gyengeelméjűnek, de pontosat nem lehetett róla tudni: Paula mindenképp egyszerű lány volt, mely később komoly gondokat okozott a Führernek.

Adolf születése meglepte apját: attól félt, hogy e gyermek is holtan születik majd; később azonban fel-

dühítette a zárkózott, hirtelen haragú férfit a gyermek betegessége, hiszen anyja szinte mániásan óvta őt.

Alois nagyon is tisztában volt azzal, hogy a közeli rokoni szál miatt valószínűleg terhelt utódokat fog nemzeni, ennek tulajdonította gyermekei halálát, és a gyermek betegességét is.

(Hitler egyik életrajzírója jegyezte fel az esetet, miszerint Hitler, hatalomra jutása után gyakran emlegette, miszerint a hadsereg árja „fiai” kifejezetten jól tehetnek az ausztriai vidékekkel, hiszen erős, felsőbb-

rendű gyermekeket nemzhetnek. A külvilágtól elzárt, festői, de igen szegény ausztriai tájvidékek falvacskáiban ugyanis igen gyakori volt a Hitler családot is sújtó rokonházasság és az ebből származó genetikai hibák, beteges vagy terhelt egyedek születése is.)

Aloist gyermekei inkább zavarták, és nevelésüket teljes egészében felségére bízta. Ő inkább a kocsmázásnak és kedvelt hobbijának, a méhészetnek élt. Munkája miatt igen gyakran változtatott lakóhelyet, ahová felesége és gyermekei is követték.

1895-ben Linz mellett megvásárolt egy 36 000 négyzetméteres földterületet, a Rauscher Gut-ot a rajta álló házzal, mivel szeretett volna gazdálkodó lenni. Csaladját is ide költöztette. Az 58 éves, köztisztviselői munkát végzett Alois azonban már nem tudott aktívan gazdálkodó életet folytatni, hiszen sem az ereje, sem a megszokott rutin nem volt már meg számára: földje lassanként elvadult, az ingatlan értéke csökkent.

Mivel azonban nem volt már iroda, ahová be kellett volna járnia, Hitler nagyjára csak családjával töltötte az időt. Ennek ellenére nemigen lehetett a Hitler famíliát meleg családi körnek nevezni. Sem a Schicklgruber, sem pedig a Hitler család nem volt éppen összetartónak nevezhető, attól függetlenül, hogy a család fekte báránya végül is „sokra vitte”: mivel nyug-

Geli Raubal, Hitler unokahúga, rejtélyes szerelme

díjat kapott, amiből jól megéltek, ez még inkább fokozta magányát és bosszúságát, hiszen nemigen volt mivel elütnie az időt.

Ekkor már öt gyermeke volt, akik közül még egyik sem töltötte be a 14 éves kort. Napi rutinjában inkább csak zavarták, és felbosszantották őt, így ő ellenzésképpen rettegésben tartotta családját. feleségével együtt. Az idők során azonban egyre inkább elhatalmasodott rajta az alkoholizmus: egyre több időt töltött hát a helyi kocsmában, és lényegesen többet ivott, mint korábban.

Otthoni viselkedését a zsarnoki légkör jellemezte: nem csak Aloist, legidősebb gyermekét bántalmazta mindennap, a kis Adolfot viszont korbáccsal verte. Alois nemigen érezte jól magát ebben a légkörben, és egyébként Klara Pölzl-el szemben is komoly ellenérzéssel viseltetett, 15 évesen megszökött hazulról: későbbi élete során többször volt börtönben, és még bigámiáért is elítélték, mielőtt a Reich polgára lett.

1900. februárjában végül elhunyt Edmund, a legkisebb gyermek: bárányhimlő végzett vele.

Adolf lett tehát a családi örökös: apja ekkor kezdte komolyabb figyelemmel kísérni sorsát. A kisfiú kezdetben ugyanis remek tanítványnak, jó tanulónak bi-

zonyult: később azonban, a folyamatos költözések és apja alkoholizmusa miatt már nem volt motivációja rá. Apja azonban mindenáron vámtisztviselőt akart faragni belőle, amivel még inkább elidegenítette magát a gyermektől. Adolf ugyanis nem értette meg azt, hogy Alois, aki maga szegénycsaládból emelkedett ki köztisztviselői állásával, csupán igyekezett minden erélyes eszközzel rávenni őt arra, hogy gyakorlatias, vallás- és politikaellenes, józan eszű és dolgozós köztisztviselővé legyen mivel csupán így biztosíthatta Adolf megélhetését.

Adolf azonban ügyet sem vetett a tisztviselői munkára, inkább egyházi, majd művészi karrierről álmódott: ezzel mélyen elkésérítette apját.

Halála nem váratott sokáig: 1903. január 3-án Alois – szokása szerint – elment a Gasthaus Stiefler fogadóba, ahol minden reggel bor ivott, mielőtt azonban belekezdhetett volna az újság elolvasásába, összeesett. A szomszéd helyiségbe vitték, de a kikerülő orvos már csak a halál beálltát tudta megállapítani.

Klara Pölzl élete végéig hű maradt egykori férjéhez, de annak halála után, mivel köztisztviselő volt, igen komoly özvegyi nyugdíjat kapott. A nyugdíj mellett a két gyermek árvasági segélyre is jogosult volt, s a két összegből a család jelentős jövedelemre tett szert. Az ifjú Adolf számára, aki ekkor fejezte be az elemi iskolát, örömmünnepe volt apja halála: ekkor dönthetett ugyanis úgy, hogy elhagyja az iskolát.

Apja antipátiája ellenére anyjának szeme fénye volt a fiú: második gyermekére, Paulára már kevesebb gondot fordított.

Hitler életrajzában apja halála utáni időszakáról komoly hiányosságok vannak. Csupán annyit lehet tudni, hogy Leodingben, ahol éltek, igen rosszul tanult, majd Klara csakhamar eladta a családi birtokot, melyért igen komoly summát kapott kézhez. Linzbe költöztek, ahol Adolf ismét megkezdte a tanulást: tanárai, ahogy Leodingben is, csakhamar felismerték, hogy nem buta, sőt, kifejezetten éleselméjű, de lusta, és önhitt, irányíthatatlan gyermek.

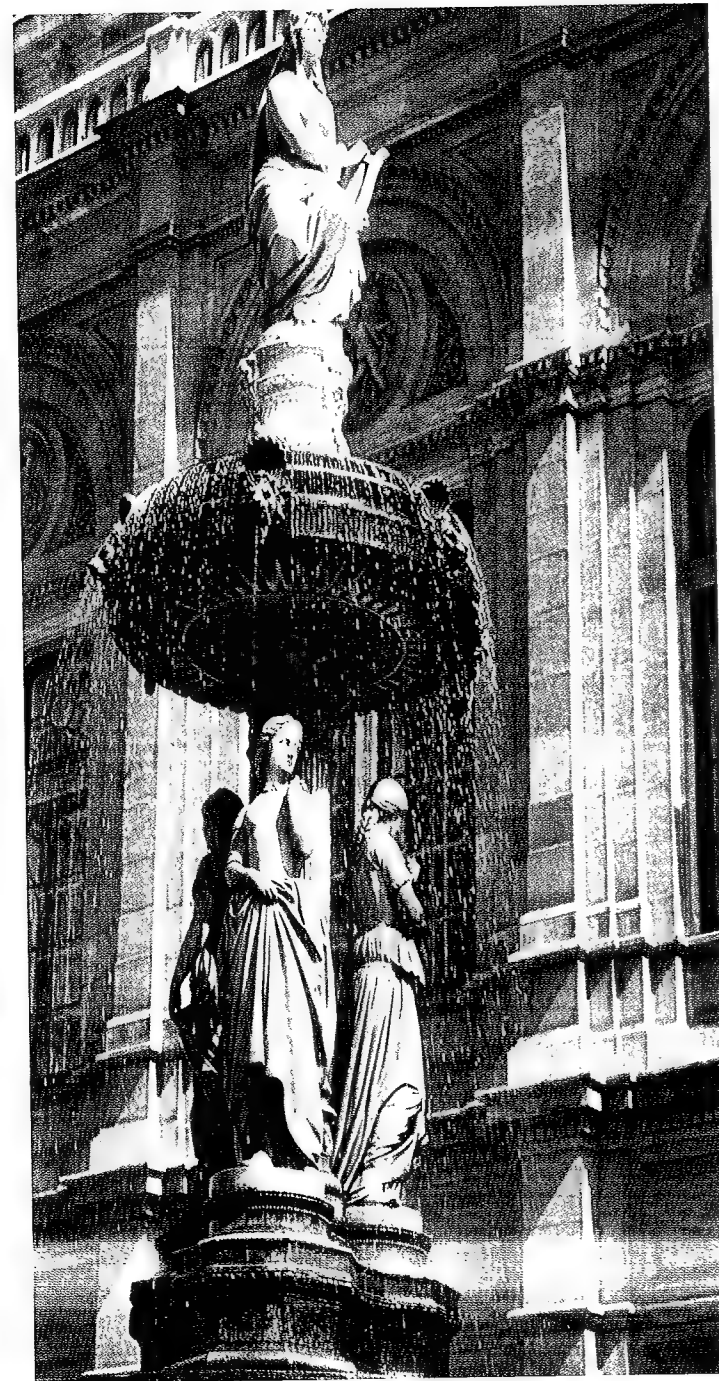
Karl Lueger, Hitler egyik példaképe

P.L. Troost: A müncheni Königlich Platz

Ludwig von Beethoven emlékműve Bécsben

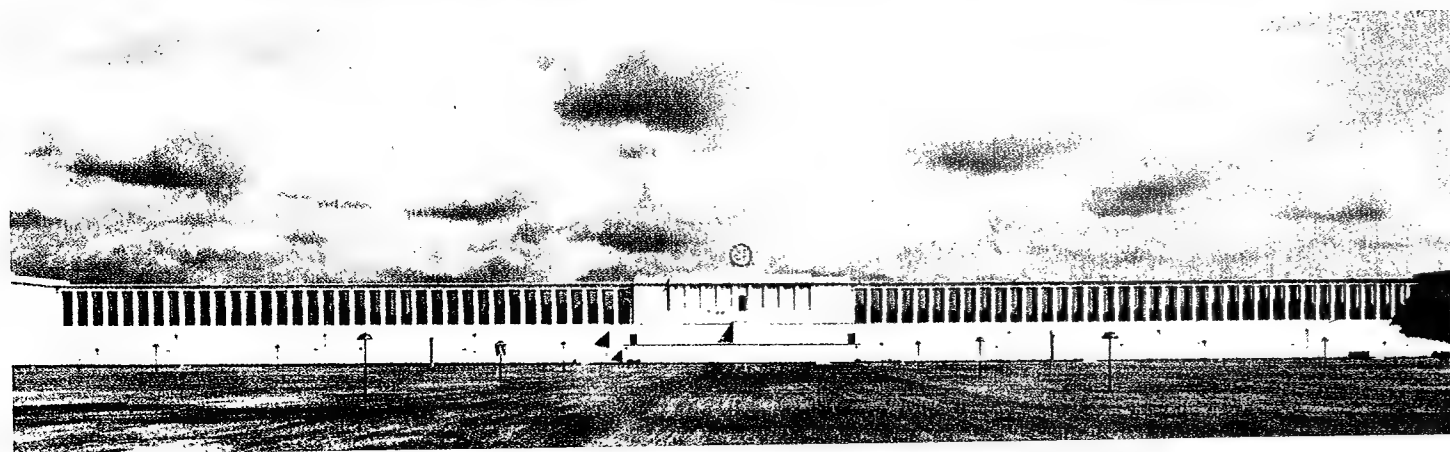
Bécs eleganciája elbűvölte a leendő Führert

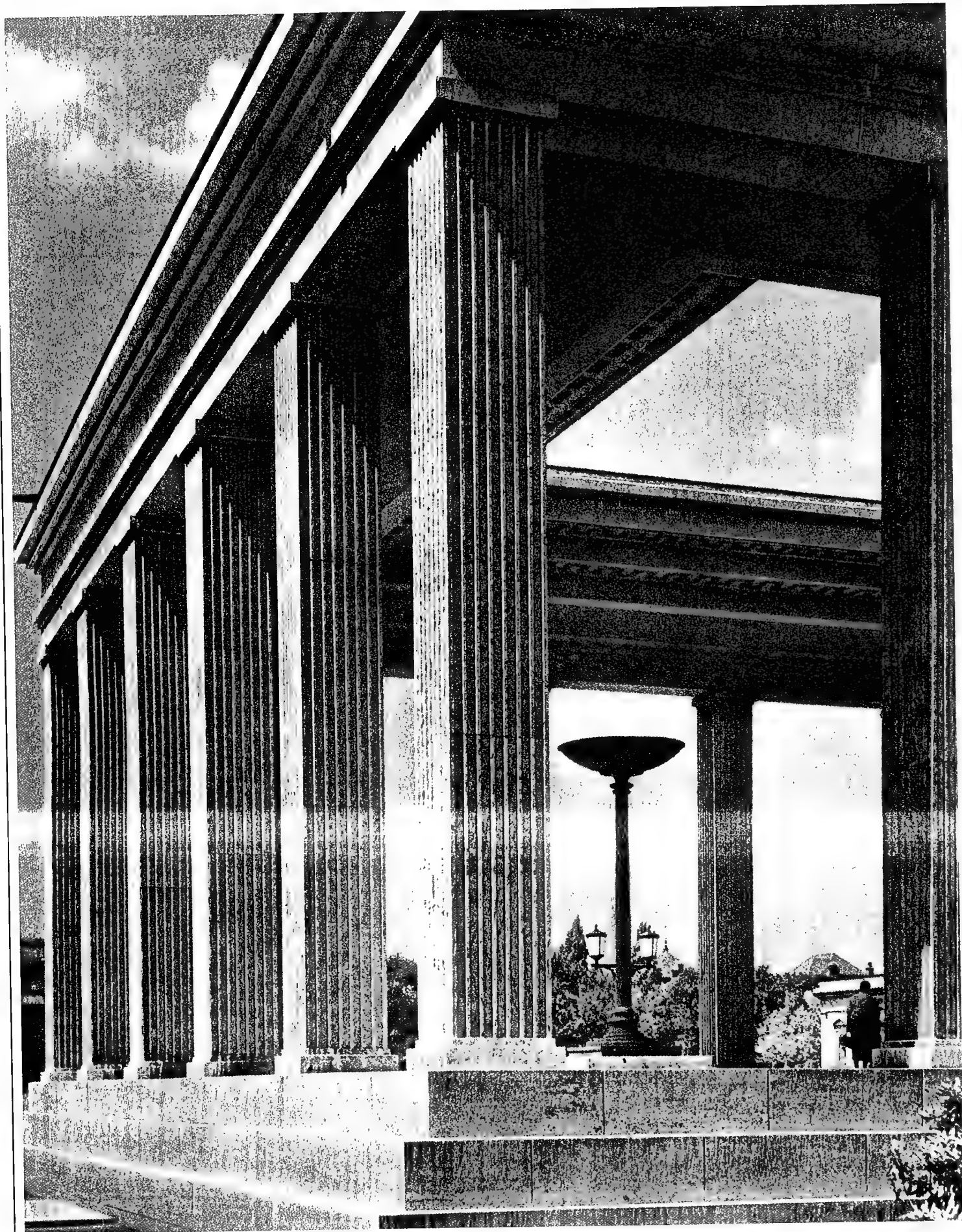
A Speer: A Zeppelinfeld oldaltribünjei zászlódiszben

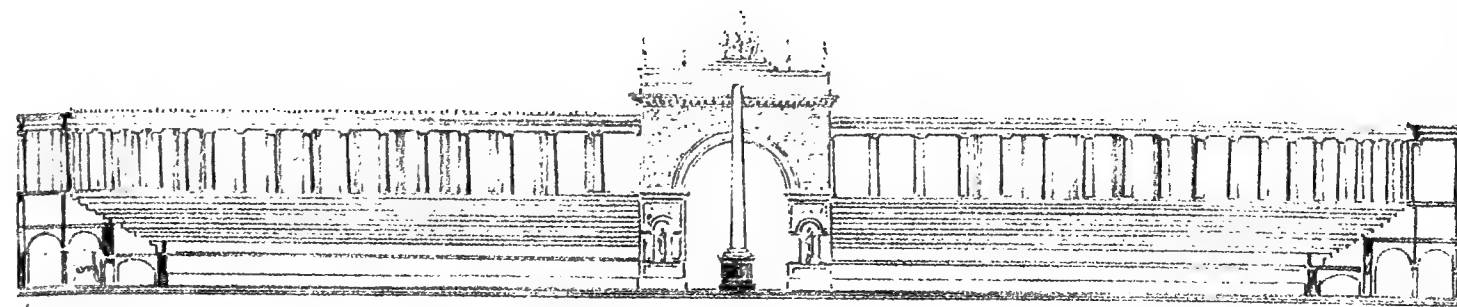
Athéné szobra egy bécsi téren, Hitler kedvelt sétahelyén

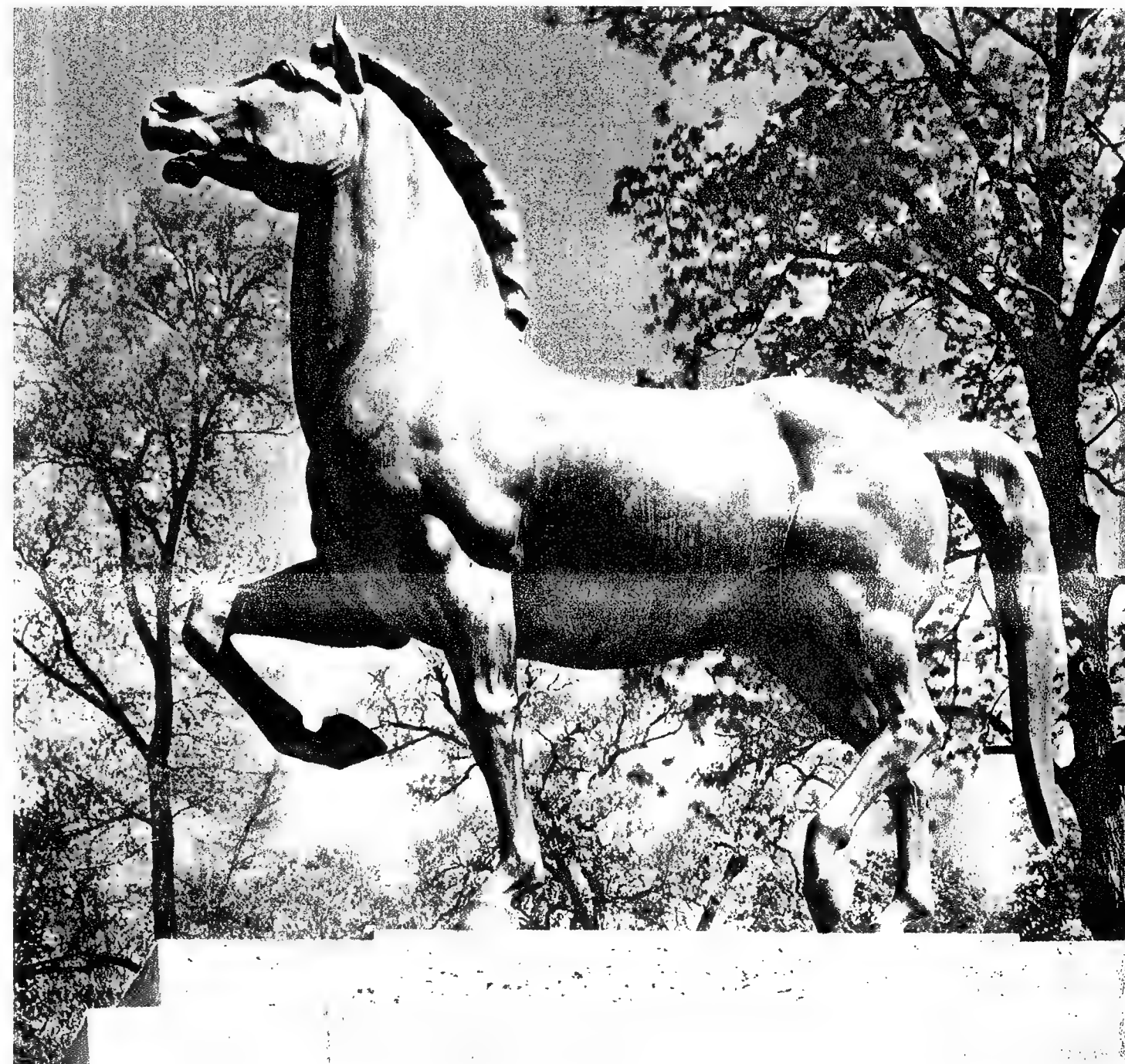
A. Speer: A Zeppelinfeld főtribünje, Nürnberg

P. L. Troost: Hősök csarnoka, München

L. Fr. Schinkel: A potsdami stadion terve

J. Thorak: Lószobor az új kancellári palota udvarán

Míndez, a korabeli poroszos oktatási rendszer ismeretének tükrében nem volt ritka eset. A korabeli német és osztrák tanárok és az egész társadalmi rendszer nemigen kedvelte a művészeket.

Hitler fenti magatartásának meg is lett az eredménye: a középiskola végén nem tudta megszerezni az érettségit, amellyel megpecsételte jövőjét. Ez azonban nem zavarta: önmagát inkább mély művészléleknek tekintette, és mélyen lenézte a tisztas munkából élő tömegeket. Már ekkor tudta ugyanis, hogy nem festő, hanem híres építész óhajt lenni.

Linzben a Hitler-család megmaradó tagjai kifejezetten jó anyagi helyzetben éltek. A középiskolából kimaradt fiú csupán kedvteléseinek élt: sétálgatott a városi kertekben, festegetett, és rendszeres látogatója volt a helyi színház előadásainak. Emellett még zeneórákat is vett, hiszen szerető anyja az érdeklődés legkisebb csírájára is azonnal zongorát vett neki.

Hitler ekkor még mindig arról álmodozott, hogy művészeti akadémiára fog járni: 1907-ben, miután kézhez kapta örökségét, Bécsbe költözött, a művészetek európai fővárosába.

Szobor a Herrenhausen-kertben

Még abban az évben felvételi vizsgát tett a bécsi Művészeti Akadémián: erre azonban nem készült fel egyáltalán, csupán a két év alatt született számos rajzát adta be. Ennek megfelelően meg is bukott a felvételn. Az akadémia egyik tanára azonban – jóindulattal – azt tanácsolta neki, hogy a következő évben iratkozzon fel az építészmérnöki karra.

Amikor azonban ezt megtette, kiderült, hogy a felvételéhez érettségi vizsga szükséges.

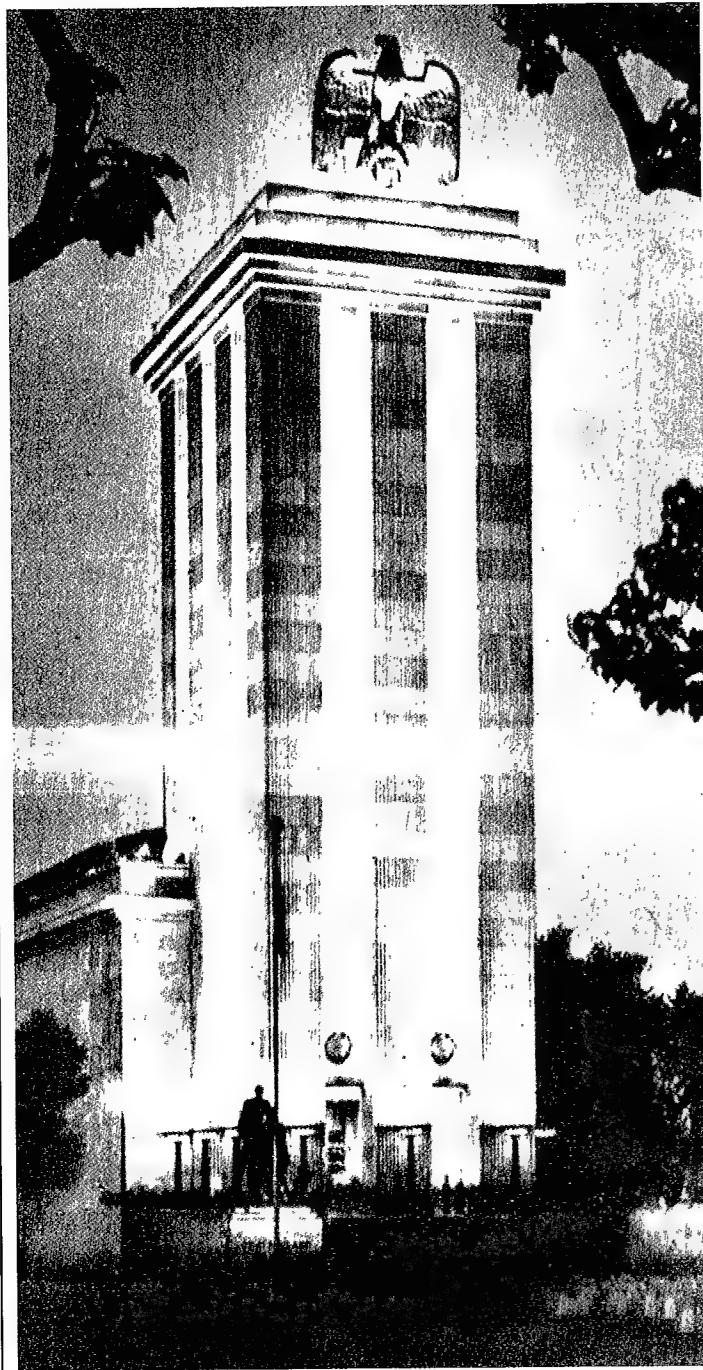
1907 tehát nem volt Hitler szerencsés időszaka: a szeptemberi sikertelen felvételt követően decemberben, hosszú, és fájdalmas betegség után édesanyja, a rajongva szeretett Klara mellrákban elhunyt.

Hitler és húga magukra maradtak, de korántsem pénz nélkül, ahogy ezt némely életrajzíróknak Hitler tudára adta: anyja ugyanis komoly örökséget hagyott rájuk, valamint árvaellátásban is részesültek. Adolf még a tanulásban is kaphatott segílyt, habár nem tanult: ennek egy részét csalással szerezte meg. Az árvasági segélyről azonban később, húga javára lemondott, apja örökrészét viszont arra szánta, hogy tanulmányait fogja belőle finanszírozni.

A kölni dóm; A náci tanok nem támogatták az egyházat, mivel az nem ismerte le egyértelműen hatalmukat

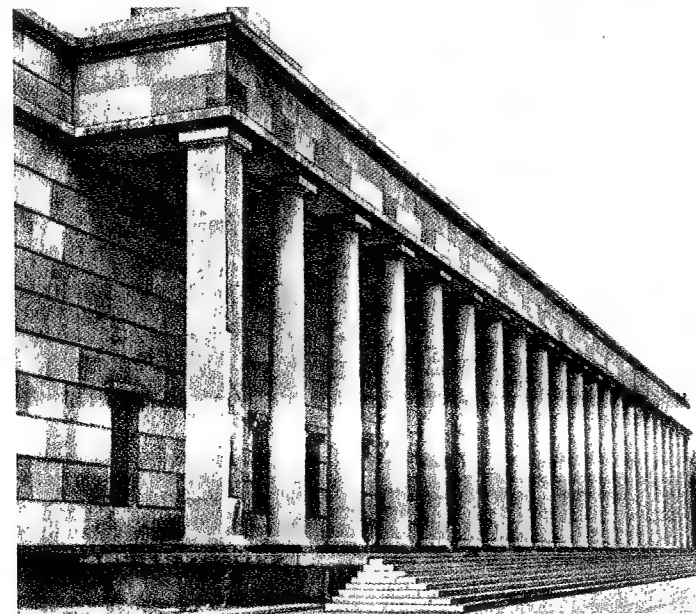
Ez volt az utolsó találkozása családjával: ettől fogva csupán a „művészetnek”, majd a politikának áldozta életét. Paulával csupán sikerei elején, 1921-ben találkozott újra. (Paula viszonylag fiatalon titkárnő lett egy gyárban. Később, amikor kiderült magas rokonsága, egyetlen gyárban sem merték alkalmazni, így Hitler gondoskodott a megélhetéséről. Későbbi éveiben jegyben járt Jekelius doktorral, a T-4 program kiagyalójával, de ezt Hitler megakadályozta. Sosem ment férjhez: a II. világháború alatt ápolónő és titkárnő volt, majd amerikai fogságba került. 1952-től Berlinbe költözött, Paula Wolf néven. 1960-ban halt meg.)

A. Speer: A párizsi világkiállítás német csarnoka esti fényben

Schinkel: Altes Museum, Berlin

P. L. Troost: Haus der Deutschen Kunst, München

Az örökség ahhoz kevés volt, hogy megéljen belőle, de jóidőre biztosította a nyugodt megélhetést, munkát nélkül.

Hitler ugyanis, leodíngi jóbarátjával, Kubizekkel együtt közös szobát bérelt, és nagyjából azt az életmódot folytatta, amit Linzben: egész nap sétálgatott, csodálta a város épületeit (ezekről szintén festményeket készített), esténként pedig a bécsi Operaház előadásait látogatta nagy kedvvel. Főként Wagner operáit hallgatta szívesen.

Az újjáépített kelet-nyugati tengely és a Grosse Stern esti fényben

1908-ban új felvételre jelentkezett a Művészeti Akadémiára, de ezúttal sem vették fel. Egyetlen esélye maradt: az építészeti karra ugyanis a kivételesen tehetséges diákokat kivételesen érettségi nélkül is felvették. Hitler azonban már nem kísérletezett.

Lassan, de biztosan csúszott lefelé, ahogy fogyott a pénze. Ennek ellenére nem keresett komolyabb munkát: egyre piszkosabb, és rosszabb helyeken bérelt szobát, immár egyedül, majd 1909-ben már pénz és lakás nélkül maradt, a híd alatt, később pedig Bécs elővárosában, a Meidlingben található menhelyen kapott elhelyezést. Innét nem sokkal később a férfi szegényházba került át.

Akármennyire lenézte is a kétkezi munkát, ekkor már dolgozni járt, alkalmi munkákból tartotta el magát: hivat lapátolt, szőnyeget porolt, hordár volt.

Ekkoriban azonban állandó munkát is talált, kifejezetten saját ízlésének megfelelőt: a város hírességeiről, épületeiről készített kisebb képeket, rajzokat. Ezeket ószereseknek, képkeretezőknek, asztalosoknak adta el, fillérekkért.

Hitler a párt „gyermekkorában”

Reklámplakátokat is tervezett: így pl. a Teddy hín-tópor reklámját, karácsonyi gyertyareklámot, sőt egy szappanreklámot is ő készített, de ezeket csak úgy tudta eladni, ha szállásadója, Hanisch segítette.

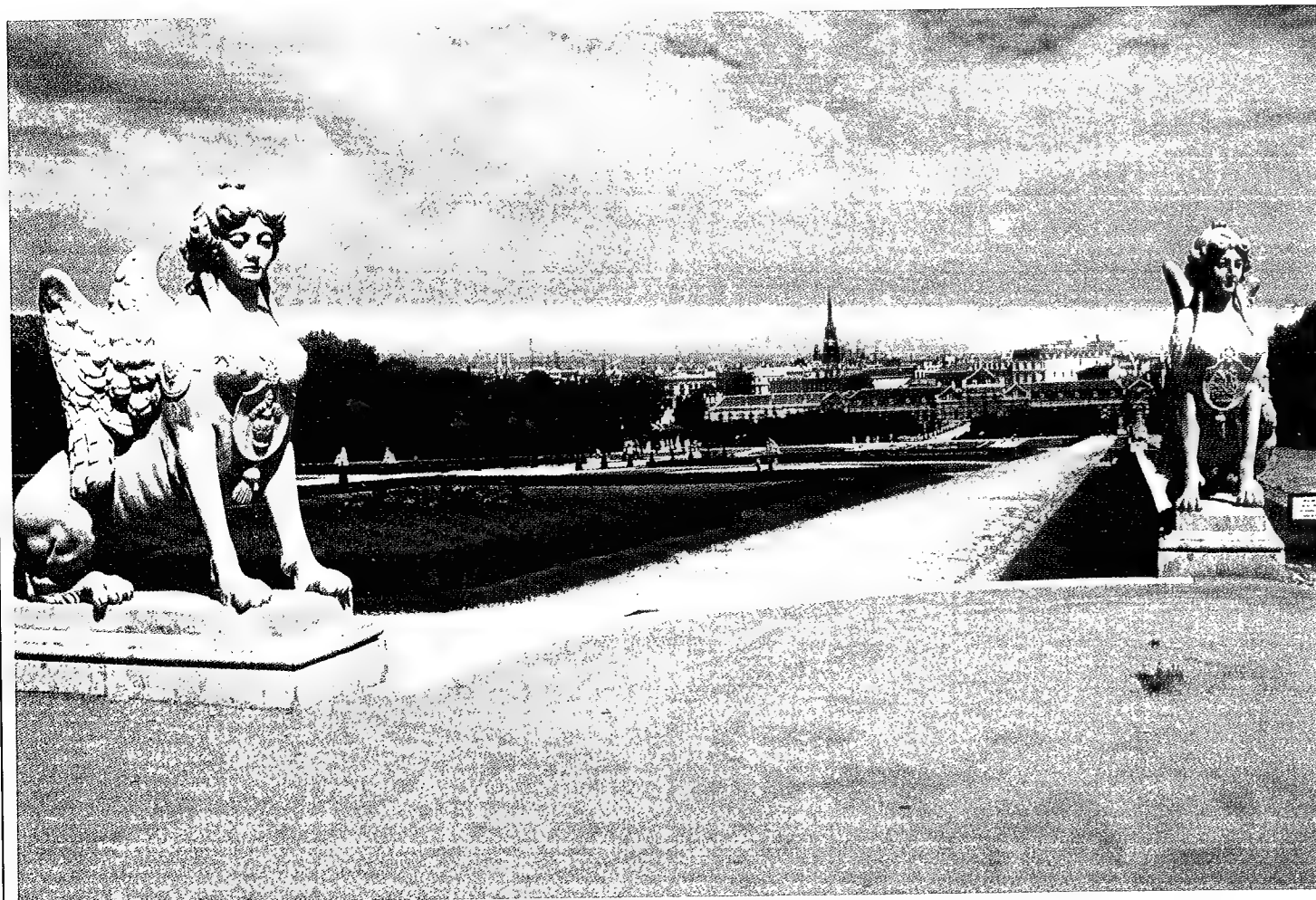
1910-ben szakított „üzlettársával”, és önállóan próbált megélni: ekkor is tartózkodott azonban a rendszer alkalmazásától. (Apja egykor ebből az iparosok és munkások alkotta rétegből emelkedett ki, és fia inkább választotta a nyomorgást, mintsem visszaszűlyedjen ugyanide.)

Ekkori életformájáról annyit tudunk, hogy operára ugyan már nem jutott pénze, és rendes ruhái sem voltak, rengeteget, de rendszertelenül olvasott. Olvasmányai között azonban elsősorban az okkultista könyvek, kevés szépirodalom volt, annál több olcsó, a korszakban divatos felvilágosító és politikai eszméket dicsőítő ponyvafüzet volt. Ekkor rögzültek benne későbbi szélsőséges gondolatai is az árja felsőbbrendűségről, „az élettéről”, az „alsóbbrendű fajok megsemmisítéséről”. Ekkor lett végleges híve a német szellemnek és döntötte el, hogy Németország területén, német állampolgárként akar élni: mérhetetlenül felháborította ugyanis hazája, az Osztrák-Magyar Monarchia végtelen számú nemzetiségek összetételéből áll, és a német „faji tisztaságot” semmi sem védi. Ugyanezért gyűlölte meg a német szociáldemokratákat, mivel azok a hasonló érzelmű, „nem árja” nemzetekkel egyesülve küzdöttek a polgárok jogaiért.

Legfőbb tanítómesterei ekkoriban Schönerer, a harcias bécsi nacionalista ideológus volt, akinek nézeteit a német faj megtisztításáról, szinte szó szerint átvette; valamint dr. Karl Lueger bécsi polgármester, akitől pedig a szociáldemagógiát vette át

(Lueger ugyanis elsősorban a gazdag polgárság jogait védte, de a kispolgárok számára számos, demagóg gondolatot talált ki, hogy szembeállítsa őket a szervezett munkássággal és a szocialistákkal, valamint hogy az így kreált ellentéteket, verekedéseket és tüntetéseket a nagypolgárság előtt, mint egységes forradalmat, alsóbbrendűek elfojtandó lázadását mutassa be, és így vívjon ki még nagyobb hatalmat és elismertséget körükben. A kispolgárság szemében azonban ő változatlan hős maradt, s csoportjaikból sikerült „űtőképes” csapatot szerveznie. Lueger végül 1907-re a bécsi parlament egyik legbefolyásosabb figurája lett.)

(Lueger ugyanis elsősorban a gazdag polgárság jogait védte, de a kispolgárok számára számos, demagóg gondolatot talált ki, hogy szembeállítsa őket a szervezett munkássággal és a szocialistákkal, valamint hogy az így kreált ellentéteket, verekedéseket és tüntetéseket a nagypolgárság előtt, mint egységes forradalmat, alsóbbrendűek elfojtandó lázadását mutassa be, és így vívjon ki még nagyobb hatalmat és elismertséget körükben. A kispolgárság szemében azonban ő változatlan hős maradt, s csoportjaikból sikerült „űtőképes” csapatot szerveznie. Lueger végül 1907-re a bécsi parlament egyik legbefolyásosabb figurája lett.)

A bécsi Belvedere palota kezdetben elérhetetlennek tűnt a leendő Führer számára

Hitler gyakorlati nézeteire nagy hatást gyakoroltak azok is, akik között élt: a menhelyen élő kisstílusú bűnözők, tolvajok, gyilkosok és prostituáltak „erkölcsi morálja” nagyon szimpatikus volt számára, aki ekkoriban még, önmagát művészeknek tartva, maga is gyűlölt minden törvényességet és szabályt.

Bécsi tartózkodásának azonban egy egészen prózai ok vetett véget: 24 éves korában, 1913-ban ugyanis behívták katonának. Hitler azonban nem óhajtott az Osztrák-Magyar Monarchia katonája lenni, annál inkább érdekelt volna a német hadsereg, melynek nagy rajongója volt.

1913. októberében, amikor az osztrák rendőrség kerestetni kezdte, utolsó filléreiből végül Münchenbe távozott.

Az osztrák hadsereg itt is rátalált, és felszólította, hogy jelentkezzen az osztrák konzulátuson, magyarázat céljából. Hitler azonban a német a katonai parancsnokságon jelentkezett, a hol végül is katonai szolgálatra alkalmatlannak találták.

Tovább folytatta azt az életmódot, amit Bécsben folytatott: képeiből, kisebb festményeiből és reklámrájzaiból viszonylagos szűkösséggel, de meg tudott élni. Emellett minden szabadidejét a bécsi kávéházakban töltötte, és az itteni szélsőjobboldali szónokok elméleteit hallgatta és vette át.

1914-ben kitört az első világháború: Hitler ekkor már korántsem tartotta „rangon alulinak” a hadsereget, és nagy lelkesedéssel jelentkezett. Ennek ellenére sosem sikerült túlzottan magasra küzdenie magát. A háború alatt mindvégig küldönként szolgált az ezredparancsnokságon, és az őrzetűi rangnál sosem vitte föbbre. Ennek ellenére Hitler volt a hadsereg egyik legelégedetebb katonája. Őt sosem zavarta az ágytűz és a nélkülözés. Kétszer sebesült meg: 1916-ban a Somme melletti támadás idején, valamint 1918-ban, egy angol gáztámadás idején. Előbbiért másodosztályú, másodszor pedig az első osztályú Vaskeresztet kapta meg. (Érdekesség, hogy Hitler életrajzírói a sebesülés okaként „gázmérgezést” említettek, az eredeti iratok tanulmányozása után viszont bizonyos források szerint valójában szifilisszel kezelték.)

1918 végén a kórházban érte Hitlert a német megadás híre, s azonnal sikerült is elméletet találnia ennek okairól és arról, ki hibáztatható mindezért.

Ekkoriban ugyanis már igen komoly mértékben lábra kapott a „tördőfés-elmélet”, melyet a német birodalmi tábornokok terjesztettek.

Tördőfés/Dolchstoss-elmélet: lényege az volt, hogy a német sereg a háború vége felé bekövetkező

egyre nagyobb sikertelenségeit nem a hadvezetés által elkövetett egyre nagyobb stratégiai és taktikai hibáknak, hanem a hátszágban, a szocialisták és egyéb baloldali erők által vezetett ellenakcióknak és a háborút illető szabotázsoknak tulajdonították. A német hadsereg vezetői, amikor látták, hogy a háború elhúzódása miatt a Birodalom nem igen számíthat hosszú távú hadisikerekre, megalkotta és terjeszteni is kezdte ezt az elméletet, hogy a felelősséget a baloldali, haladó demokratikus erőkre „pacifistákra, értelmiségiekre” hárítsák. Az elméletet alátámasztani látszott az is, hogy a novemberi fegyverletételt nem a hadsereg vezetése, hanem „civil”, polgári politikusok írták alá.)

A BMW-gyár központja: egykor a náci birodalomban is nagy szerepet játszott

ALLEMAGNE

J. Thorak: Szoborcsoport a párizsi világkiállítás német csarnoka előtt

Hitler 1918-ban, a kórházban határozta el, hogy politikai pályát óhajt befutni. Mivel nem volt hová mennie, a traunsteini hadifogolytáborban lett belőle őr, de miután a helyet 1919. márciusában feloszlatták, újra München felé vette útját. Itt igen feldühítette a Bajor Tanácsköztársaság beköszöntének híre: csupán a helyi kaszárnyában tudott megszállni, a tisztek engedélyével. Később, a német hadsereg feloszlott, helyére a mind számában, mind pedig felszereltségében a győztes hatalmak által korlátozott Reichswehr került.

Hitler 1919 májusában besúgó lett, akinek az volt a feladata, hogy megfigyelje a helyi altisztek és közlegények kötődését a tanácsköztársasághoz.

Martin Bormann

1919. júliusában Marl Mayr vezérkari százados megbízatást adott Hitlernek és még néhány társának: eszerint egy speciális tanfolyamra küldték őket, majd az ún. „Nevelőkommandó” tagjaiként egyszerű hadifogolynak álcázva vetették be őket egy hadifoglyokat fogadó táborban. Itt azt kellett kifürkésznüik, hogy a légénység milyen érzelmekkel viseltetik a hadvezetés iránt: ehhez felhasználhattak akár provokációt, lázító beszédet, de zsarolást is.

Hitler igen kitüntette magát ebben, így szeptemberben már Konstantin Hierl őrnagy utasította újabb megbízatás teljesítésére. Ennek során mintegy ötven

radikális csoportot kellett megfigyelnie, de ezek közül az egyik legveszélyesebbnek a Német Munkaspártot tartották.

Hitler ekkor fedezte fel a számára nyíló lehetőséget. Amikor megjelent első gyűlésükön, megdöbbenette ugyan a párt jelentéktelensége. Ugyan a párt kasszája szinte üres volt, és tagjai unalmas kispolgárok, közöttük lehetőséget látott, hogy átvehesse a régen áhított hatalmat, és saját szellemi kört kovácsol-

Joseph Göbbels

hatott belőlük. A gyűlésen felszólalva csakhamar komoly hallgatótábort állított maga mellé. Ezt követően megküldte beszámolóját felettesének, Mayr századosnak. A jelentés olvastán maga Ludendorff tábornok, Hindenburg volt vezérkari főnöke kereste fel a századosot, és adott engedélyt arra, hogy Hitler – ellentétben a Reichswehr szabályaival – beléphessen a politikai szervezetbe. Egyben azzal is megbízta, hogy szervezze át a pártot, és ehhez 20 birodalmi márka támogatást is adott.

Ezzel igen komoly támogatót nyert a párt, és új fejezet nyílt a történelemben is.

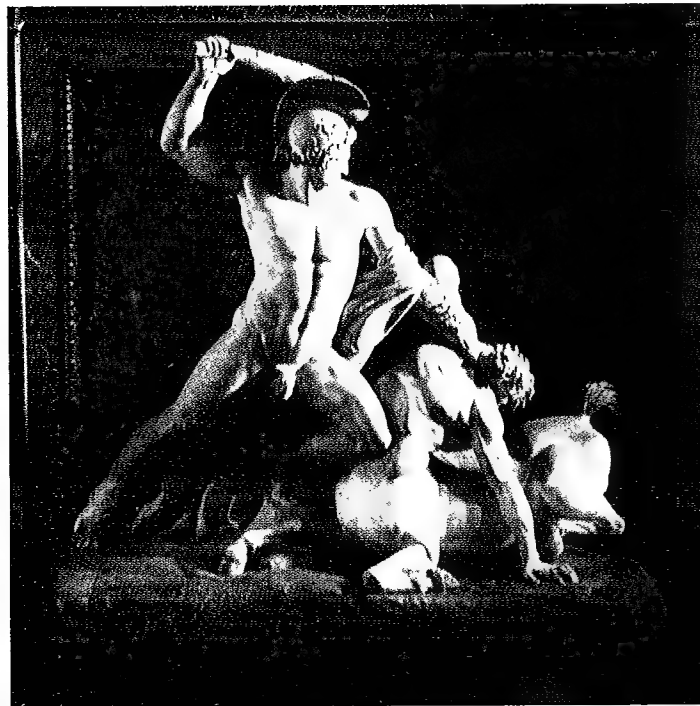
A párt és Führer története a végnapokig

Hitler 1920-ban besúgóí pályafutása feladására gondolt, és saját pártot akart alapítani: erről csupán akkor mondott le, amikor a párt első gyűlésén részt vett.

Néhány nappal beszéde után, szeptember 16-án képeslapon értesítették, hogy felvételt nyert a párt tagjai közé: megkapta a 7. számú párttag-könyvet, és meghívták a másnapi vezetőségi ülésre is.

A másnapi ülésen azonban a leendő Führer erősen csalódott, hiszen tagtársai nemcsak a lelkesedés hiányáról, hanem a politikai elképzelések teljes hiányáról is tanúságot tettek.

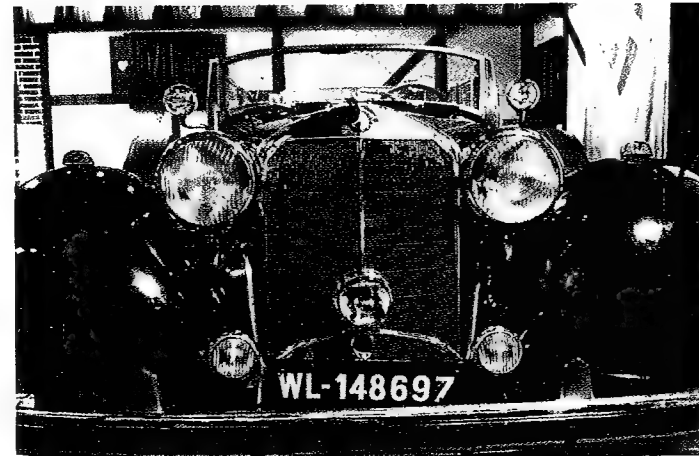
A pártban egyre inkább meghatározó szerepet kezdett játszani Hitler, főként azután, hogy a Reichswehr

Canova márványszobra is a nácik kezére került

támogatását is megkapta mindehhez: szorgalmazni kezdte, hogy szélesebb tömegekhez juttassák el tanait. Egyre nagyobb helyeket béreltek ki, és egyre komolyabb hirdetésekben, újságcikkekben toborozták a szimpatizánsokat, tagokat, akik adakozásával egyre nagyobb összegekhez jutottak.

A tagszám növekedésében az is szerepet játszott, hogy a legutóbbi gyűléstermük egy laktanya mellett volt: itt pedig Ernst Röhm százados, a párt egyik aktív szimpatizánsa volt az úr.

Egy Mercedes-Benz, melyet még maga Hitler használt

Ernst Röhm (1887–1934) Münchenben született, majd főhadnagyként szolgált az I. világháborúban a XIII. Bajor Gyalogsági Ezrednél. Sebesülése után kapitánnyá léptették elő. A háború után csatlakozott a Freikorps-hoz, a számos militarista csoport egyikéhez, akik a háborút követően a baloldali erőkkkel vívtak nap mint nap ökölcátakat. 1920-ban belépett a náci pártba, és ő szervezte meg a párt rohamcsapatait [Sturmabteilung (SA)] is.

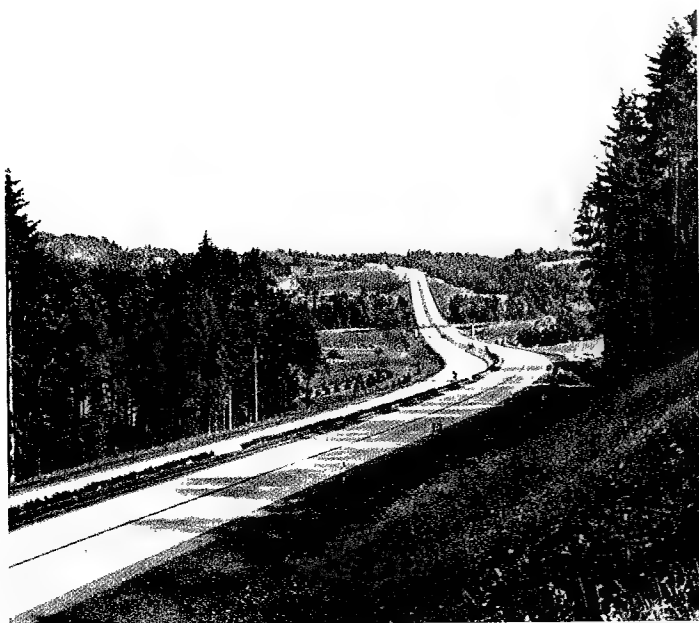
A „sörpuccs”-ot követően elbocsátották a Reichswehrtől, és 15 havi börtönbüntetést kapott. Ezt követően azonban jelentősége a párton belül is megnőtt:

Északnémet tájkép

Adolf Hitler

A birodalmi autópálya egyik részlete

egyre növelte az SA létszámát. Növekvő hatalmát Hitler féltékenyen nézte, hamarosan erős feszültség nőtt közöttük. Később képviselő lett a Reichstagban, majd 1925-ben lemondott. Ezt követően Bolíviába ment, katonai tanácsadónak. Hitler kérésére azonban visszatért Németországba, az SA élére, de egykori hatalmát egyre inkább igyekeztek csökkenteni. Himmler és társai azonban igyekeztek Hitlert meggyőzni arról, hogy Röhm önállósítani akarja hatalmát. 1934. július 2-án Theodor Eicke kereste fel, és felszólította, hogy Hitler parancsára legyen öngyilkos: amikor erre nem volt hajlandó, ő maga lőtte agyon. Ezzel egy időben az SA nem együttműködő tagjait is kivégezték.)

SS-casárnya, Klagenfurt

Röhm egyben a Reichswehr különleges alakulatainak vezetője, Ritter von Epp tábornok jobbkeze volt, maga is azonnal belépett a pártba, és a Reichswehr tagjait is rávette, hogy egyre nagyobb számban kövessék őt.

Hitler tekintélyét ez igen megnövelte Harrer ellenében, így csakhamar el is készíthette a párt 25 pontos programját: ebben nagy szerepet játszott a nagynémet program: az „életér elmélet” alapja volt ez. Követelték a „német néphadsereg” felállítását is, valamint igen erős munkássághoz szóló felhangokat mutatott a „munkabérek megnövelésére”, a „gyárosok háborús vagyonának elvonására” irányuló törekvések is. A legfontosabb pontok közé tartozott az „emigránsok és a szidóság” Németországból történő kiűzése is.

Canaris őrnagy

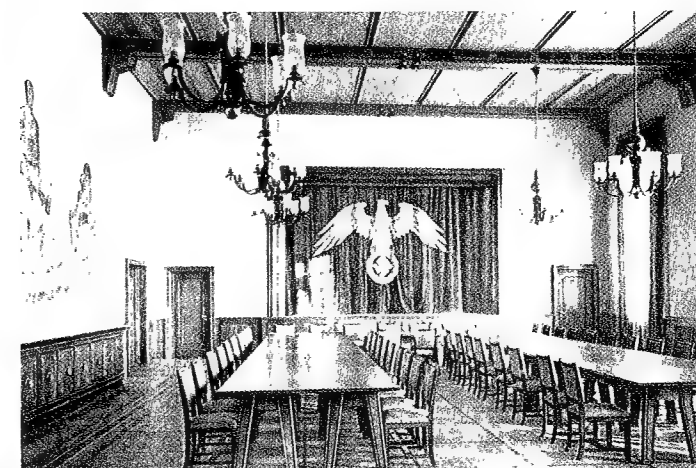
Hitler, miután egyértelművé tette, hogy tömegpárttá akarja szervezni a DAP-t, csakhamar elszigetelte Harrert, aki le is mondott, majd 1921-ben távozott a pártból.

Drexler Hitler mellé állt, majd ő lett a párt vezetője, míg Hitler toborzófőnökké lépett elő. 1920. február 24-én a párt megtartotta első tömeggyűlését, amely komoly vihart kavart immár a baloldali, kommunista és szociáldemokrata körökben is. Egyben igen komolyan megnövelte a párt népszerűségét, és rengetegen be is léptek.

Himmler

Az SA tagsága is gyarapodott, így terveik szerint már megpróbálkozhattak egy puccskísérlettel: 1920. március 13-án vértelen puccsot kíséreltek meg, hogy feloszlassák a bajor parlamentet. A Kapp-puccs azonban csupán néhány napos siker volt: a baloldali erők igen hamar összeomlasztották az államsínyt, melynek háttérében Hindenburg és Ludendorff állt, s az új állam elnökéül a reakciós politikust, Kappot akarták megtenni.

SS-casárnya ebédlőterme

Hitler hiába járta meg Berlint, nem sikerült a felkelést kiterjeszteni: visszatérve viszont kilépett a Reichswehrről, mely a puccs miatt erősen veszített a népszerűségéből.

Hitler ekkor találkozott azonban először a német nagypolitika szervezőivel, más nacionalista és monarchista szervezetek vezetőivel is: itt ismerte meg többek között Carl Albrecht Heckmann gyárost, aminek szalonjában bemutatták őket Ludendorffnak, valamint a kelet-porosz nagybirtok képviselőinek is.

Hindenburg (1847–1934). Régi katonai arisztokrata famíliából származott. Porosz katonatisztként harcolt az 1866-os osztrák-porosz háborúban, majd az 1870-es porosz-francia háborúban is.

A vezérkarnál szolgált, 1911-ben viszont visszavonult.

Az I. világháborúban őt is behívták: a kelet-porosz erőket bízták rá, és vezérkari főnökké, Ludendorff tábornokra. Az orosz erővel szemben olyan remek taktikát mutatott be, hogy a keleti front vezetését bízták rá: itt a magyar-osztrák csapatok felett is ő rendelkezett. 1916-ban főparancsnok lett, majd Ludendorffal együtt német diktátor. Ennek ellenére nem sikerült a német veszteséget megakadályozni. A háború végével visszavonult ugyan, de csakhamar, 1925-ben a weimari köztársaság elnöke lett. A nácik előretörését

Martin Bormann

Göring

szimpátiával nézte, és támogatta is őket, a baloldal ellenében: 1933-ban ő nevezte ki Hitlert kancellárrá, majd 1934. nyarán elhunyt.)

Erich Ludendorff (1865-1937). Apja gazdag porosz kereskedő volt, majd lovassági tisztiként is szolgált a német egyesítési harcok idején. Fiát is katonának adta: Ludendorff tehetsége már korán megnyilvánult,

Német erdős táj

Chaffee könnyűtánc, USA, II. világháború

nult, 1894-ben őt bízták meg a világháború franciák elleni csapásának megtervezését. A világháború alatt Hindenburg mellett szolgált a tannenbergi, majd a Mazuri csatákban is. A főparancsnok halála után Hindenburg mellett egyenrangú főparancsnok lett.

A háború alatt a sztrájkmozgalmak letörésében játszott elsőrendű szerepet.

Ludendorff nagy híve volt a Nagy-Britannia elleni blokádnak is.

A háború alatt az UFA filmgyár egyik megalapítója volt, mert úgy gondolta, a film remek propaganda a háború népszerűsítésére.

Több taktikai újítása is született, amivel sikerült dinamizálni a nyugati frontot, és Ludendorf volt az is, aki eljuttatta az Egyesült Államok képviselőjéhez a német fegyverszüneti kérelmet.

1918-ban, látva a bizonytalan németországi helyzetet. Svédországba menekült.

1919-ben hazatért, majd a Weimari Köztársaság elleni puccsokban részt vett. Támogatta a náci pártot, és

II. világháborús német tank

A drezdai Zwinger, Németország büszkesége volt

1924-29 között a náci párt parlamenti követe volt. Megalapította a Tannenberg Szövetséget, majd 1925-ben jelöltette magát a köztársasági elnöki posztra, de lemondott róla.

1925 után visszavonult, és egyre zavartabb lett: mindenért a zsidókat és a kommunistákat vádolta. Lassanként misztikus, okkult tanulmányokba fogott, majd saját vallási közösséget alapított.

Hitler számára egyre kényelmetlenebb volt Ludendorff egyértelműen zavart elmeállapota, majd 1933-

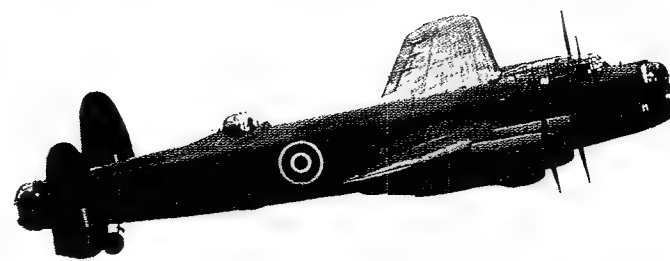
ban betiltotta az általa alapított Tannenberg Szövetséget. Ennek ellenére 1934-ben a náci propagandaeszközül akarták felhasználni, amit visszautasított. 1937-ben saját vallási szektát alapított, majd december 20-án meghalt.)

Hitler itt látta először, mekkora hatás tudnak gyakorolni a politika alakítására a sztrájkok, tüntetések, tömeggyűlések, melyeket később előszeretettel használtak fel saját eszközeik között.

Hazaérkezve Hitler úgy döntött, az események hatására a hadsereg nagyban veszített addigi népszerűségéből, így nemcsak kilépett a Reichswehrből, de a párt katonai jellegéből is sokat finomított.

Megkezdődött a párt országos kapcsolatainak, sőt, nemzetközi kapcsolatainak kiépítése is, emellett Ludendorff támogatásával egy müncheni gyógyszerész, Gregor Strasser müncheni polgárok részvételével megszervezte első, Reichswehrtől független szabadcsapatukat. Csatlakozott hozzájuk a baloldali, szociáldemokrata érzelmű Otto Strasser, Gregor öccse is, aki a pártot a munkások között akarta népszerűsíteni.

Nemzetközi kapcsolatait osztrák pártokkal kezdték kialakítani. 1922-ben megvásárolták a Völkischer Beobachtert, a párt addigi szócsövét, az országos ismertségnek örvendő, antiszemita, nacionalista politikai lapot.

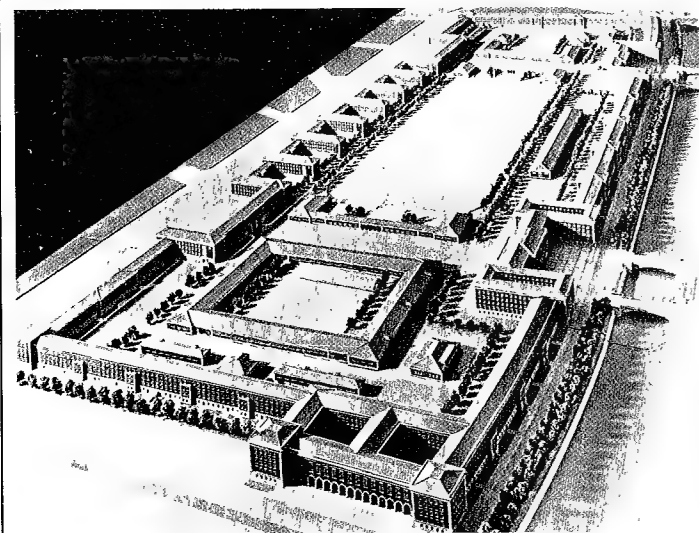
Az Avro Lancaster B2-ek is részt vettek az angliai csatában

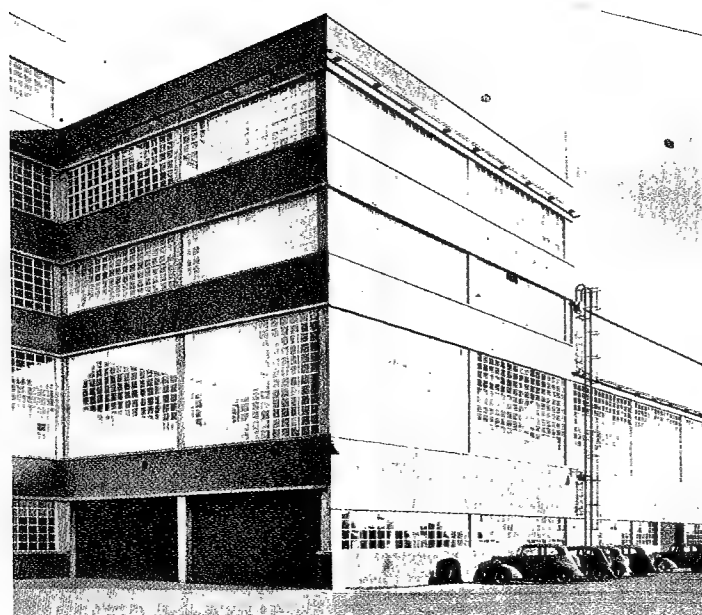
Eichmann

A párt tehát egyre nagyobb befolyásra tett szert, egyre több tömeggyűlést tartott, tagjainak száma pedig már meghaladta a háromezretet.

Hitler 1921 júliusában Berlinbe utazott a párt népszerűsítésére, a nacionalista pártok nagygyűlésére: ez alatt az idő alatt azonban a pártban a Hitlerrel és eszközeivel nem szimpatizálók igyekeztek a propagandista befolyását csökkenteni. Hitler visszatérése után érezte, hogy ezen törekvések ellene irányulnak, s

A „Gross-Deutschland” helyőrség új kaszárnya-modellje

Az Opel-gyár Brandenburgban

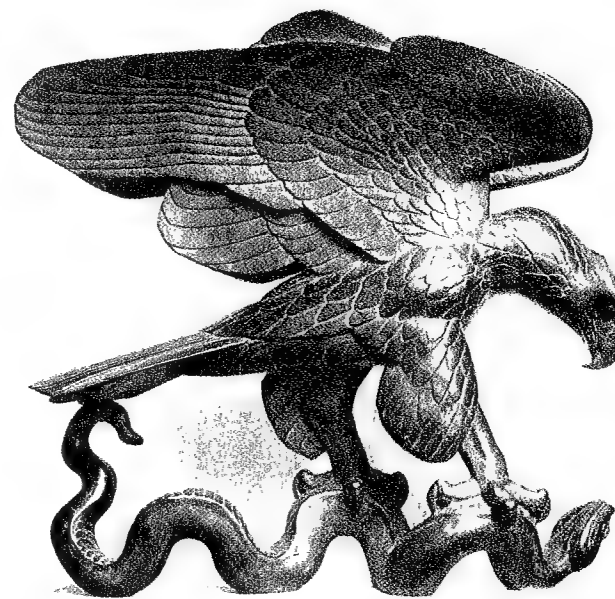

G. Kolbe Ihlet

azonnal kilépett a pártból. Drexler három nap múlva megkapta Hitler ultimátumát, melyben az egykori vezető közölte, milyen feltételek mellett lép vissza a pártba. E jegyzékben Hitler a párt vezetőségi székét és teljhatalmat akart, és meg is kapta. A pártban helyette a jelentéktelen Georg Körner lett, míg az addigi vezető, Drexler a párt tiszteletbeli elnökévé lett.

A pártban ettől az időtől alkalmazták Hitler „találmányát”, a Führerprinzip-et, a Vezérelvet: a párt a jelentős kérdésekben nem a demokratikus szavazás elve alapján hozott immár döntéseket, hanem a tekintélyelv alapján, melyben a Vezér elsőbbsége érvényesült.

A párt már jóval korábban megszervezte saját osztagait, melyet a Sport- és Tornarészleg névvel álcáztak: valójában szabadcsapatok voltak, akik szabályos katonai kiképzést kaptak. Már ekkor létezett a Hitlerjugend is, de igen kis létszámban, ez csak a hatalomátvétel után változott tömegszervezetté.

Fr. Bernuth: Küzdelem

Az NSDAP szemlélete is megváltozott: egyre agresszívebb szerepet kezdett játszani a közéletben is. Egyre többször történt meg, hogy a párt aktivistái, élükön a Sport- és Tornarészleg tagjaival tömegverekedésbe fullasztottak egy politikai rendezvényt. Hiába követte ezeket bírósági tárgyalás, az aktivisták csakhamar újra szabadok voltak, köszönhetően a párt növekvő befolyásának. A részleg nevét Rohamosztagra változtatták, és az általuk elkövetett számtalan véres verekedés, provokáció is lassanként hozzá tartozott a náci párt „imázsához”.

Fr. Bernuth: Majmok

A párt azonban a kultúrára is figyelmet fordított: egyre többször és egyre különlegesebb helyeken rendeztek vitaesteket, felolvasásokat, és a műveltebb tagok számára Wagner-koncerteket, operaesteket szerveztek.

Igen érdekes része volt a párt életének a téli napfordulón megrendezett rituális ünnep, melyet a karácsonyi ünnepségek alkalmával rendeztek meg: ezt a Führer később állami ünnepé igyekezett szélesíteni.

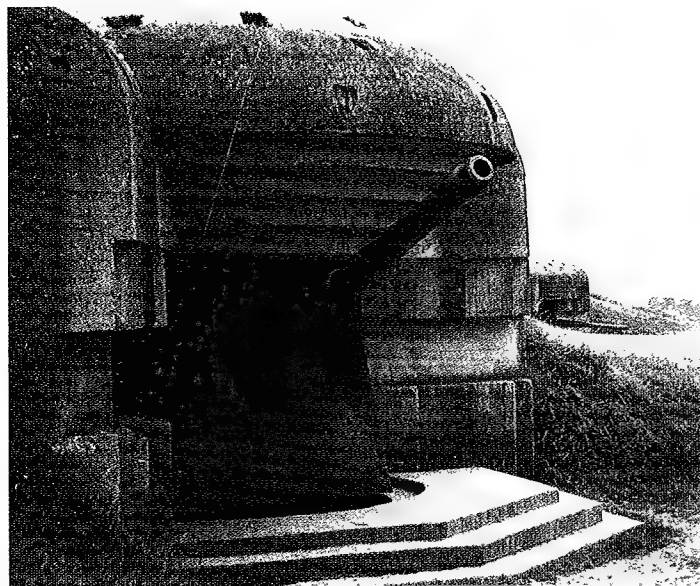
A párt, növekvő jelentősége ellenére tagjait, melyek száma ekkor már 15 000-re rúgott, kifejezetten eltiltotta a népszavazásoktól, mivel semmilyen formában nem kívánta támogatni vagy elismerni a weimari köztársaságot.

S. Hilz: Paraszti Vénusz

A párt 1923-ban lelkesen üdvözölte az előző év októberében hatalomra került olasz fasiszták győzelmét. A párthoz emellett több kisebb nemzetiszocialista párt is csatlakozott.

A párt már ekkor komoly társasági összejöveteleket tartott, élénk szalonéletet élt, és egyre komolyabb adományokat kapott a gyáriparos- és arisztokrata-

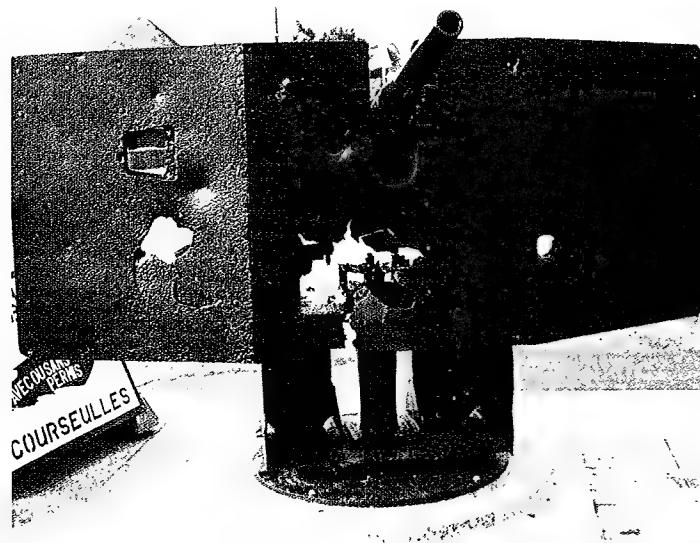

Német parti ágyú Courseullesben, Normandiában

szimpatizánsaitól is: Fritz Thyssen, Ernst von Borsig, Emil Kirdorf is közéjük tartozott. Hitlernek számos, a felsőbb tízezerből származó rajongója volt: Gertrud von Seidlitz, a zongoragyáros Edwin Bechstein felesége, Elisabeth Cantazucéne hercegnő és a tekintélyes kiadó, Bruckmann felesége is.

Gondot okozott azonban, hogy az észak-német régiókban az erős baloldali beállítottság miatt, betiltották az NSDAP szervezeteit.

Hitlert azonban sokkalta inkább az motiválta, hogy megdöntse Kahr bajor parlamentbeli helyét, megszerezze a bajor kormányzatot, majd az olasz fasisztákhoz hasonlóan maga katonai és politikai befolyásával a német birodalmi kormány vezetését is.

Német parti golyószóró Courseullesben, Normandiában

Eisenhower tábornok, az USA katonai vezetője

1923. november 8-án, a remek szervezés és a magas körök támogatása ellenére sikertelen puccsot kíséreltek meg a bajor parlamentben. Ez volt a híres „sörpuccs”, mivel ezt egy-egy közeli sörcsarnokból, a Bürgerbraukellerből több teherautóval indultak a kormánypalota ellen. Annak fegyveres őrségét könnyen lefegyverezték, majd a kormány három fontos tagját foglyul ejtve megpróbálták rávenni őket, vegyék be Hitlert is a konkrét, végrehajtó hatalom soraiba. A vezetők, Kahr, Seisser és Lossow színleg bele is egyeztek: ennek sorát Kahr kapta volna meg a teljhatalmat, a politikai vezetést viszont Hitler szerezte volna meg.

A három kormánytag azonban mihamarabb elhagyták az épületet, mozgósította a rendőrséget és a katonai karhatalmat, akik igen könnyen szétkergették az SA-erőket.

Hitler ekkor tömegesen mozgósította híveit, mivel úgy számított, hogy a karhatalom nem fog rájuk lőni; mielőtt azonban a tömeg odaért volna a kormányzati

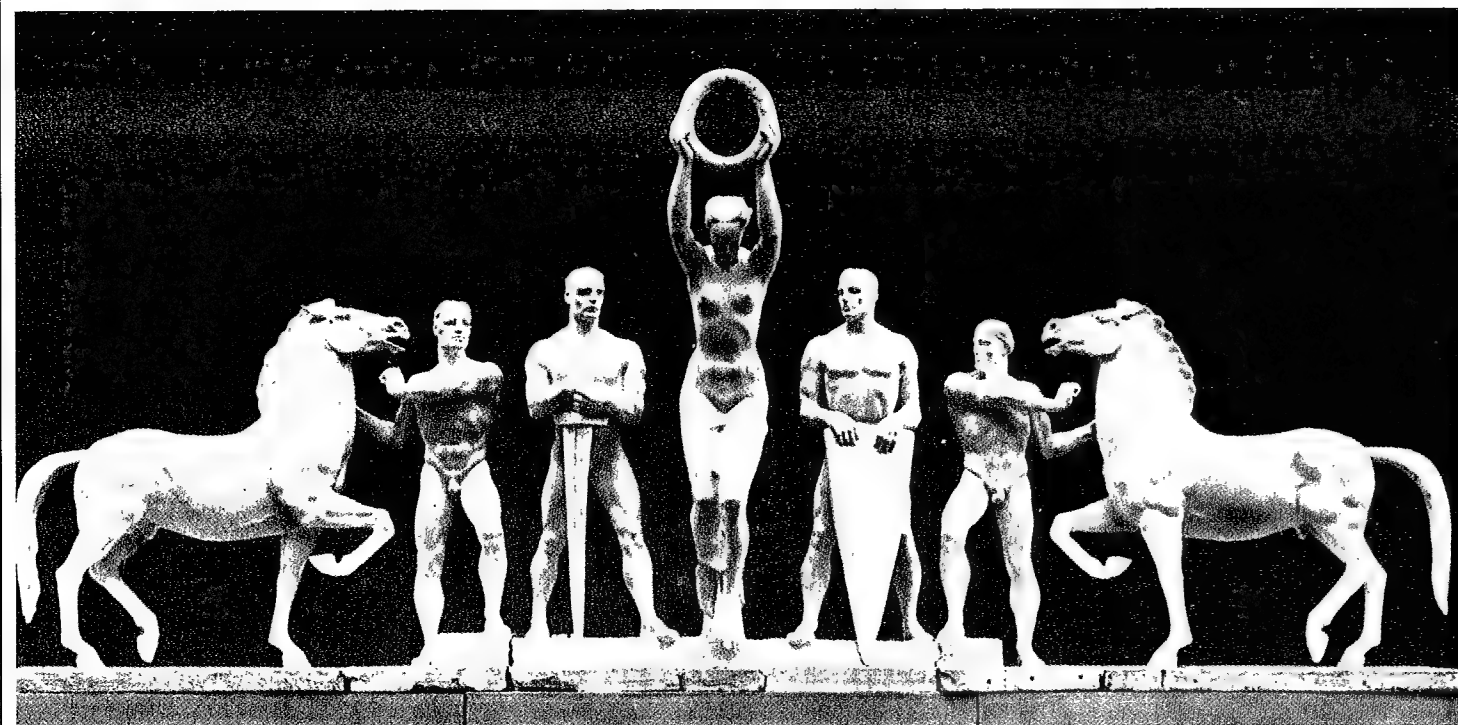

A náci elnyomás emlékműve

negyedhez, rövid tűzharcban a katonaság 14 tagot le is lőtt, közöttük, a párt helyettes vezetőjét, Körnert is. Ennek hallatára a kormányzati negyedet megszállva tartó 400 SA-fegyveres, Röhm és Himmler vezetésével, megadta magát.

Hitler ekkor döntött úgy, hogy a kis lépések taktikáját választja. Ezzel komoly ellentétek szabadultak fel a pártban: vezetők nagy részét a bíróság börtönbüntetésre ítélte, a tagság szétszéledt. Hitler és vezetőtársai az 1924. április 1-jén 5 éves szabadságvesztésre ítélték: ezzel szemben mindössze 8 hónapnyi elzárás után szabadon engedték őket. Csakhamar 1925 márciusában megjelent a *Völkischer Beobachter*, a párt orgánumának új száma, melyben megjelentették a párt új irányvonalának programját. A börtönben kezdtek meg az egész nemzetiszocialista mozgalom újjászervezését, és Hitler itt kezdte el diktálni *Mein Kampf* című művét is. Itt, a börtönben döntött úgy, hogy a hirtelen csapások helyett a kis lépések politikájával, legálisan igyekszik megragadni a hatalmat.

A nácik szervezeti egységeit úgy alakították át, hogy azok területekre lebontva a legkisebb városokban is szimpatizánsokat gyűjthessenek. A pártszervezetet területi egységekbe, ún. Gau-kba tömörítették, melyekért területi felelős, ún. Gauleiter felelt: ezek nagyjából a tájegységek szerint álltak össze. Nekik voltak alárendelve a megyei szervezetek vezetői, a Kreisleiterek, a náci sejtek szervezői, a Zellenleiterek és a Blockleiterek, a legkisebb egységek vezetői.

J. Thorak: A nürnbergi Marzfeld szoborcsoportjának modellje

A pártot szigorúan hierarchikus elvek alapján építették fel, melyben igen fontos volt, hogy a felsőbb parancsokat feltétel és vita nélkül teljesíteni kellett, az alacsonyabb rangú tagok kötelesek voltak engedelmesskedni, illetve az alacsonyrangú tagsággal végrehajjtatni azokat.

Újjászervezték az SA-t is, melynek parancsnoka, Göring is visszatért Innsbruck-i száműzetéséből, a szervezést Röhm vállalta magára. Hitler elszigetelte egymástól a valódi pártot és az SA-t, ez utóbbit munkanélküliekből, vagyontalan kispolgárokból szervezték, akik tökéletesen azonosultak a nácik szocialista elveivel. Ebben az időben kezdték átvenni az olaszoktól a karlendítéses köszöntést, és a „Heil, Hitler!” köszöntést.

1926 októberében a demagógiához és a propagandához remekül értő Joseph Goebbelt neveztek ki a párt berlini Gauja, pártkerülete élére. Ő alapította meg az NSDAP-t Támogató Szövetséget, melynek tagjai igen komoly adományokkal járultak hozzá, hogy a párt már az egész országra kiterjedő propagandát folytathasson, sőt, csakhamar saját lapokat is üzemeltettek, valamint az SA számára különleges egyenruhák, transzparenszeket, zászlók vásárlására, számos látványos tömegrendezvények megtartására is elegendő volt. Szintén újra kezdődtek az SA által korábban is kirobbantott véres tömegverekedések, pogromok is, ezek azonban főként megfélemlítésül szolgált.

Hitler azonban nemcsak a tömegekre kiterjedő befolyását szerezte hamar vissza, hanem a legfelsőbb körökhöz is újra megtalálta az utat.

1927. júliusában Hitler Kirdorf udvari tanácsossal, a nagytőkések jellegzetes képviselőjével folytatott tárgyalásokat, aki biztosította támogatásáról: Hitler ugyanis elsősorban a marxista és kommunista veszély elleni fellépést sürgette és ehhez kért segítséget is a nagytőkésektől. Kirdorf csakhamar bevezette köribe a pártvezért: a nagytőkések nem voltak ugyan elragadtatva előadásától, mégis támogatták a pártot, hogy gyengítsék a baloldal erejét.

Ezzel kapcsolatos, hogy a Hugenberg-csoport (Hugenberg nacionalista és szélsőjobb oldali képviselő, a Német Nemzeti Néppárt igen befolyásos vezetője volt) támogatásával a pártot lassanként az egész országban megismerték, hiszen Hugenberg befolyásának köszönhetően már olyan országos nagykonsernek vezetőivel is kapcsolatba kerültek, mint a Krupp-művek, az UFA Stúdió. A nácik együttműködésével sikerült az amerikaiak által kidolgozott Young-terv megvalósítása.

(Young-terv: arra irányult, hogy megkönnyítse Németország számára a háborús jóvátételek kifizetését, hosszú távú, nagy összegű hiteletet nyújtva: cserébe lekötölte volna a mindenkori német vezetést az amerikai nagytőkések irányában. Ezt azonban sem a német uralkodói körök, sem az Ernst Thälmann-féle kommunista baloldal, sem pedig a szélsőjobb oldali csoportok nem támogatták.)

A. Rauch: Sas

F. Liebermann: Hitler Adolf képmása

Habár Hugenberg alárendelt politikai szerepet szánt a náciknak, melyek őt majd hatalomra segítik, és eltűnnek a politika színpadáról. Alaposan csalódnia kellett: a nácik a következő, 1929. júniusában tartott

választásokon egyre több városban ért el többséget a helyi önkormányzatoknál. 1929-ben a párt már kétszerannyi taggal gyarapodott, mint az előtte való évben, és az SA létszáma is elérte a Reichswehr-ét.

1930-ban a weimari köztársaság megbukott, s az őt követő Brüning-kormány csakhamar választásokat írt ki. A nagytőkések és gyáriparosok igyekeztek azon pártokat támogatni, melyekkel egy mérsékelt, visszafogható diktatúrát tudnának kialakítani: a náci párt viszont – adományaikkal – legyőzte a hagyományos jobboldalt. Az 1930-as választásokon ugyanis a korábbi 2% helyett 18%-ot értek el.

Kirdorf, Thyssen és más nagytőkések csoportja folytatta a párt támogatását, bár igen sokan közülük nem tartották megbízhatónak Hitlert. Ennek elle-

P-40 II. világháborús bombázó

nére megmaradtak nála, hiszen Hitler hatalomra jutása esetére remek elmélettel állt elő a német gazdaság feltámasztására, mely nagytőkések számára is igen szimpatikusnak bizonyult: megoldása a gazdasági válságra a háborús gazdaság beindítása volt. Amennyiben ez sikerül, úgy az állam és a hadsereg komoly megrendeléseket küldhet a gyáraknak, akik megkezdhetik a termelést, emellett számtalan munkahely létesül, így a tömegek munkához jutnak, ami szintén táplálni kezdi a fogyasztást és a gazdaságot. Ezt azonban nem lehet a végtelenségig fokozni békeidőben, így háborút kell kirobbantani, és növelni az ország területét, hogy később ez is a gazdaságba kapcsolható legyen. Emellett a korábban felhalmozott fegyvermennyiségtől is könnyen megszabadulhatnak.

1931-32 között Németország krízise elmélyült, ezzel együtt ugrásszerűen nőtt a párt tömegtámogatása. A német gazdaságot már nem támogatták külső erők, legfeljebb a háború előtt angol érdekeltségek éltek még: ez megnövelte a tömegek létbizonytalanságát, akik a növekvő új erőkbe kapaszkodtak ez elől.

Egyre gyakrabban tartottak választásokat, hiszen az egymást követő kormányok nemigen tudtak megbirkózni a gazdasági kihívásokkal.

Hitler és pártja eddig elsősorban a kispolgárok és a középosztály szimpátiájának megszerzésére törekedett: most, hogy jelentős erővé nőtte ki magát, már inkább a velük szemben álló rétegek megfélemlítésére

és demoralizálására kezdtek törekedni. Ezért támogatta Hitler az SA anarchisztikus törekvéseit, hogy mint az anarchia ellen fellépő, egységes rendet képviselő vezetőként léphessen fel. Mindezt Göbbels és propagandagépezete is támogatta.

A németek elsősorban azért szavaztak a nácikra, és Hitlerre, mert benne látták a rend és a törvény megtartásának ígértét, emellett ő ígérte meg a leggyőzőbbben a gazdaság felélesztését (természetesen az erre irányuló gazdasági program nem létezett), valamint hogy a nacionalista elvek alapján felélesztik az egykori né-

A világháborúban lettek híresek az amerikai Sherman tankok

met nagyságot, és visszautasítják a Versailles-i egyezményt, és a kommunista, demokrata veszélyt is ők hátríthatják el.

Nagypolgári támogatói viszont, látván a párt tökéletes szervezettségét és működőképességét, biztosítottak látták, hogy Hitler mindezt az ország vezetésébe is át tudja ültetni, a gazdaság központi szervezettségében is meg tudja valósítani, s mint ilyen, biztosítani fogja a „nyugodt fejlődést”.

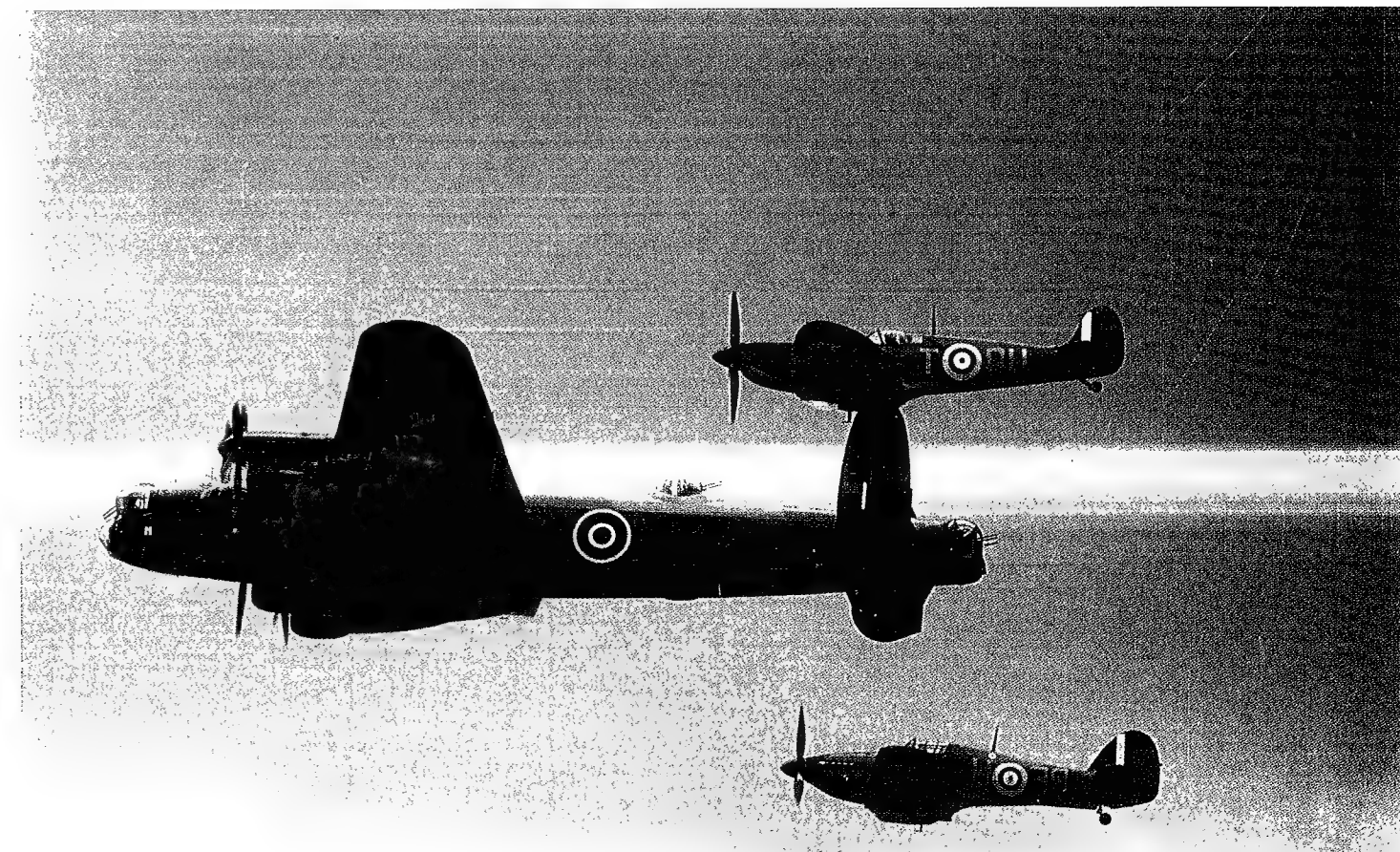
1932-ben Brüning kormányának helyzete megint: távollétében Kurt von Schleicher tábornok többször is tárgyalt Hitlerrel, annak kancellárrá kinevezéséről.

1932. május végén Hindenburg felszólította Brüninget a lemondásra, majd a nácikkal szövetsége von Papent nevezte ki kancellárrá.

A német gazdaság ez időben folytatta mélyrepülését: az ipari termelés 60%-kal csökkent, a munkanélküliek alig 14%-a kapott segélyt. Emellett a munkabé-

rek is alig kétharmadára csökkentek. Az arisztokrata kapcsolatok miatt „bárók kabinetjének” nevezett kormány viszont szintén nem tudott megbirkózni a nehéz helyzettel. Júniusban feloszlatták a Reichstagot, és az SA korábban történő betiltását is hatálytalanították. Von Papen Poroszországban is „rendet tett”: kinevezte a Krupp-művek egyik emberét, Franz Brachtot, aki embereivel bevonult a porosz belügyminiszter hivatalába, majd erőszakosan lemondatta. A szociáldemokraták nemigen védekezhettek, hiszen nem állt mögöttük sem erős tőkés réteg, sem a hadsereg. Így lett a náci párté ez az igen nagy jelentőségű országrész.

1932. júliusában a választásokon az NSDAP majdnem 38%-os támogatottságot ért el, így a Reichstag legnagyobb pártja lett. A parlamenti többséget mégsem tudták tehát megszerezni, és komoly üzenet volt az is, hogy a következő, novemberi választásokon meredeken zuhant támogatottságuk, míg a kommunisták újra hatalmas tábort nyertek.

Az Angliai Csata emlékreplés

1932. végén a párt helyzete tehát sikerből katasztrofába fordult: maga Hitler öngyilkosságra is gondolt, míg pártvezető társai, Himmler és Göbbels a párt szét-hullásától félték.

Novemberben viszont Hindenburg maga elé rendelte a pártvezért, és tárgyalásokat folytatott vele a koalíciós kormányzásról. Erre Hitler nem volt hajlandó, így a másik jelölt, Schleicher lett a kancellár.

A nácik emellett Thüringiában is súlyos választási vereséget szenvedtek, és a gazdasági válság enyhülése sem őket támogatta. Schleicher pedig titokban tárgyalásokba kezdett a párttal Hitler háta mögött, a vezér elmozdításáról. A Vezérelv azonban remekül megállta a helyét: Schleicher intrikája nem volt sikeres, a vele tárgyaló Strassert árulónak kiáltották ki, és ki is zárták a pártból. Helyére Hess került, aki már a börtön hónapjai alatt is titkárként dolgozott a Führer mellett.

1933 januárjában Hitler tárgyalásokat vezetett Oskar von Hindenburggal: mivel az egykori tábornok kezéhez számos intrika, titkos szervezkedés és megvesztegetések is fűződtek, Hitler ezek leleplezésével fenyegette meg fő támogatójának fiát. Azt is terjesztetni kezdte, hogy Hindenburgot Schleicher titokban, a Reichswehr segítségével félre akarja állítani a hatalomból: ezzel sikerült az állam és a kormány fejét egymás ellen fordítania. Hitler törekvései meg is hozták az eredményt: január 30-án újra felkereste Hindenburgot, aki kinevezte birodalmi kancellárrá.

Hitler először a koalíciós pártokkal folytatott sikertelen megbeszélést, majd február 20-án összehívta az őt támogató nagyiparosokat, és segítségüket kérte a puccs végleges megvalósításában. Előadta nekik a „marxista befolyás” előretörésének veszélyét: emellett biztosította őket, hogy hatalomra kerülése esetén elhárítja a nyugodt gazdasági növekedés elé tornyosuló akadályokat a hatalom tökéletes központosításával, és a Reichswehr újjászervezésével.

A német nagyiparos-élit megadta ezt, így megindulhatott a tisztogatási akciók sorozata.

Február 28-án náci aktivisták titokban felgyújtották a Reichstag épületét: a helyszínre „sietve” a rendfenntartók megtalálták a félig önkívületi állapotban lévő Marinus van der Lubbét, a Német Kommunista Párt tagját. A korabeli dokumentumok szerint van der Lubbe részletes vallomást tett a tüzről, ennek azonban hivatalos okiratai nem maradtak fenn. Számos más bizonyíték is megmaradt, mely egyértelműen a nácik felelősségét és szervezését bizonyították: mindenki számára egyértelmű volt, hogy koncepciós perről van szó, de csupán az őt védő Georgi Dimitrovnak, a bol-

Marinus van der Lubbe

gár ügyvédnek volt mersze nyíltan ellenállni. Az esküdtek előtt bebizonyította és bizonyítékokkal is alátámasztotta, hogy a Reichstag felgyújtása a nácik provokációja volt. Ennek ellenére a fiatal embert bűnösnek mondták ki, és halálraítélték. A kivégzést 1934-ben hajtották végre. (A kommunista Lubbe ügyéről 1981-ben újra nyomozást folytattak az akkori NSZK-ban, majd a rendelkezésre álló bizonyítékok alapján nemcsak ártatlannak találták, de a Német Legfelsőbb Bíróság hivatalosan is felmentette a vádak alól.)

Hitler csakhamar katonai diktatúrát vezetett be: olyan határozatot hoztak, melynek alapján korlátozni lehetett a személyi és szólásszabadságot, valamint a sajtószabadságot is.

1933. július 14-én a náci parlament betiltotta más pártok alapítását, és működését, így az ország egypárti rezsimmé lett. Az utcákat újra ellepték az SA és SS-osztagok, akik gyakorlatilag szabadon fosztogathattak, és bántalmazhattak bárkit.

Eleinte a rendszer ellenségeinek likvidálására használta fel őket a kormány, később már egyszerűen a hétköznapi emberek megfélemlítésére: a terror odáig terjedt, hogy az egyszerű ellenállás is helyben történő azonnali kivégzést, agyonverést is eredményezhetett.

W. Meller: Fáklyavívő a vogelsangi Oldensburghan

J. Pieper: Nausikaa (részlet)

P. Baumgarten: A berlini Schiller-színház nézőtere

Kevesen tudják, hogy már ekkor felállították az ún. „vad börtönöket”, a koncentrációs táborok elődjait, ahová a párt elsősorban baloldali politikai ellenfeleit gyűjtötte be és likvidálta őket.

Mások számára viszont az ígéretes propagandájával éltek: a választás napjára Göbbels és aktivistái fáklyás felvonulást, díszszemléket tartottak, aktivisták pedig röplapokkal szórták, plakátokkal ragasztották tele a városokat. Ennek ellenére a párt csúfosan bukott, hiszen alig 17%-ot ért el a választásokon.

Ezért nemcsak elfogadtatta a Reichstaggal azt a törvényt, mely a haza védelmében szabad kezűt adott a náciknak, de a hatalomba a militaristák híveit, egykori tábornokokat is bejuttatott: a Reichstag így elvesztette minden jelentőségét, továbbiakban csak a látszatüléseket tartottak itt, propagandacélból.

1933. március 24-én a megfélemlített, Potsdamba, a porosz királyok ősi rezidenciájába áthelyezett parlament a kormányt teljhatalommal ruházta fel. Mivel valódi többségük nem volt, a jobboldali képviselőket zsarolással és megfélemlítéssel vették rá a többség megszavazására.

Szociáldemokrata és kommunista ellenfeleik ezzel egy időben kezdtek el-eltűnedezni, a már említett „vad börtönökben”. Akik maradtak, azokat be sem engedték az ülésekre, így biztosították a többséget a szavazásokon.

A szakszervezetek helyett megalakították a Német Munkafrontot, melynek lényege a nép náci szellemre nevelése volt, a munkásszervezetek minden jogát viszont elvették.

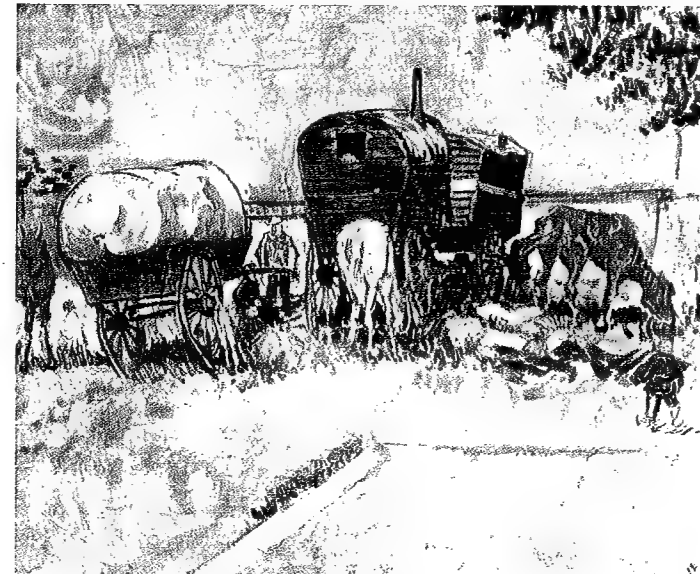
Felszámolták az egyes tartományok demokratikus önkormányzatait, és helyette birodalmi helytartókat neveztek ki, akik közvetlenül Hitlernek voltak alárendelve: ezek a náci Gauleiterek közül kerültek ki.

Hitler egyben igyekezett az egyházakat is hatalma alá hajtani: már korábban igyekezett megnyerni magának a katolikus egyházat, akinek papjai egységesen együttműködtek a kormánnyal. 1933. júliusában pedig aláírták a Reichskonkordatot Németország és a Szentszék között: ezek segítségével igyekezett a náci „német keresztényeket” hatalomra juttatni az egyházi választásokon is.

Hitlerben viszont egyre erősödött a gyanú, hogy egykori bajtársai szervezkednek ellene: erre főként Röhm viselkedése adott okot. Röhm ugyanis egyre nagyobb hatalmat szerzett a náci párton, főként az SA-n belül: emellett sokszor hangot adott elégedetlenségének Hitlerrel szemben. Az SA-tagok viszont elsősorban a párt szocialista vonulata miatt voltak a rend-

szer hívei: Röhm akármelyik nap közel 2,4 millió aktivistát tudott volna mozgósítani.

Hitler ezt igen aggasztónak vélte, így 1934. június 30-án került sor a „Hosszú Késék Éjszakájára”. Ennek során egy politikai gyűlés után az SA mit sem sejtő

Vincent van Gogh: Cigánytábor – kevesen tudják, hogy a zsidók mellett a cigányok is táborokban végezték a III. birodalomban

Amedeo Modigliani: Cigányasszony gyermekével (a festő művei az Elfajzott művészet kiállításon szerepeltek)

vezetőit, köztük Ernst Röhmöt egy szállodában meggyilkolták. Vele együtt megölték az összes, Röhm-höz hűnek ismert SA-tagot is, számos tagot letartóztattak, és börtönbe vetettek.

Az SA vezetésének likvidálását követően az SA-t visszaminősítették sportszakosztállyá, jelentőségét pedig egyre korlátozták. Ezzel együtt megnőtt a Himmler vezette SS jelentősége, és szerepe is a párt térnyerésében.

Mindez azonban nagyban megnyugtatta a párt támogatóinak olyan szárnyát, akik aggódtak a nácik szociális anarchia-programja miatt: olyannyira, hogy a hadsereg vezetője, Werner von Blomberg, aki maga nem volt a párt tagja, ezek után kötelezte a hadsereg tagjait, hogy személyesen Hitlernek esküdjenek fel.

A náci elnyomás emlékműve (részlet)

Ez az esemény valódi fordulóponttá lett a párt történetében. Lassanként gyökeret vert az a törekvés a náci kormány tagjaiban, mely megszüntette volna az állam és a párt közötti különbséget. Hitler akarata ezen túl gyakorlatilag mindenben tökéletesen realizálódott, habár a hagyományos állami bürokrácia függetlenségét sosem sikerült tökéletesen eltörölni.

A társadalmi különbségek elleni küzdelmet tehát a fajvédelemért folytatott harc vette át.

1935-től kezdtek az olyan törvények megszavazását, melyekkel a zsidókat minden vagyonuktól, később pedig állampolgárságuktól is megfosztották. Ezek voltak az ún. nürnbergi törvények.

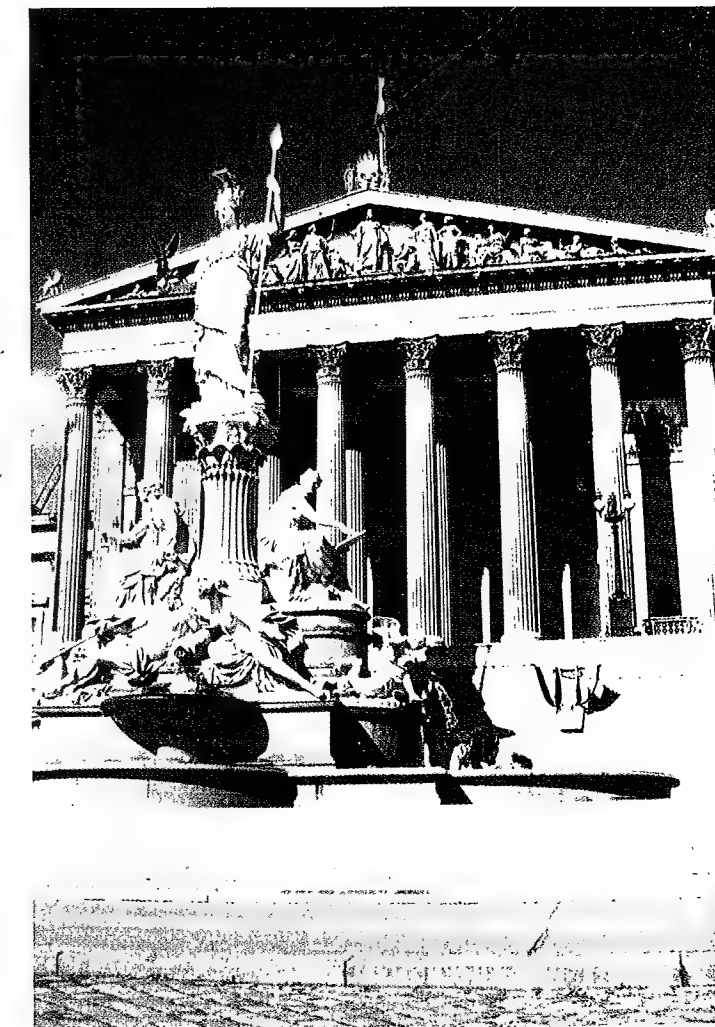
Az árja és nem-árja lakosság között a házasság is tiltva volt, emellett csakhamar a műveltséghez és a vagyonhoz kötődő jogukat is megvonták.

Ezzel együtt törvényt hoztak arról is, hogy „a párt egyenlő az állammal”: ezzel is bebetonozták az NSDAP, immár választásoktól nem fenyegetett, teljes hatalmát.

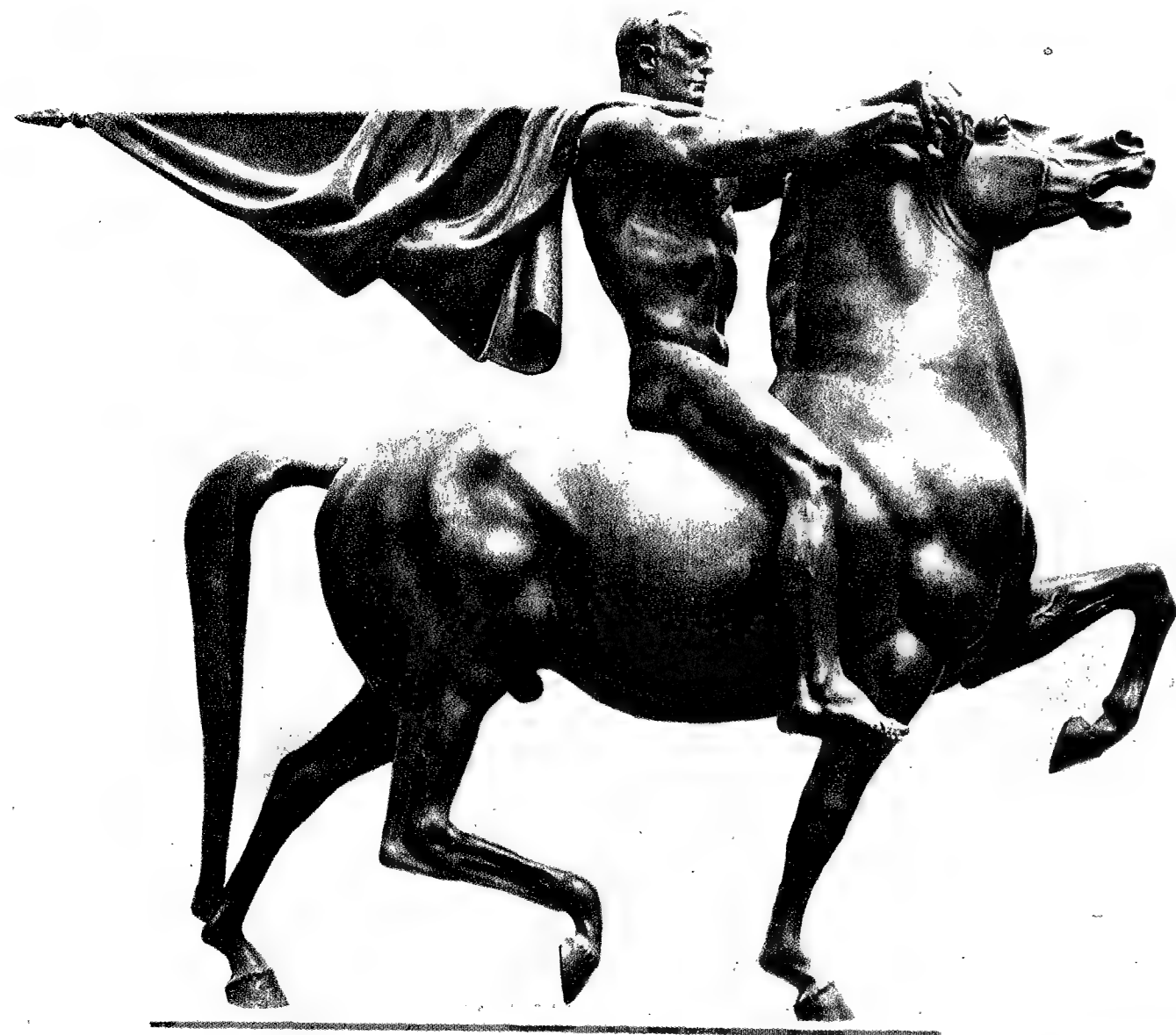
1936-37 között, így a híres berlini olimpia idején is, igyekeztek visszafogni a zsidóellenes agitációt, és az őket sújtó törvények alól is nyújtottak kiskaput: ezt főként amiatt, tették, hogy az említett olimpia idején kihangsúlyozzák a náci birodalom emberbaráti és békeszerető oldalát. A zsidókat ugyan gettókba szervezték, életüket pedig szigorúan szabályozták, de egyéb sérelem általában nem érte őket.

1938-ban, amikor a legtöbb nagyhatalmat már meggyőzték arról, hogy céljaik nem agresszívok, nem készülnek háborúra, a náci hatalom, főként a gazdasági mutatók miatt, visszatért a keménykezűség politikájához: az év november 9-10-ére szervezték meg a Kristallnacht-ot, vagyis a Betört Üvegek éjszakáját.

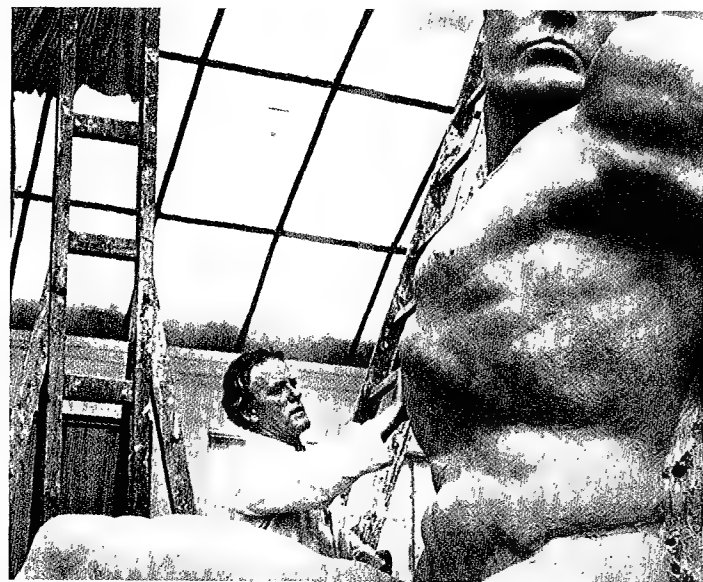
A pogromot a párt propagandaminisztere, Joseph Göbbels szervezte meg Németország-szerte: az egész országban mindenütt felforgatták a gettókat. A zsidó lakosságot komoly atrocitások érték, mintegy 100 zsidó lakost agyonvertek, vagy megöltek, további 30 000-et koncentrációs táborba hurcoltak. Több ezer zsidó otthont, üzletet, gyárat és zsinagógát felgyújtot-

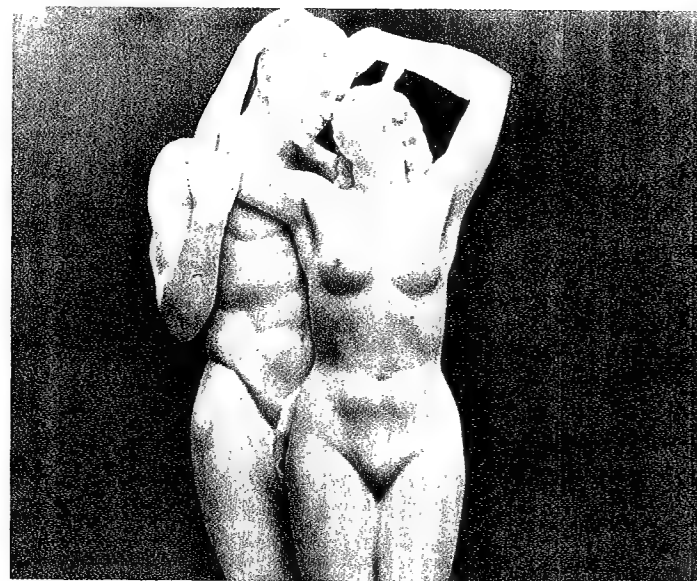
Az osztrák parlament

J. Thorak: A zászlóvivő

J. Thorak munka közben

J. Thorak: Emberpár (részlet)

tak vagy leromboltak. Ez egy időre megnyugtatta a szélsőséges nácik kedélyeit, a területi vezetők azonban időről-időre több megmozdulás megszervezéséért lobbiztak, egészen 1942-43-ig, amikor legtöbbjüket deportálták.

A háborús készülődés lassanként valóban beindította a német gazdaságot, különösen, amikor 1936-ban beindították a Négy Éves Tervet: Hitler ennek teljesítését Hermann Göringre bízta, aki hivatalosan 1936. október 18-án kezdett bele a munkába.

A Négy Éves Terv gazdasági reformintézkedések sorozata volt: ebbe beletartozott a műanyaggyártás beindítása, rengeteg közmunka-projekt megvalósítása (ezek során autópályákat, középületeket, közlekedési rendszereket stb. építettek meg, sokszor pl. a koncentrációs táborok tagjaival elvégeztetett munka segítségével). Növelték az autógyártás volumenét, és végül megalkották a Németországban ma is működő autópályák rendszerét.

Grund: Családi ház, Düsseldorf

Schmitz: Mittenwalder városháza

A tervben szerepelt az ország védelmi rendszerének megépítése is: ez viszont a Versailles-i Egyezmény nyílt felrúgása volt, melyet a nagyhatalmak, Anglia és Franciaország aggódva figyeltek.

Joseph Göbbels (1897–1945), későbbi nevén Goebbels Hitler legelső hívei közé tartozott, s csakhamar közeli barátja, munkatársa, és legelszántabb követője volt. Nagy szerepe volt abban, hogy a náci propaganda olyan hatásosan működött, s hozta létre a náci tömegbázisát toborzó propaganda minisztérium is az ő keze alatt nyerte el végleges hatalmát.

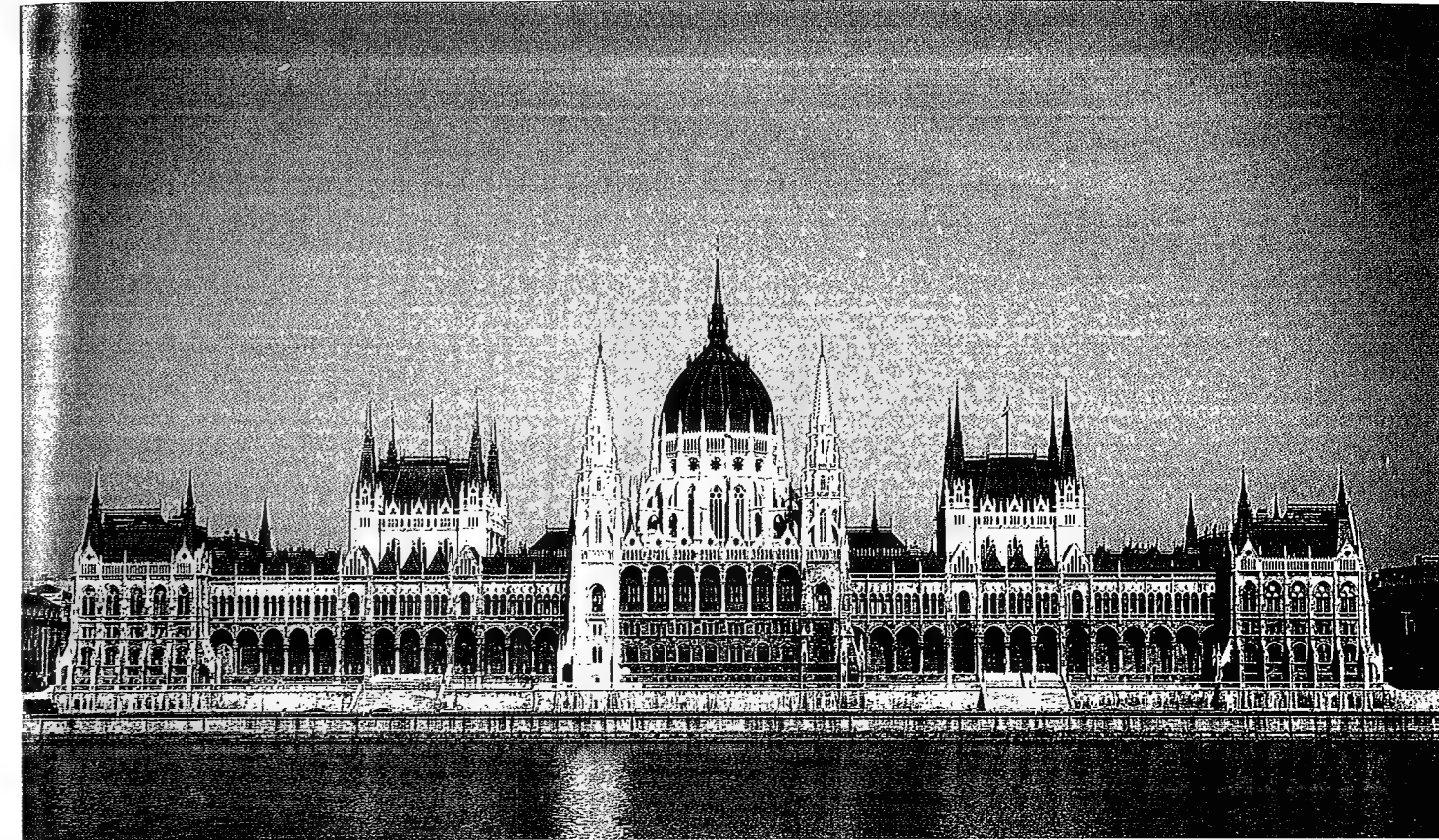
Göbbels Rheydtben született, egy Mönchengladbachtól keletre eső, kisebb ipari városban, a Ruhr-vídk peremén. 1921-ben doktorátust szerzett Heidelbergben. Később újságíróként helyezkedett el. Emellett viszont több évig próbálkozott, hogy kiadassa saját műveit.

A birodalmi autópályát egyik vasbetonhídja

Hatalmas emlékmű Volgográdban, mely az első világháborús támadásokat is átélte

Magyarország az első volt a német szövetségesek között

A japán császári udvar is a náci tengelyhatalmak tagja lett

A. Wamper: Győzelem génusza

J. Wackerle: Neptunkút, München

Grauel: Igazságosság, bátorság, béke szobrai

Fr. Erler – a Führer képmása

Első világháborús emlékmű Brightonban

Göbbels csupán 1924. végén csatlakozott a párt tagjai közé, de akkori bálványa Gregor Strasser, a párt észak-németországi Gauleitere volt. 1926 őszén Hitler a frissen kiemelt Göbbelst megjutalmazta hűségéért, és úgy döntött, ő lesz Berlin Gauleitere. Göbbels itt végre kifejleszthette és karrierre vihette propagandista tehetségét, s erőszakra hajló természete is remekül érvényesült a kezére bízott utcai harci aktivisták vezete-
tése során. Göbbels volt az, aki megteremtette a modern propaganda eszközeit, melyeket több világrend-
szer átvett szinte változtatás nélkül.

1928-ban, 31 évesen a párt legbelsőbb köreinek prominens személyisége lett. 1936-ban a Propaganda-minisztérium vezetője lett, majd befolyása gyengült a Führernél. A háború közvetlen kezdete idején Göbbelsnek minden propagandatartalékát be kellett tehát vetnie, hogy felébressze a németek idegengyűlöletét. 1945. április 23-i rádióbeszédében városuk védelmére szólította fel a polgárokat.

Április 30-án Hitler megírta politikai végrendeletét, majd öngyilkos lett. Politikai végrendeletében Göbbelst nevezte ki birodalmi kancellárrá. Május 1-jén Göbbels gyermekeit megmérgezte, majd ő és felesége öngyilkosok lettek.)

Hermann Wilhelm Göring (1893–1946) szülei a Nürnberg melletti gótikus Valdenstein-kastélyban éltek: apja, Heinrich Ernst Göring (1839–1913) egykor lovassági tiszt volt, és a német konzuli szolgálat tagja.

A fiatal Hermann az Ansbach-beli katonai iskolába került. Göring később a világháború első évében az északkelet-francia régióban szolgált. 1920-ban a Svenska Lufttrafiknál, egy svéd légivállalatnál alkalmazták, de tisztként szolgált később a Reichswehrnél is: 1933-ban már vezérőrnagyi rangot ért el. Göring már az első időkben, 1922-ban csatlakozott a náci párthoz, SA-Führeri (hadnagy) minőségben, később pedig SA-Gruppenführerként (főhad-

T34 tank a Kremlben

nagy) szolgált tovább. Az 1923-as „sörpuccs” során megsebesült, s lábadozása közben rászokott a morfiúra.

1928-tól, a választások keretében ő is bejutott a Reichstagba, melynek 1932-től elnöke is lett. Hitler hatalomra jutása után Göringet bízta meg az SA átszervezésével, megalapította a Gestapót.

A Reichstag felgyújtásának gondolata Göring munkája volt. 1936-ban Hjalmar Schacht utódja lett. A Führer olyannyira megbízott benne, hogy a kedvéért előnyben részesítette a Birodalom repülőseit és a repülőgépgyártást.

G. Kolbe: Emberpár, Hannover

G. Kolbe: Nyilazó, szobor az egyik tűzérési laktanyában

1940-től népszerűsége még inkább nőtt, a német sikerek miatt, a Royal Air Force sikerei azonban erősen megtépázta Göring tekintélyét. Lassanként elveszítette minden befolyását, és távozott a hadvezetésből is. Göring 1945. május 9-én feladta magát a szövetségeseknek.

Annak ellenére, hogy következetesen tagadta a vádakokat, közteli általi halálra ítélték. 1946. október 16-án, kivégzésének hajnalán egy cianid kapszulával öngyilkos lett.)

Heinrich Luitpold Himmler (1900–1945) bajor közeppolgári családban született: apja, Joseph Gebhardt Himmler egy neves középiskola, a müncheni Wittelsbacher gimnázium tanára volt.

1910-ben Himmler München és Lanshut legelőkelőbb középiskolájában tanult, az átlagos tantárgyak mellett klasszikus irodalmat is.

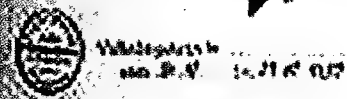
1923-ban már tevőleges tagja volt a náci pártnak: kifejezetten jól jött számára az SA-rohamcsapatok megalakulása, melyek segíthették a katonai karrieréről szóló álmait. Ernst Röhm parancsoksága alatt vett részt a Sörpuccs kivitelezésében is.

Scheibe: Nimfa

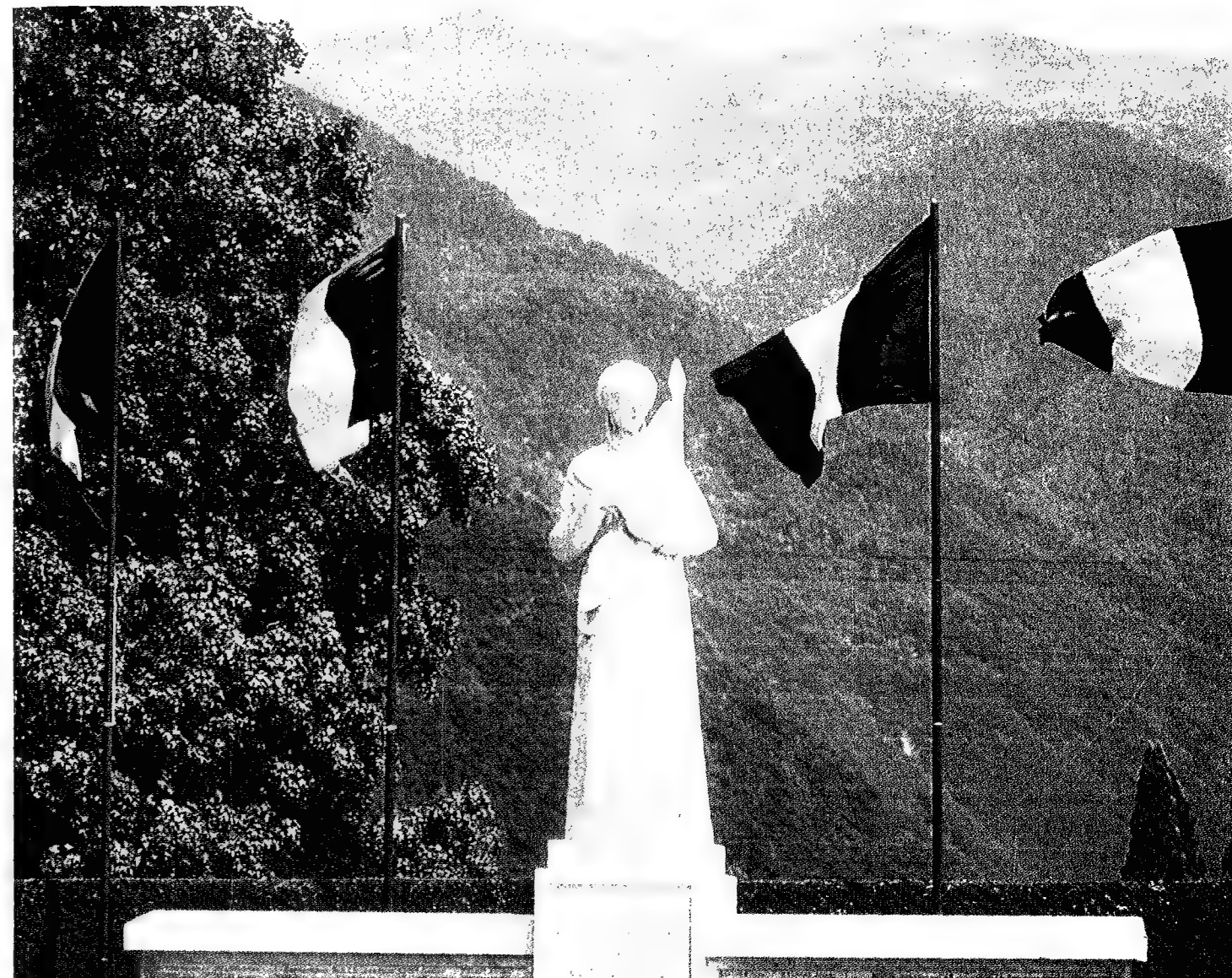

müßt ihr fronen!

Hitlerjugend ist eine Organisation der Hitlerbewegung, die die Jugend der deutschen Volksgenossen zu nationalsozialistischen Kämpfern erzieht.

Young-tervet ellenző náci plakát

Albertville Háborús Emlékmű a Francia-Alpokban

1925-ben lépett be az SS soraiba, de már 1929-ben az SS vezetője lett. A Hosszú Kések Éjszakáját követően az SS tekintélye megnövekedett.

1934-ben az ő munkája volt a Gestapo megszervezése is, és szervezési zsenijét „dicsérte” később a koncentrációs táborhálózat, és azok ellátási és szállítási vonalának összehangolása is.

1936-ban megkapta a Német Rendőrség vezéri tisztét, 1943-tól belügyminiszter. 1944 végén Himmler lett a Felsőrajnai Hadosport főparancsnoka.

1945 elejéig védte a területet, amikor Hitler Himmlert nevezte ki a Visztula-Odera partján felállított haderő parancsnokává. Himmler kudarcot vallott. A háborús vereség közeledtével mindenki egyre inkább Himmlert tekintette a Führer utódjának.

1945. tavaszán Hitler már elveszítette a győzelembe vetett hitét, Himmler viszont megpróbált tárgyalni a nagyhatalmakkal. Álnéven próbált megszökni a

háború végén, de letartóztatták 1945. május 22-én. A nürnbergi bíróságon felelősségre vonás előtt cián-tablettával vetett véget életének cellájában.)

Martin Bormann (1900–1945) Wegelebenben született, egy postamester, Theodor Bormann (1862–1903) fiaként.

Iskoláit 16 évesen abbahagyta, és munkába állt egy mecklenburgi farmon. A háborút követően jószágigazgató lett Mecklenburgban, s ennek segítségével ismerete meg a Freikorps tagjait és eszméit.

Aktív tagja lett a pártnak, s mint ilyet, 1924-ben egyéves börtönbüntetésre ítélték Walther Kadow, egy kommunista vezető meggyilkolása miatt. 1925-ben szabadult a börtönből, s szinte azonnal be is lépett az NSDAP tübingiai szárnyába: igen hamar a párt helyi szervezetének sajtótitkára majd pénzügyi vezetője lett 1928-ban. 1933. októberében már a náci párt birodalmi vezetője, s novemberben már a Reichstag képviselője

lett. 1933 júliusa és 1941. januárja között ő volt Rudolf Hess személyi titkárja is. Bormann, Hess személyi titkáraként került a pártkancellária vezetői helyre 1941 májusában. Ő fejlesztette ki, és ő is felügyelte az Adolf Hitler Német Ipartámogatási Alapítvány munkáját. Bormann volt, aki ezeket az alapítványokat szinte teljes egészében a párt vezetőségének tagjai számára utalta ki.

Ő lépett Hess helyébe Hitler mellett is, a Führer személyi titkára lett, aki minden dokumentációt kezelt, ő ügyelt a vezér napi-rendjére és anyagi ügyeire is.

1945. április 29-én ő volt az, aki tanúként írta alá Hitler végakarátát, amelyet magántitkárnőjének, Traudl Jungénak diktált. Bormann és Göbbels május 1-án értesítették Dönitz-zet a Führer haláláról, aki a Führer utódja lett. (Tisztázatlan helyen és időben halt meg.)

A terv legfőképpen a mezőgazdaság és a gyáripár független fejlesztését pártolta.

Göring tökéletes teljhatalmat kapott a terv megvalósítására, elsősorban a magánszektor ellenőrzésében: az elkövetkező időkben Németország rengeteg finomítót, alumíniumgyárat, és a műanyag-fejlesztést felelős üzemeket indított be.

A Négy Éves Terv 1940-ben ért véget, legfontosabb törekvései azonban csupán a háború alatt, 1941–44 között valósultak meg.

Ez idő alatt indultak be azok a fejlesztések, amik elsősorban a háborút szolgálták, és végső soron elvezethettek volna annak megnyeréséhez, ha eredeti időszakukban viszik végre őket.

Mivel a gazdaság beindult, a lakosság lassanként érezni kezdte ennek hatásait:

az életszínvonal növekedni kezdett, a nácik által ígért rengeteg szociális reform is megvalósulni látszott. A tömegszórakoztatás is beindult, s a híres filmgyárak tömegestül ontották a náci értékrendnek megfelelő filmeket.

A náci szemléletet a kultúrában is igyekeztek képviseltetni, és a független szemlélet helyett a náci megszorítások szerint alkotó, elsősorban díszítőművészté váló műfajok alkotóit igyekeztek pártolni: aki ettől eltért, annak műveit az 1938-ban bemutatott „Elfajzott művészet” című kiállításon mutatták be, majd külföldön értékesítették.

O. Obermaier: Diszkoszvető

A náci szellemmel igyekeztek az oktatást is átítani: az egyetemekről ekkor már évek óta hiányoztak a valódi intelligenciát és fejlődést képviselő zsidó professzorok és oktatók: kerültek helyükre azonban olyanok, akik a Führer szemléletének megfelelő elméleteket vallottak. Így történt ez a korszak két sztártudosa, a matematikus Stark és a náci fizikát képviselő Fülöp Lénárd esetében is.

Az átlagos német polgárok tehát egyre biztonságosabb világban élhettek, ahol megélhetésük, gyógykezelésük, szórakozásuk és művelődésük egyaránt biztosítva volt – amennyiben betartották az egyre inkább szigorodó, és alaposan be is tartatott törvényeket, melyek a mindennapi élet legkisebb szintjén is ellenőrizték őket.

Németország területén a köznapi polgárokat egyre inkább elszigetelték a külvilágtól: nem pártolták a külföldre utazást, a külföldi újságokat, könyveket is betiltották, és a nem náci szellemiségű német lapokat is. Csupán a nácik által pártolt szellemiségű lapok jelenhettek meg, s ezekben is csak a párt apparátusa által ellenőrzött tartalmakat olvashattak. A rendszer egyik külön örömmünnepe volt 1933-ban, amikor az indexre került könyveket, köztük Thomas Mann és Einstein műveit, egy hatalmas máglyán elégette a náci egyetemista fiatalság.

A nyugalom azonban talmi volt: a gazdasági fennélülés oka inkább annak volt köszönhető, hogy az ország egyenesen haladt a háború felé.

Ezzel együtt viszont a párt egyre inkább beleágyazódott a köztisztviselői rétegbe, és vesztett jelentőségéből.

Hitler vezetése teljesen személyes hatalom volt, még a hatalom legmagasabb fokain álló Himmler és Göbbels is a Führer kénye-kedvétől függött. csupán Hitler pillanatnyi hangulatától függött pillanatnyi sikerük.

A náci párt ugyanis, a Vezérelv alkalmazása miatt, nem rendelkezett vezetőséggel, sem pedig formális döntéshozatali-határozathozatali eljárással. Elvileg a Hess-vezette pártkancellária vezette a pártot, de valójában ennek nem volt komolyabb hatása a történésekre, hiszen Hess maga is csupán mellékes személyiség volt a rezsim életében.

A párt gépezete kezdett leállni: az új korszak, melyben a dolgok újra működni kezdtek, 1941-ben következett be, amikor Hess béketárgyalásokra utazott Angliába, ahol letartóztatták, és bebörtönözték. Helyére Martin Bormann, Hitler új titkára és bizalmasa, későbbi helyettese került.

A rezsim igazi hatalmát azonban ezt követően is a Himmler-vezette SS és Göbbels Propaganda Minisztériuma gyakorolta.

O. Obermaier: Egy vadász síremléke

Az Avro Lancaster B2-ek is részt vettek az angliai csatában

Hitler eleinte ugyan megfelelően ellátta államfői tisztét, de a négyéves terv előrehaladtával már egyre inkább a háborús készülődéseknek szentelte magát, így a döntéshozói székben nem volt aki megfelelően vezesse a civil szférát: az adminisztráció lassan az összeomlás szélére került, és tisztét már nem tudta betölteni. Ebben a helyzetben a Gauleiterok afféle ombudsmanként viselkedve képviselték a köznap emberek érdekeit az államvezetés területén: így pl. hosszú ideig lobbiztak a német zsidók kitelepítéséért, hogy házaikba „árja” német családok költözhessenek.

1938-ban tehát, a Betört Üvegek Éjszakáját követően a rezsim új arculattal lépett a világ elé. Ezúttal már nem a megszokott, békés arcát mutatta, hanem fenyegető világhatalomként lépett fel a többi hatalommal, Angliával, Franciaországgal és az USA-val szemben.

Szintén ebben az évben Hitler leváltotta a hadsereg vezetését, és helyette önmagát tette meg hadvezetőnek.

1937 tehát a felkészülés éve volt, amikor is konkrét formában fel is jegyezték, kidolgozták a világhatalmi terveket. Szintén ebben az évben egy titkos tárgya-

lás folyamán Lord Halifax érkezett Németországba, hogy egy vadászat során folytasson megbeszéléseket Csehszlovákia és Ausztria német fenyegetettségéről, azonban ezek csupán ügyetlen diplomáciai tapogatózásnak bizonyultak. Ennek ellenére a lord többször is járt Göringnél, és a tárgyalásokat követően arról értesítette Chamberlaint, hogy Hitlernek csupán a gyarmatokkal kapcsolatban van ellenérzése, nem törekszik az Nagy-Britanniával való összecsapásra. Kevesen ismerték a tény, hogy az angol uralkodó osztályt, Lord Astorral az élen számos gazdasági érdek kötötte össze a német gyáriparral, így Hitler és politikája köreibben messzemenő támogatásra talált. Ők juttatták hatalomra az Nagy-Britanniában ekkor kormányzó Clivedencsoportot is, amelynek legfontosabb képviselője Chamberlain volt.

Hitler számára az első lépés azonban mégis Ausztria bekebelezése volt: Schussnigg osztrák kancellár ugyan választásokat akart kiírni, de a nácik számára féltő volt, hogy ezen nem ők fognak nyerni. Március 12-én a német hadsereg benyomult Ausztriába, és elfoglalta a legfőbb városokat: „hatásukra” Ausztriában csaknem 99%-os győzelmet aratott a náci párt. Hitler

egy nap múlva győztesként vonult be Bécsbe. Ez volt a híres Anschluss, mely a híres 1938-as müncheni egyezmény következménye volt: szeptember 29-én írták alá, Tartalma szerint a Németországon kívül élő németek, főként a Csehszlovákia nyugati szélén, a Szudéták vonalán élők fenyegetve vannak nemzeti és autonóm jogaikban, így Németország nem tehet mást, mint megszállja e területeket. Az egyezményben Németország garanciát vállalt arra, hogy nem támadja meg a nyugati hatalmakat, ellenében viszont a fenti területeket kérte, és kapta meg a tárgyaló angol és francia féltől. A cseh államot tehát a nyugati nagyhatalmak, saját kényelmük érdekében, magára hagyták, és felosztották Németország, Lengyelország és Magyarország között.

A Führer azonban igen fontosnak tartotta, hogy Kelet felé is terjeszkedjenek: Chamberlainnel korábban folytatott békétárgyalásai során egy időre ugyan félre tette Csehszlovákia megtámadásának tervét (ezt

a francia kormányzat maga is követelte), de ez nem tarthatott hosszú ideig. A német vezetés is csak azért késleltette a Fall Grün, a Zöld Hadművelet megindítását, mert a hadsereg, minden szervezés ellenére, még korántsem érte el azt a színvonalat, melyet a Führer előírányzott.

1938. szeptember 30-án Benes még a szovjetek segítségét is kérte, de néhány óra múlva kormánya minden feltételt elfogadott.

1938. októberében azonban megindult a Szudéták, és ezzel Csehszlovákia elfoglalása is, mely a világháború első időszakának tekinthető: 1939. március 15-én a német csapatok bevonultak Prágába. A nyugati hatalmak végképp magára hagyták a kelet-európai kisállamokat.

Hitler azonban attól félt, két hatalmas ellensége, Nagy-Britannia és a Szovjetunió szövetkeznek majd egymással, s így harapófogóba kerülhet a Birodalom: így igyekezett a Szovjetunióval is kiegyezni.

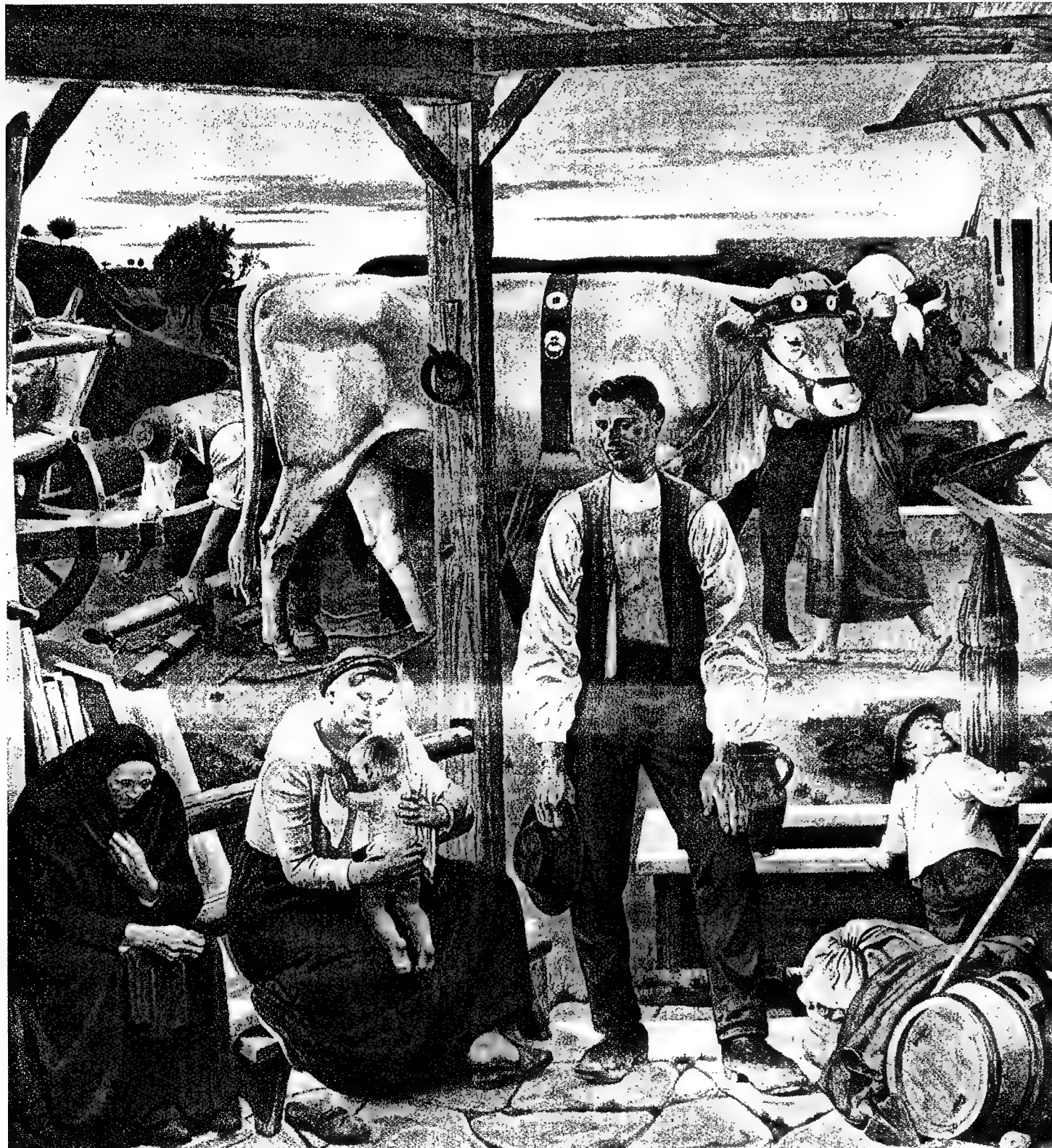
Francia háborús sírok a II. világháborúból

Ettől függetlenül folytatta a korábban előirányzott lépéseket: 1939 tavaszán Lengyelországgal szemben támasztott igényt Danzig (Gdansk) területét illetően.

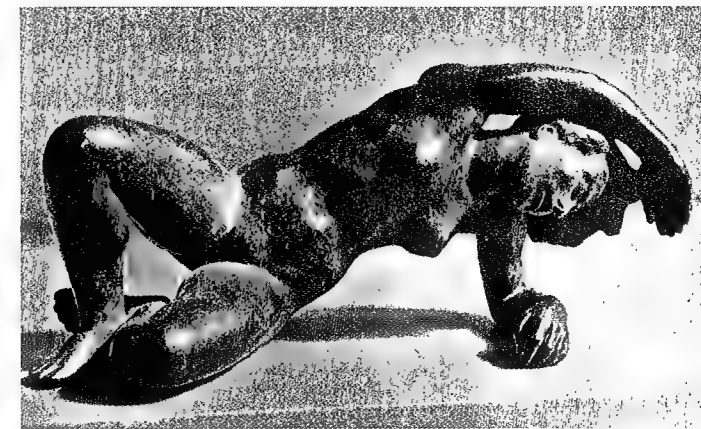
Nagy-Britannia, a Cliveden-csoport az Angol Bankon keresztül könnyen átengedte a németeknek a csehszlovák állam aranyfedezetét: július 20-án Göring

megbízottja, Wohltat tárgyalta Chamberlain megbízottjaival, és rögzítették kereskedelmi érdekszféráikat.

Ezzel egy időben már folytak az angol-francia-szovjet tárgyalások: a szovjetek, széles körű garanciák ellenére nem tudták rávenni sem az angol, sem a francia felet az együttműködésre.

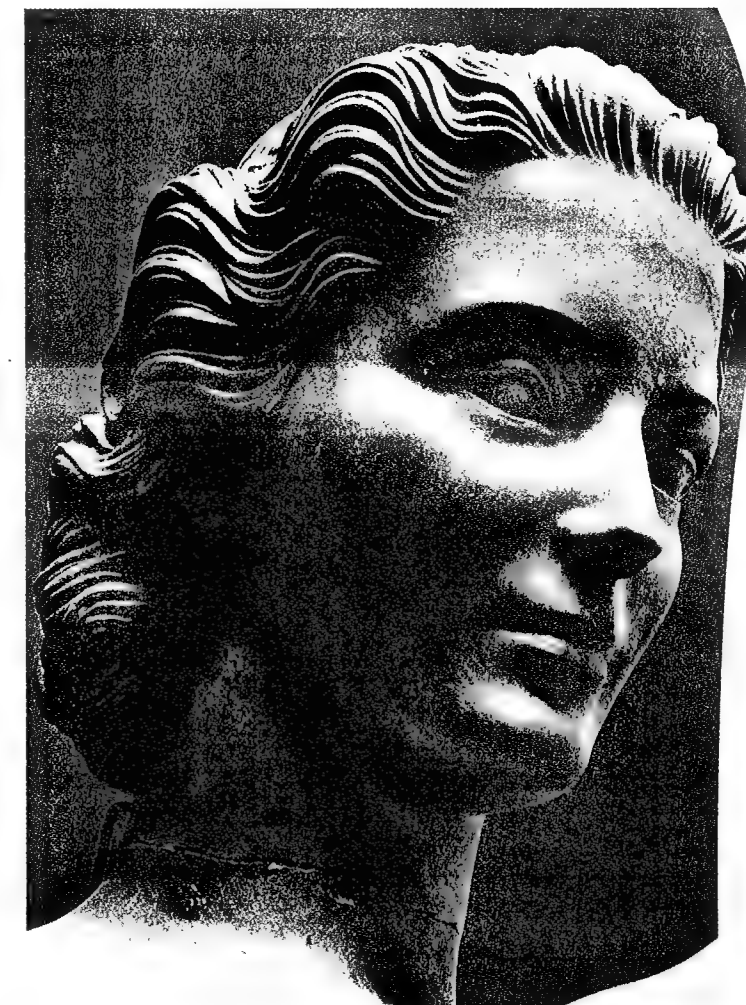
O. M. Amorbach: Este

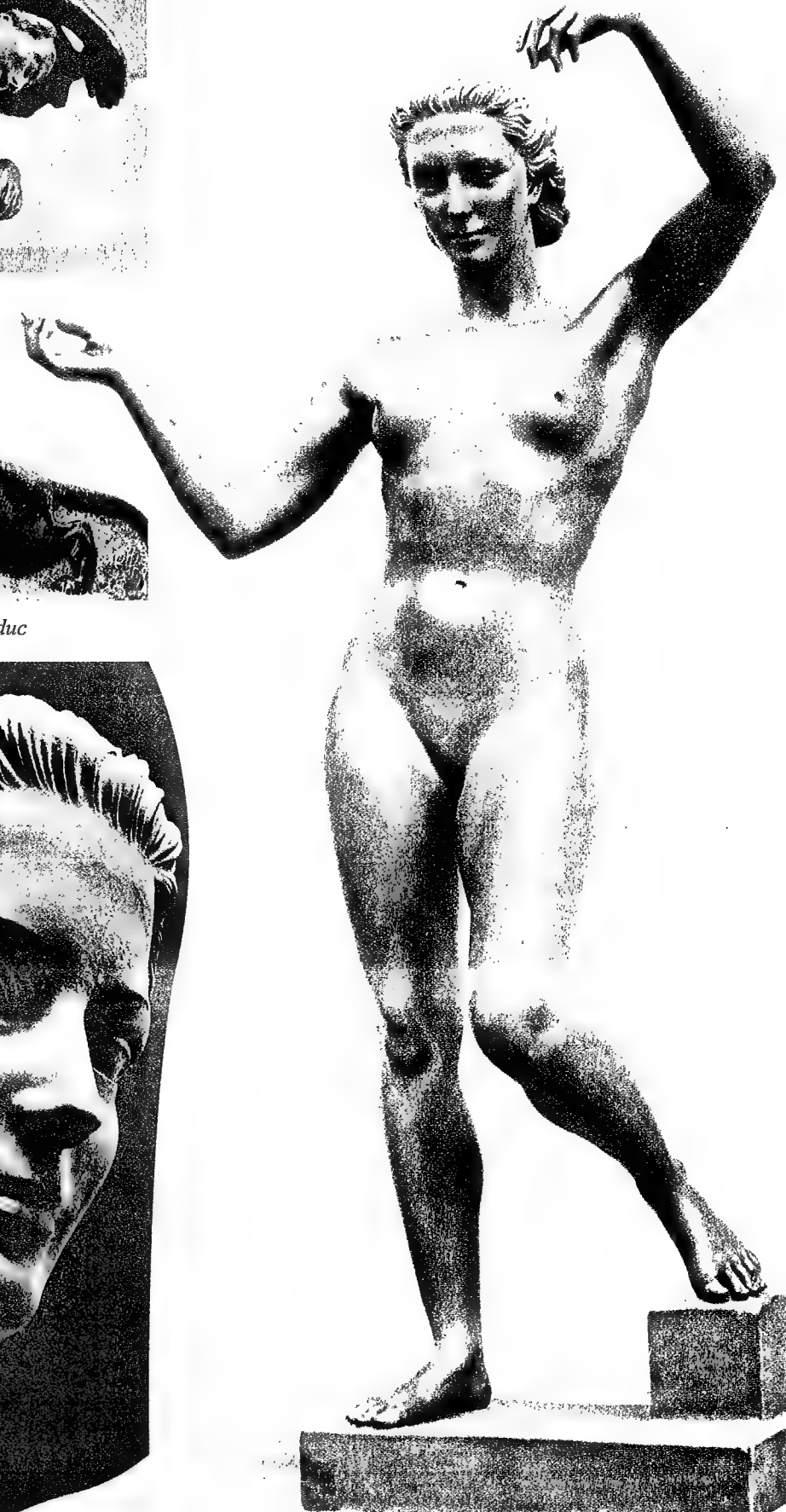
Grauel: Fekvő nő

A. C. Maerthesmeimer: Fekete párduc

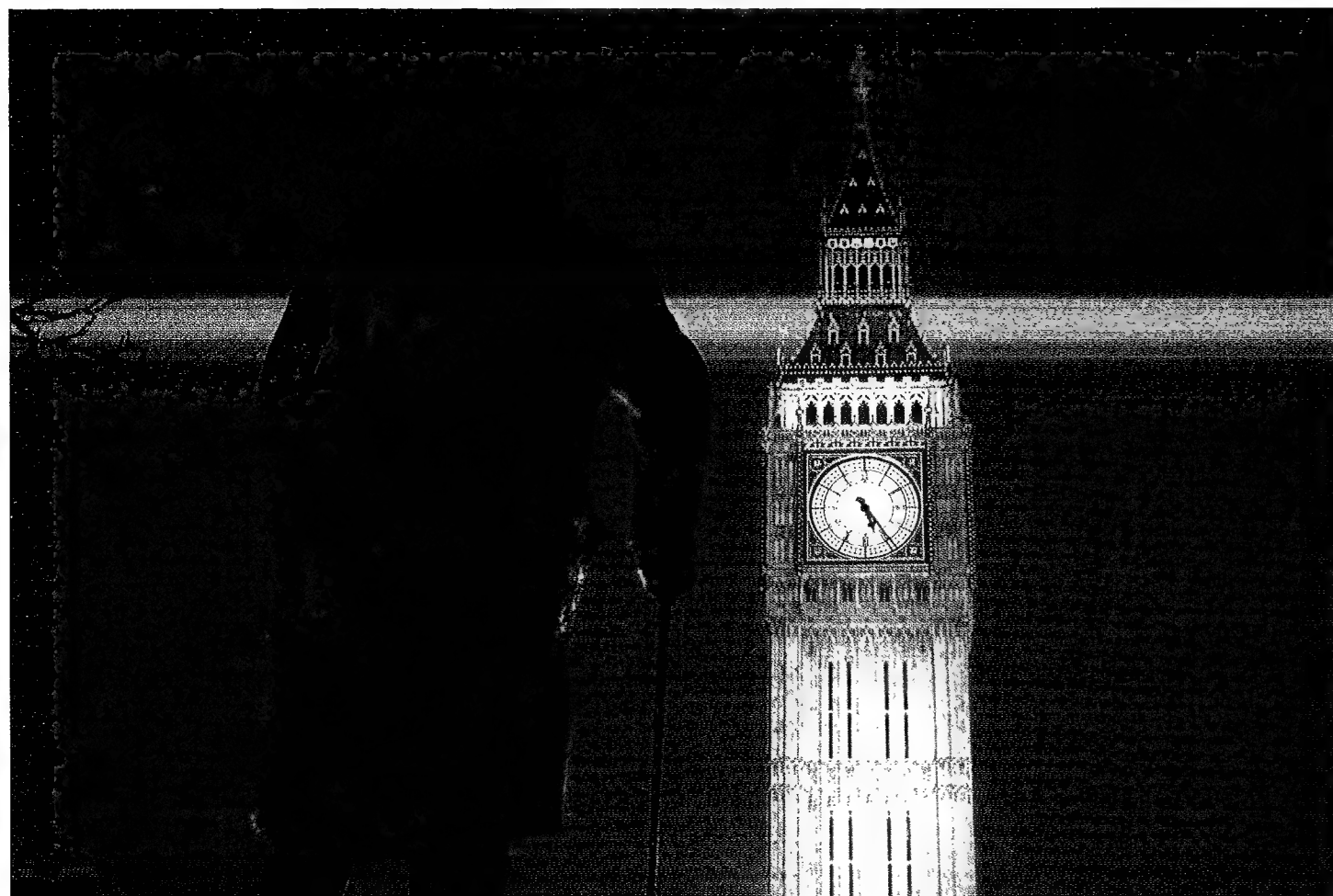
A Kecsesség szobor részlete

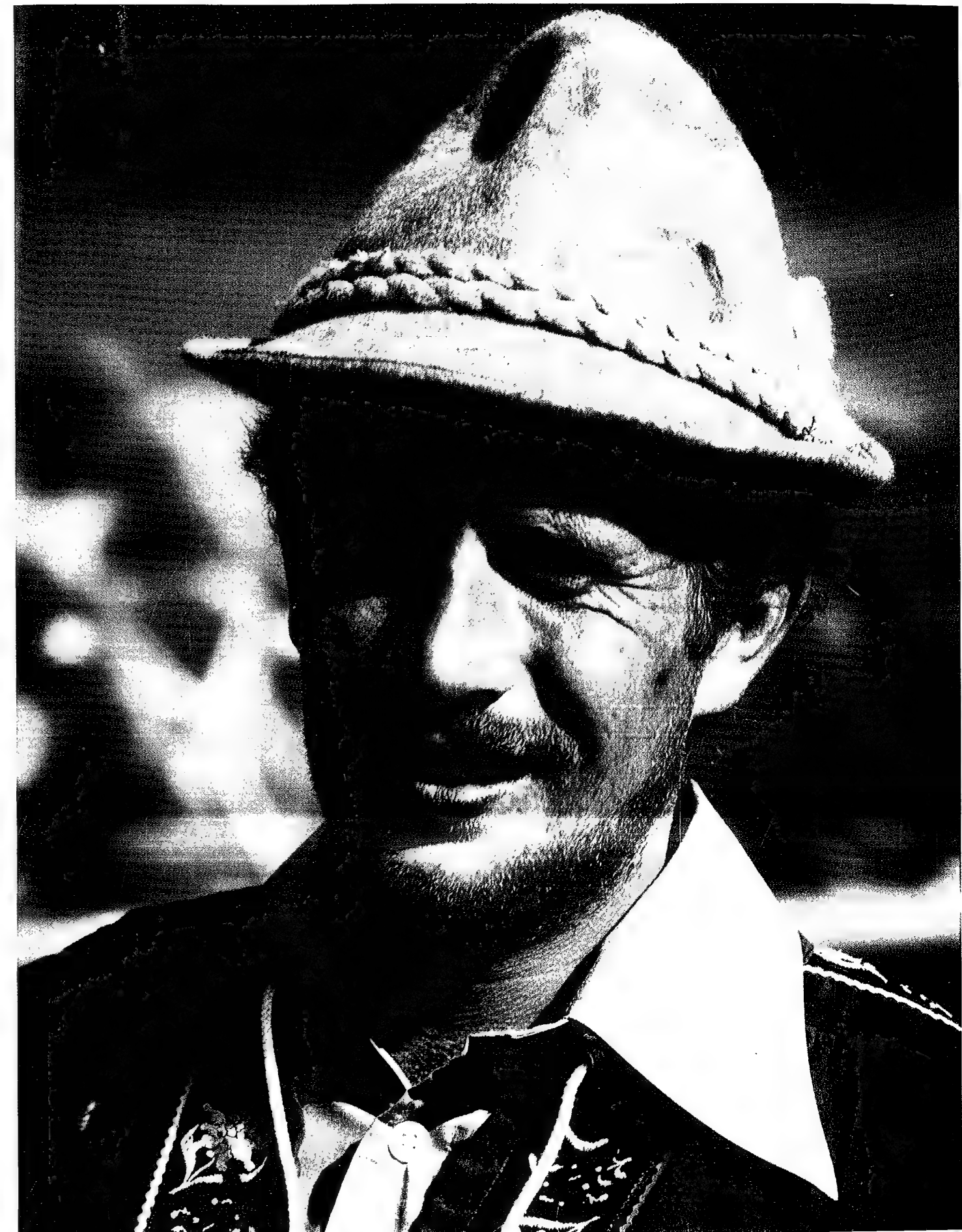
A Breker: A Kecsesség szobra

Innsbruckot is szívesen festette a Führer

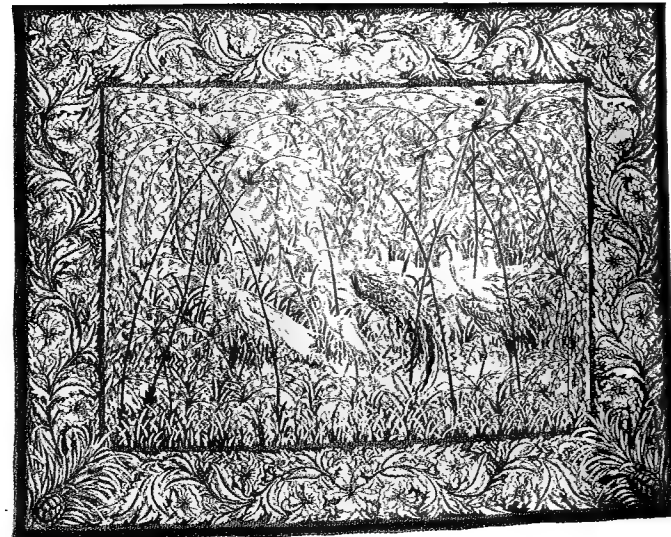
A II. világháború fontos politikai eseményei történtek meg Londonban

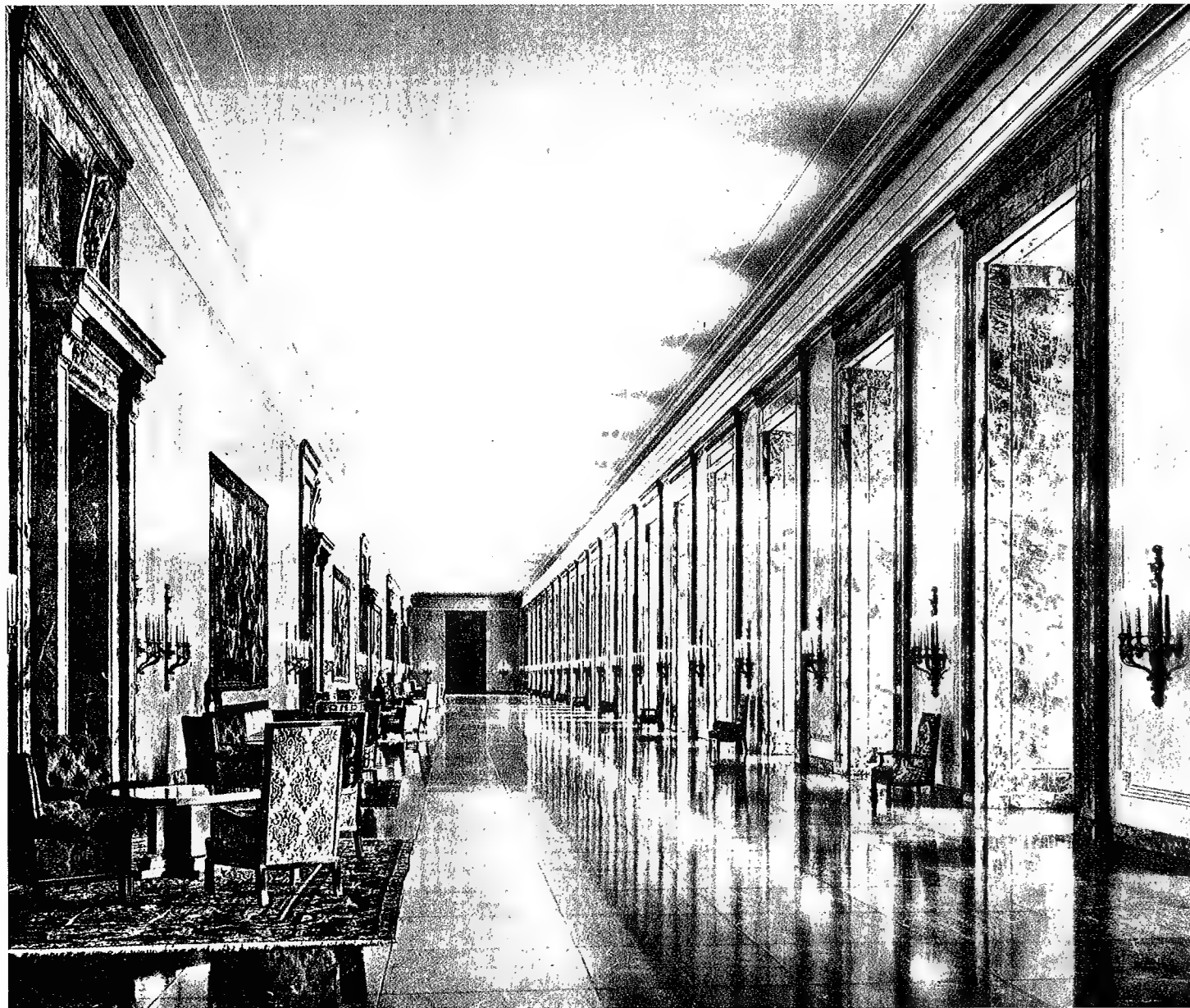
Tiroli pásztor: a nácik nagyra becsülték a vidéki germánságot

Eközben május 22-én Hitler és Mussolini aláírták az ún. acélpaktumot, melynek lényege az volt, hogy a két állam katonai szövetséget köt, együttműködést írt elő mindkét országnak még támadó háború esetére is.

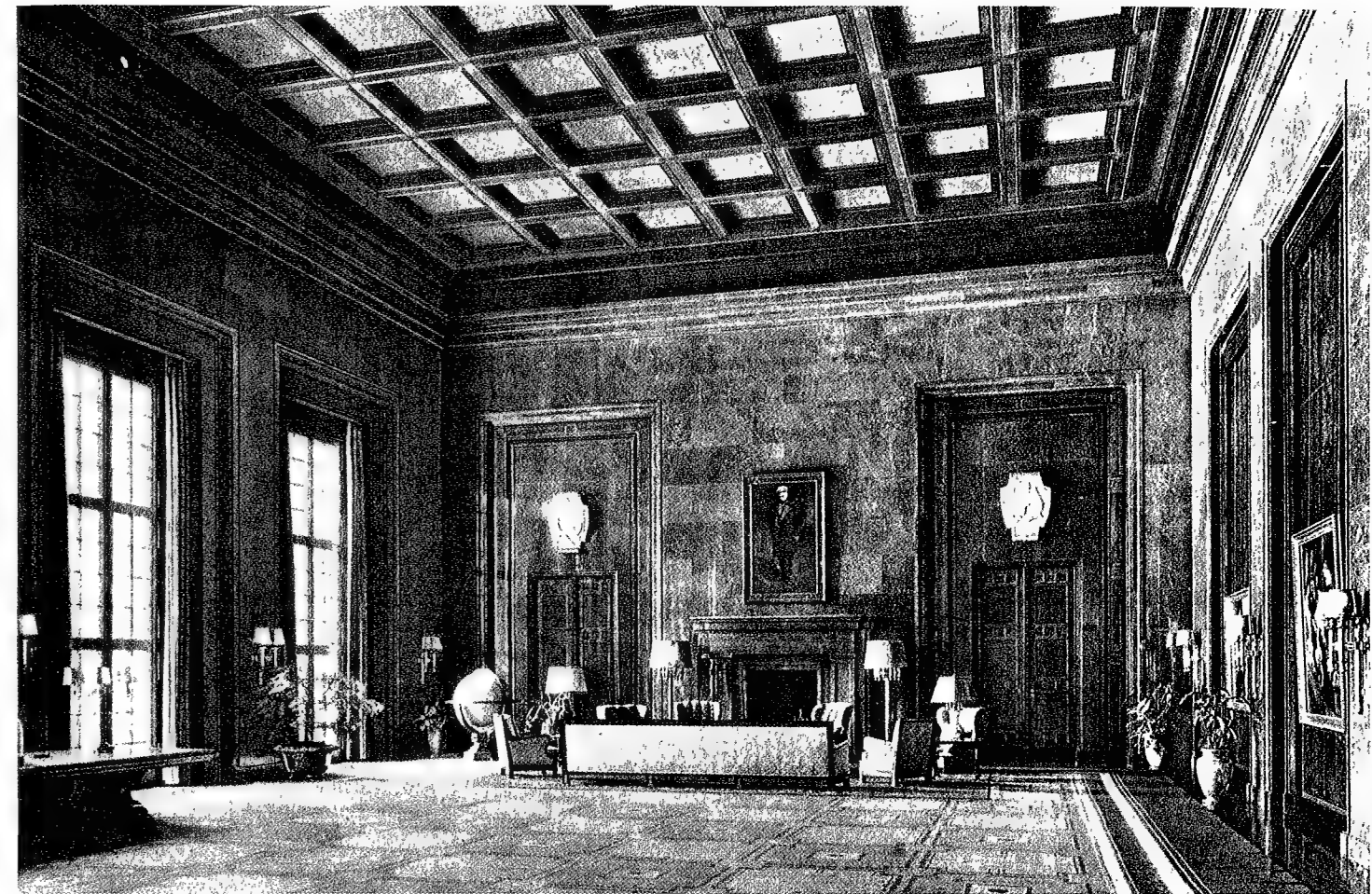
Mivel augusztus 17-én nyilvánvalóvá lett, hogy az angol-francia-szovjet tárgyalások kútba estek, és 20-án megkapták a lengyelek nemleges válaszát is, Molotov és Ribbenrop marsallok augusztus 23-án sikeres egyezményt írtak alá, melynek értelmében mindkét fél kötelezi magát arra, hogy háború esetén nem támadja meg a másik államot. Németország emellett a balti államok sérthetlenségét is szavolta. Szó esik az egyezményben egy titkos záradékról is, melyben a két kormány Lengyelország felosztásáról is megegyezik.

G. Andersen: Kócsagos gobelin

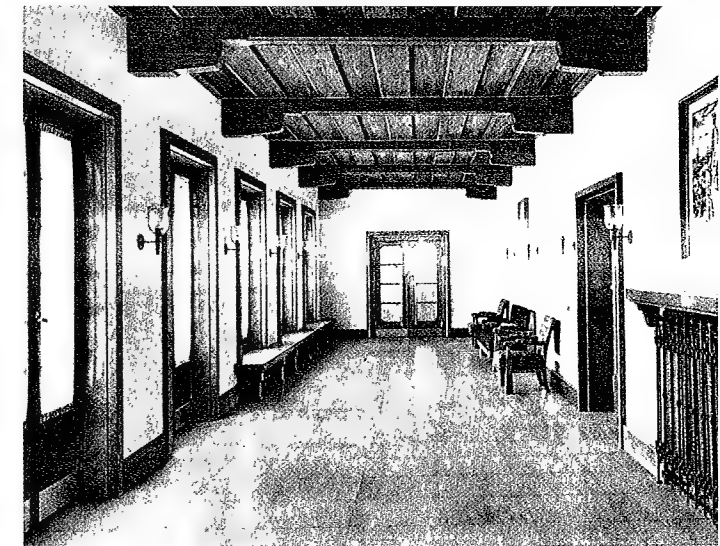
A. Speer: A kancellári palota márványfolyosója

A. Speer: A Führer dolgozószobájának részlete a kancellári palotában

B. Bleeker: Férfi képmás

SS-kaszárnya egyik folyosója

Augusztus 31-én Hitler parancsot adott az ún. Fall Weiss, a Fehér Hadművelet beindítására, mely nem volt más, mint Lengyelország lerohanása. 1939. szeptember 1-én a náci Németország már egykori szövetségesét, Lengyelországot támadta meg, előzetes hadüzenet nélkül: ez volt a II. világháború hivatalos kezdete.

Kislány müncheni népviseletben

A. Breker: Domborművek a kancellári palotában

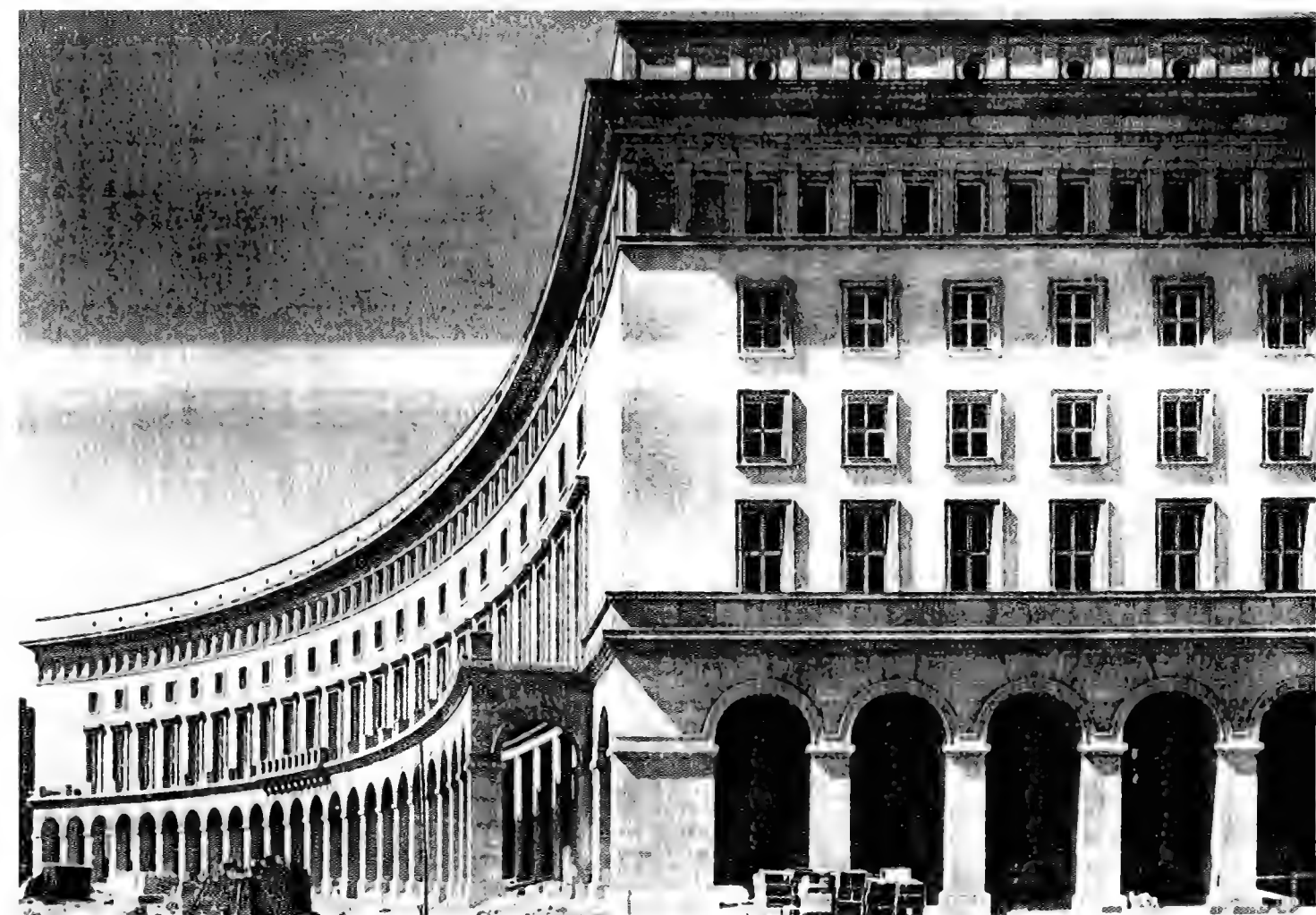
Hitler nagy rajongója volt a neoromantikus szoborművészetnek

A. Speer: A kancellári palota kerek terme

A Speer: A Runder-Platz modellje

H. Rötthcer-Th. Dierksmeyer: Az épülő idegenforgalmi palota

A Führer művészetének fontos pontja volt a hasonló tájak megjelenítése – képeslapon

Churchill Crocodile tank, Bayeux Múzeum

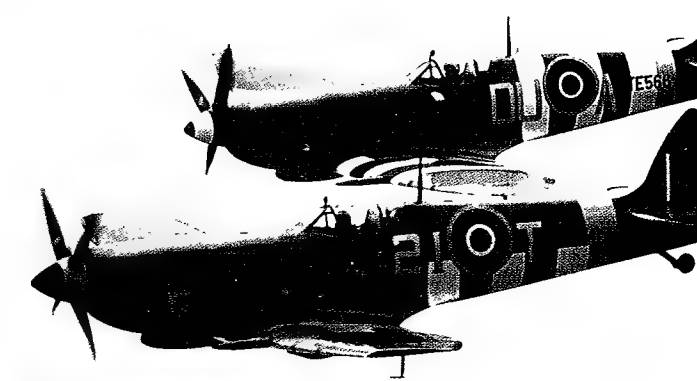

II. világháborús tengeralattjáró, a USS Requin, Pittsburghben

Lengyelország eleste után Németország igyekezett összeszedni erőit, mivel Hitler terveinek első szakaszát ekkor akarták megvalósítani. Ez az időszak, melyet a nagyhatalmak „hamis háború”-ként, a németek „Sietzkrieg-ként” neveztek el, 1939. október 6-ától egészen 1940. áprilisáig tartott: ez idő alatt csupán kisebb szárazföldi összecsapások történtek.

Németország 1940. április 9-én megtámadta Dániát és Norvégiát is, a Weserübung-hadművelet keretében: erre részben az is okot adott, hogy a szövetséges haderők is fenyegették e térséget.

1940. május 10-én a német csapatok megindultak Luxemburg irányába, csak hamar el is foglalták, majd Belgiumot, Hollandiát és Franciaországot is egy puskalövés nélkül szállták meg: ezzel a „furcsa háború” véget ért.

A Spitfire-repülők az angol légierőt segítették

Chamberlain lemondott tisztségéről, maga helyett a németellenességről és gyors beavatkozásáról híres Churchill: utódja semmiféle tárgyalásra nem volt hajlandó a németekkel. A brit expedíciós hadtest és a francia hadsereg Belgium északi részén tervezett mobilháborút indítani, míg a Maginot-vonal mentén egy állóhadművelet indult volna, de a németek bombázásai ezeket a terveket megghiúsították. A Sárga Hadművelet, a Fall Geld első részében von Kleist páncélos-hadosztályai átkelt az Ardennes-ek erdősegein. Sedannál a németek áttörték a franciák haderejét, majd Észak-Franciaországon keresztül nyugat felé tartottak, a La Manche-csatorna felé, így a szövetséges haderőket kettévágták.

A francia és angol erőket Dunquerque-nél átmenetileg a csatorna túloldalára, angol területre. Ez volt a híres Dynamo-hadművelet, a történelem legnagyobb mentési művelete, melynek során 338 000 főnyi angol és francia katonát szállítottak át hadihajókkal és polgári hajókkal, csónakokkal és kompokkal.

K. Schlageter: Falatozó parasztok
Az egyik légügyi kaszárnya freskórészlete

Rommel tábornok

Június 10-én pedig Olaszország lépett be a háborúba, csapatai déli irányból támadták meg Franciaországot. Eközben a németek tovább vonultak francia földre, megindítva a Fall Rotot, a Vörös Hadműveletet.

A francia kormány június 22-én fegyverszünetet írt alá a németekkel. A német megszállás Franciaország kétharmadát érintette: itt egy semlegesnek mondott, valójában németbarát kormány került hatalomra, melyet központjáról Vichy-kormánynak neveztek el. Franciaország önállósága formálisan megmaradt, s a kormányt a németbarát Petain marsall vezette. Ezt november 11-ig tartotta meg, amikor a német csapatok Franciaország maradékát is elfoglalták.

A Tengeri Oroszlán-hadművelet során a német hadvezetés arra alapozott, hogy a brit hadsereg nehézfegyverzetének legnagyobb részét elvesztette Dunquerque-nél. A két légierő versengése 1940 végén az „angliai csata” néven vonult be a köztudatba. Mivel az angol légierő számos alkalommal belépett a német légtérbe, Hitler elsősorban a Londont érintő légibombázásokkal (a Villám-hadművelettel) akarta megtörni

O. v. Kursell: Adolf Hitler képmása

az angolokat. A Luftwaffe támadásait Hurricane- és Spitfire-gépekkel verték vissza, így az invázió tervét későbbre halasztották. 1941-ben Erwin Rommel vezetésével német erők érkeztek Libiába, hogy megújítsák az Egyiptom elleni támadásokat.

1941. április 6-án Németország a már elfoglalt Bulgária területéről kezdte támadni Görögországot. Az olaszok támadásától kivérzett görög hadsereg hamar összeomlott: április 27-én foglalták el a németek Athént. A hadsereg tovább vonulását azonban közel hat héttel lassította meg a szinte minden településen meg-megújuló görög ellenállók támadása.

A VII. légi hadosztály és az V. hegyi hadosztály elitcsoportjait jó ideig vissza tudta verni a krétai és az itt állomásozó görög haderő, végül mégis német kézre került. A komoly veszteségek miatt azonban Hitler megtiltotta a további légi harcot a térségben.

1941. június 22-én indult el a Barbarossa-terv, a Szovjetunió ellen. Sztálint felkészületlenül érte az árulás, de azonnal megkezdte a Szovjetunió nyugati iparvidéke teljes leszerelését, majd ezeket a hátországban, az Ural-hegységben szereltette fel újra, és működtette a háború további részében. A hadsereg elővédjének feladata elsősorban a németek visszatarítása volt, amely mögött a lényeges erők zavartalanul visszavonulhattak addig, amíg a teljes szovjet haderő felkészült a harcra. Hitler a gyors előrenyomulásban saját tervének megvalósulását látta (1941 karácsonyá-

ra felvonulást szerveztetett a Vörös-téren). A tengelyhatalmak erői novemberre elérték a Leningrád–Moszkva–Rosztov vonalat. A gyors előrenyomulás azonban csak eddig tartott, mivel a szovjetek minden lehetséges élelmiszer és segítségforrást felégettek maguk mögött, s a beköszöntő orosz télben a német utánpótlások is elakadtak: így a harc egyre reménytelenebbé vált, míg a szovjet erők egyre elkeseredettebben védekeztek. A szovjetek Moszkva határán december 5-én ellentámadásba kezdtek, s közel 150-250 km-rel visszaszorították a német hadsereget.

Észak-Afrikában Rommel gyorsan előrenyomult kelet felé, s megtámadta Tobruk kikötőjét: két szövetséges hadsereg is offenzívát indított az év végén, mely végül visszaszorította Rommel egységeit.

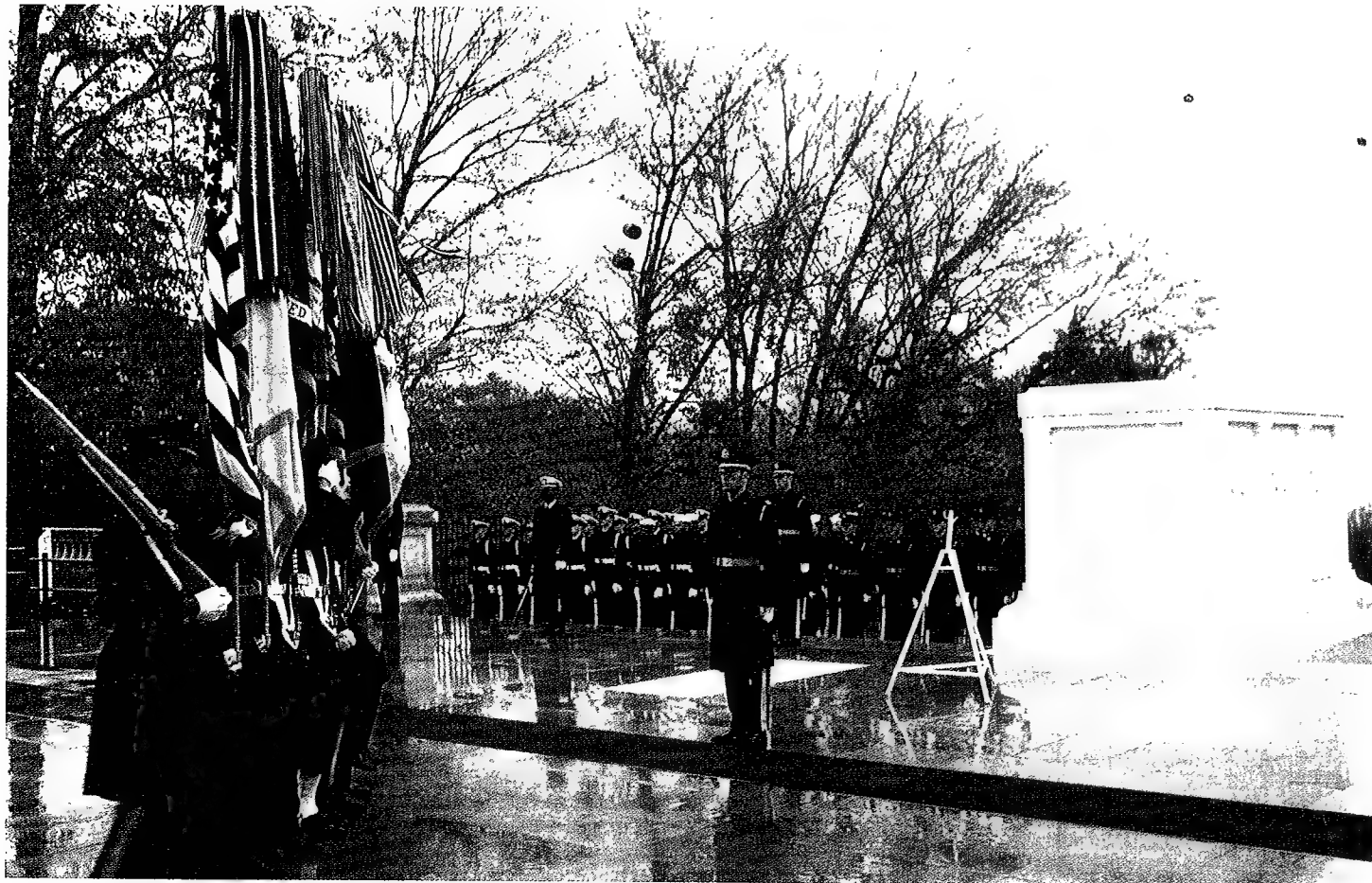
Május 9-én egy német tengeralattjáró elsüllyesztésével a britek egy működő Enigma-rejtjelező készüléket találtak, mely az Atlanti-csata megnyerésében igen nagy segítségükre volt, mivel könnyen feltörték a németek kódjait.

1941. december 11-én Németország az USA-nak is hadat üzent: Hitler ugyanis remélte, hogy Japán segítségével lesz a Szovjetunió megtámadásában. A japánokat azonban csakhamar az USA támadásai foglalták le.

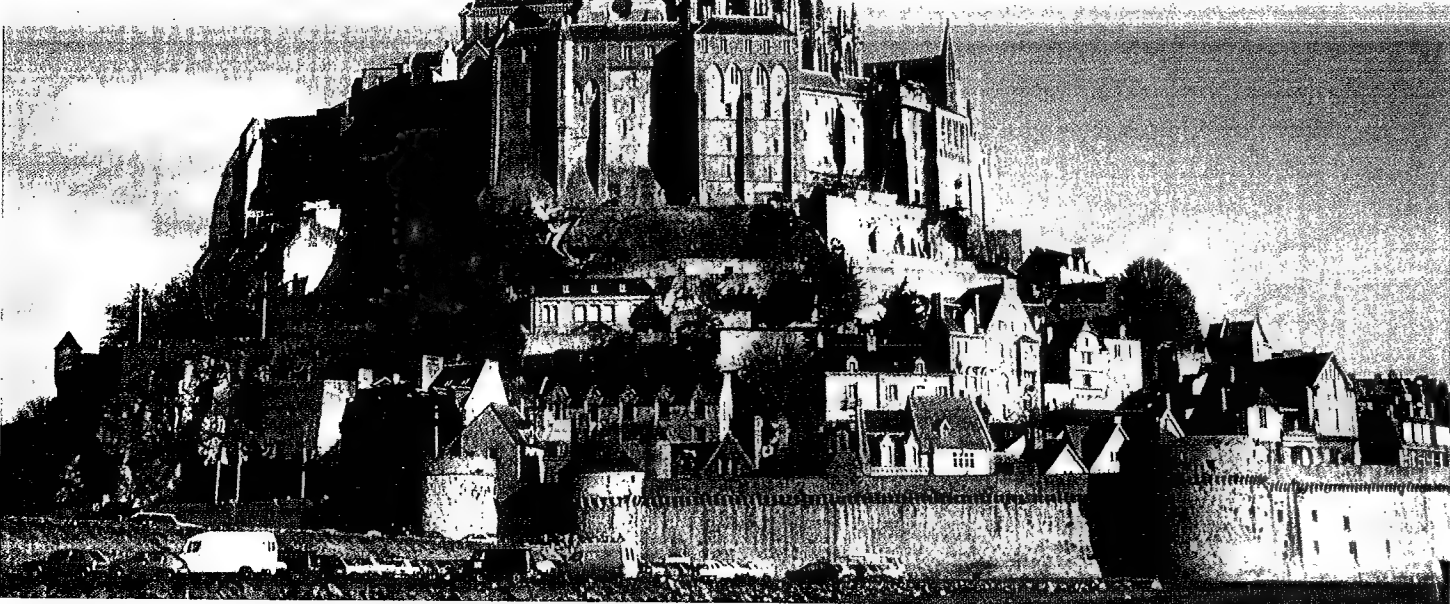
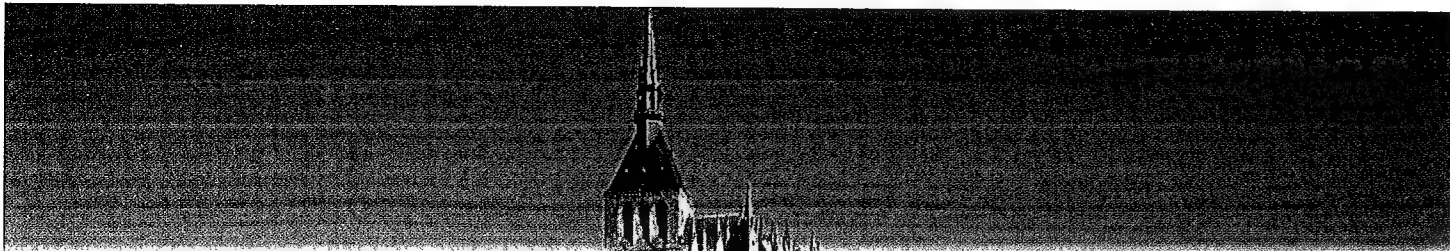
1942. május végén Prágában a cseh ellenállók megtámadták Hitler bizalmasát, Heydrichet, aki később belehalt sebeibe. Cserébe Hitler egy cseh falut irtatott ki.

A fiatalon meghalt Heydrich,
a koncentrációs táborok megszervezője

II. világháborús veteránok ünnepe Washingtonban

Normandiai város napjainkban. Fontos szerepet játszott a partraszállás idején.

A partraszállás napján ejtőernyősökkel is emlékeznek a II. világháborúra

Augusztus 19-én a szövetséges erők Dieppe-et, egy németek uralta francia kikötőt támadták meg, sikertelenül.

Északon a Vörös Hadsereg 1942. január 9-én Toropéc-Holmnál indított offenzívát, és Andreapolnál bekerítette a német csapatokat, emellett Demjanszknál is körülvette a helyi német erőket, akik légi segítséggel áprilisig kitartottak. A szovjetek májusban támadást indítottak a német VI. szakosztály ellen, s tizenhét-napos küzdelemben visszafoglalták Harkov kikötőjét.

1942. június 28-án a tengelyhatalmak belekezdtek a Kék-hadműveletbe: az ún. „kaukázusi csatában” a német erők elfoglalták az olajmezőket, míg a német B-hadosztály ostrom alá vette Sztálingrádot.

Von Manstein hadosztálya decemberben megpróbált a foglyul ejtett VI. hadosztály segítségére sietni, de alig

50 km-re a várostól a szovjet erők visszavonulásra kényszerítették. A bennrekedt erők az év végére teljesen összeomlottak, mivel a Luftwaffe a szükséges ellátmány alig hatódát tudta leszállítani nekik. 1943. február 2-án von Paulus és hadosztálya megadta magát.

Ebben az időben Rommel újra megtámadta és bevette Benghazit, majd a gazalai csatában legyőzte a szövetségeseket, és mélyen benyomult Egyiptomba. A tengelyhatalmak csakhamar megadták magukat Észak-Afrikában.

Paulus tábornok

1942. november 8-án megindult a brit-amerikai-francia erők Világítótorony-hadművelete, melynek során a helyi Vichy-i erőket, a német és olasz hadosztályokat körülvették a szövetségesek erői.

Sztálingrád visszafoglalása után a Vörös Hadsereg több offenzívát is indított a Sztálingrád melletti Don-medencében, változó sikerrel. 1943 tavaszán az esőzések megakasztották a további előrenyomulást, viszont július 4-én a Wehrmacht koncentrált támadást indított a szovjet erők ellen a Kurszk-medencében. A szovjetek ezt tudták, és hatalmas földsáncokkal és emelkedőkkel állták útjukat. A németek délről és északról támadtak, hogy bekerítsék a szovjeteket, de azok felkészülve várták őket: így zajlott le Prohorov-

ka mellett a világháború legnagyobb tankcsatája, melyben a szovjet erők visszaszorították a németeket.

A kurszki győzelem után a szovjetek Harkovot is bevették. Novemberre a szovjet erők visszafoglalták Ukrajna nagy részét: előrenyomulásuk egészen a szovjet-lengyel határig folytatódott.

1943. júliusában szállt partra a szövetséges angol-amerikai haderő Szicíliában: előrenyomulásuk következtében Mussolini rendszere összeomlott. A Ducét III. Viktor Emánuel király leváltotta és bebörtönöztette. A kormány és a királyi család délre menekült, vezetés nélkül hagyva a hadsereget. A német hadvezetés átvette felettük az irányítást, és offenzívát indított, mely 1943-44 telén megállította a szövetségesek előrenyomulását.

1943 közepén indították a németek utolsó támadásukat a jugoszláv partizánok ellen.

A háború menetét az ún. Atlanti-csata döntötte el: ezt 1943 elején indították a szövetséges erők, akik új tengeralattjárókkal megállították a német tengeri offenzívát az Atlanti-óceánon. Decemberben indult meg az Északi-sarki csata, melynek során a brit flotta és a német tengerészet összecsapásából előbbi került ki győztesen: itt süllyedt el Németország legnagyobb büszkesége, a Scharnhorst.

1943. november 28-án kezdték meg a három leendő nagyhatalom tárgyalásait: Joszip Sztálin, Winston Churchill és Theodore Roosevelt elnök először ültek össze Teheránban, hogy megtárgyalják a háború további lefolyását. Meghúzták a háború utáni érdekszférák határait.

Északnyugaton 1944-ben a szovjetek offenzívát indítottak Leningrád felszabadításáért. A német csapatok ápriliséig tartottak ki, majd emberáldományukat kimentették, de nehézfegyvereik nagy részét hátrahagyták.

A német csapatok, a szovjet erők közeledtére, 1944. márciusában megszállták szövetségesük, Magyarország területét is, miután Horthy Miklós sikertelenül próbálta országát kiléptetni a háborúból, s így megbízhatatlanná vált Hitler szemében.

Csakhamar a németek az Appenineken húzódo ún. Gustav-vonalat alakították ki, melyet a szövetségesek hónapokig nem tudtak áttörni. 1944 júniusában Németországból London felé fellőtték a V1-es rakétát, a világ első nagy hatótávolságú rakétáját. Később pedig, angliai célpontokra irányítva, a V2-t, a folyékony-hatóanyagú ballisztikus rakétát.

Ellencsapásul az amerikai és angol vezetők, Harris marsall, a hírhedt „Bombás Harris” vezetésével szőnyegbombázásokat hajtatott végre németországi vá-

rosok ellen: nem elsősorban az ipari központokat támadták, hanem a civil lakosság ellen vetették be ezeket, rettenetes pusztítást végezve.

1944. június 6-án a szövetségesek indították meg a titokban tartott Overlord-hadműveletet, a D-napot. Az angol és amerikai szárazföldi csapatok Montgomery tábornok vezetésével szálltak partra Normandiában: a rossz logisztika és a téves irányítás ellenére sikerült áttörniük a német erőket, s visszaszorítani őket Belgium felé.

Június 22-én indult meg a szovjet erők offenzívája a németek belorussziai kiszorítására, melynek során a Wehrmacht végső, és totális vereséget szenvedett. A szovjetek közeledtével Varsóban lázadás tört ki a németek ellen: közel 40 000 lengyel ellenálló kezdett fegyveres harcot augusztus 1-én. Sztálin azonban nem tűrte a lengyelek fegyveres segítségét, így nem engedte, hogy hadosztályai előre nyomuljanak. Az egyetlen segítség az erős tűzérségi ágyútűz volt, melyet a lengyeleknek nyújthatott a szovjet hadsereg. Sztálin parancsára végig kellett nézniük, ahogy a német hadsereg visszavonul Varsón keresztül, és leveri a felkelést, mely október 2-án véget ért. A németek ekkor házanéki robbantották fel mindazt, ami a városból megmaradt. 1944. július 20-án sikertelen merényletet kíséreltek meg Hitler ellen.

A szövetségesek augusztus 15-én támadták meg a Francia-Riviérát, majd párizsi német erők 1. augusztus 25-én adták meg magukat. 1944 októberében, a német hadsereg utolsó győzelmeként Maximilian Fretter-Pico Hatodik Hadosztálya Debrecennél körülfárta Malinovszkij hadseregének egy kisebb részét. Eközben az I., II. és III. Balti Front megtisztította a németektől a Balti-régiót is.

1944. december 16-án a németek egy utolsó hatalmas támadást indítottak az Ardennes-ekben: ez volt a híres „Wacht am Rhein”: célja az volt, hogy a német páncélos egységek jól szervezett sorokban kettéválasszák a brit és az amerikai hadcsoportokat. A támadás teljes titokban, teljes rádiócsendben történt, így teljesen felkészületlenül érte utóbbiakat. December 19-ére a német támadás kifulladásra kényszerült. Magyarországot 1945. februárjáig megtartotta a német hadsereg: 1944. október 15-étől a helyi nemzetiszocialista vezető, Szálasi Ferencet emelték egy bábkormány élére.

Románia már augusztusban kilépett a németek szövetségéből, fenyegetve a németek visszavonulási vonalát, Bulgária pedig szeptemberben adta meg magát.

1945. január 12-én Konyev marsall csapatai Sandomierznél visszaszorították a dél-lengyelországi né-

met csapatokat a Visztula folyón. Január 17-én Zsukov marsall bevonult Varsóba, 19-én pedig Konyev erői elérték a háború előtti német határt. Február 13-án a szovjetek felszabadították Budapestet, habár a szovjet előrenyomulás már január végén elérte az Oderát, s alig 60 km-re állt meg Berlintől.

1945. februárjában tartották a második konferenciát Jaltában a németellenes erők. A szovjet erők, a lengyel hadsereggel együtt április 16-án megindították totális támadásukat Berlin ellen. Április 24-ére három szovjet hadosztály körülvette a várost.

Hitler és vezetése a bunkerekbe szorult: a Führer felszólította a város lakosságát, hogy az utolsó erőkig harcoljanak a szovjetek ellen. Igen erős utcai harcok kezdődtek: házról házra kellett elfoglalni a „bűnös várost”, néhol utcai harcokkal.

Karl Dönitz, Hitler későbbi utóda

Hitler április 30-án öngyilkosságot követett el, nem sokára követte több párttársa is. A legtöbb náci azonban a Hitlerbunkerből a csatornahálózat és a vasutak segítségével elmenekült a városból. Az amerikai előrenyomulás korántsem volt ilyen gyors, így csupán április közepén találkoztak a szovjet erőkkel. Hitler utódja a kormány élén Karl Dönitz admirális volt. A német erők 1945. május 2-án feltétel nélkül megadták magukat a szovjeteknek, míg csatlós államai csak napokkal később csatlakoztak: a béke első napja május 8-a lett a szövetségesek számára, míg a szovjetek május 9-én ünnepelték.

A párt „idegenpolitikája”

Hitler és pártja, miután megszerezték a teljes hatalmat, elméletben már kidolgozta annak tervét, mi is fog történni a Reich területén lakó, „egyéb népekkel”.

A náci fajelmélet szerint ugyanis a birodalom népe több rétegre tagozódott: a legfelső, vezető fajként a tökéletes rasszjegyekkel rendelkező németeket tartották.

Az alsóbb rasszokat nagyrészt a szláv népek képviselték. A legalsó rassz tagjai a sémi népek voltak: főként a zsidók és a cigányok.

Az árják legfontosabb feladata az állam védelme volt, emellett, hogy megfelelő „minőségű” egyedeket nemzzenek. Tökéletes lojalitással kellett, hogy rendelkezzenek a rendszer iránt: amennyiben szükség volt, akár az életük árán is meg kellett menteniük. Az állam cserébe megfelelő munkát, és gyógyellátást, nyugalmat és békét garantált nekik.

A szlávok sorsa az lett volna, hogy „kiszolgálják” a germán faj felsőbbrendű tagjait, így korlátozottan,

de ők is részesülhettek jogokban. A legalsóbb rendű népek sorsát a megsemmisítésben látta megoldhatónak a Führer.

Hatalomra kerülése után még a házasságot is megtiltotta a különféle fajcsoportok között.

Emellett azonban igen fontos volt az is, hogy a germán fajból kiszűrjék az „alkalmatlan” egyedeket: Hitler ugyanis, habár maga is egy szellemileg fogyatékos nő bátyja volt, első lépésként a gyengeelméjűektől, a szellemi és testi fogyatékosoktól akart megszabadulni.

A T-4 terv éppen ezen törekvését szolgálta. 1939-ben indították meg az Aktion T4-et, későbbi elnevezése alapján a T-4 eutanázia programot. Ennek szellemi alapja az eugenetika, más néven eugenika volt, mely a darwini fejlődés elmélet, és az „erősebb marad életben”-elv felhasználásával fejlesztette ki nézeteit.

A név egy berlini címet, a „Tiergartenstrasse 4”-et rejtette: ez volt a villa, ahol a Jóléti és Gondozó Szol-

Auschwitz

Auschwitz volt az első megsemmisítő táborok egyike

gátat központi irodája, mely Philipp Bouhler és dr. Karl Brandt, Hitler magánorvosa vezetése alatt jött létre, és működött.

A program alapja voltaképp Hitler viszolygása volt, melyet a visszamaradott emberek iránt érzett.

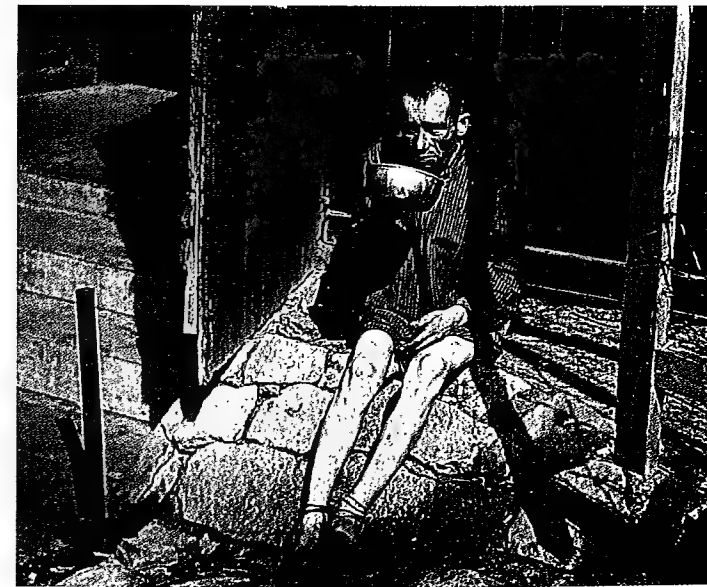
1933. júliusában léptették életbe az „öröklötten fogyatékos utódok megelőzéséről” szóló törvényt: minden olyan személyt, aki skizofréniában, epilepsziában, Huntingdon-kórban vagy „imbecilitásban” szenvedett, illetve a családban megtalálhatók ennek génei, megelőző sterilizálásnak vetették alá. Ugyanez a sors várt a krónikus alkoholistákra, s a szociális deviancia más áldozataira, így a homoszexuálisokra, leszbikusokra, transzvesztitákra és a prostituáltakra is. A törvény betartásáért Wilhelm Frick belügyminiszter volt felelős: különleges hálózatot hozott létre, melyek tagjai orvosok, védőnők stb. voltak. Széles körben megvizsgálták a gondozóotthonok, az elmegyógyintézetek, a börtönök, öregotthonok és különleges iskolák lakóit, hogy kiválogassák a kivégzendő, illetve sterilizálandó betegeket körét.

A törvény mindazonáltal büntetőjogilag is felelőségre vont néhány asszonyt, így pl. a prostituáltakat,

magzatelhajtókat, bábákat stb. is, csupán hogy elterelje a figyelmet.

A nem-örökletes betegségekben szenvedők úgyszintén a törvény hatálya alá estek.

A fizikai rokkantakra is széles körben ki akarták terjeszteni a törvényeket: erről azonban csupán javas-

Buchenwaldi fogoly

lat született, valójában nem tartatták be. Ellenkező esetben ugyanis a kormány számos tagja is a törvény hatálya alá esett volna: így a dongalábú Göbbels és maga Göring is.

A törvényeket a náci fajelmélet égisze alatt hozták, mely szerint a rokkantak, visszamaradottak nem alkalmasak a génnek továbbterjesztésére, így meg kell tőlük szabadulni, a társadalom egészségének fejlesztése, betegségektől való megtisztítása érdekében. Valójában azonban pénzügyi érdekek húzódtak a háttérben: a társadalombiztosítás ugyanis kénytelen volt fizetni az ilyen betegek esetében, hiszen a fogyatékkal élőknek, az idegbetegeknél és más tartós betegeknek ugyanis még sterilizálva is nagy szükségük volt az orvosi ellátásra: komoly intézményekben foglalkoztak

E. Eber: Varsói bevonulás

velük, melyek nemsokára a háborúban megsebesült katonák és az evakuált civil lakosság számára kellettek. Elhelyezésükről és ellátásukról az állam gondoskodott, és rengeteg munkaidőt elvett az egyébként is elfoglalt orvosoktól és nővérektől. Ezt a náci még békeidőben is felesleges költségként értelmezték, azonban a háborús időkben véleményüket már a közvélemény is osztotta.

Természetesen ennek az elméletnek már a propagandában is nagy helyet szenteltek: nemcsak jelentős szakemberek népszerűsítették a gondolatot, de maga a náci párt is már 1930-tól szórólapokon, könyvekben is felvilágosította a lakosságot. Még a propagandafilmek között is rendeztek olyat, melyek a gondolat megoldásának szükséges és üdvös voltáról szóltak, így pl. az 1937-es Az örökség, az 1937-ben forgatott A múlt áldozata, és az 1941-ben, dr. Helmut Unger, a gyermek-

A náciak falvakat égetnek fel

eutanázia-program egyik résztvevőjének regényéből készült Vádolom című alkotások.

A lakosság eleinte nem is tudott minderről, hiszen a program égisze alatt

1937-ben, amikor akut munkaerőhiány lépett fel Németországban, és minden munkáskézre szükség volt, bárki könnyen mentesülhetett a program alól, s a sterilizálás szintje visszaesett.

Halottak sokasága a Nordhauseni haláltáborban

Ennek ellenére Hitler nem tett le arról, hogy országából száműzze a fentieket, és megsemmisítéssel gondoskodjék a gyógyíthatatlan betegekről, de felismerte, hogy a közvélemény e kérdésben aligha állna mellé.

A nürnbergi orvosperek folyamán Dr. Gerhard Wagner, dr. Karl Brandt és Hans Lammers egyaránt arról tanúskodtak, hogy Hitlerrel történt találkozásaik folyamán ezekről említést tett, majd kifejtette, hogy ha a terveket békeidőben nem, akkor a háború alatt fogják megvalósítani.

Mindezt eleinte a legifjabbakkal, a csecsemőkkel kapcsolatban kezdték meg, s 1939-ben remek alkalom adódott e terv népszerűsítésének: egy lipcsei házaspár ugyanis levélben kérte, hogy gyermeküket, aki súlyos terheltséggel született, kivégeztethessék, a T-4-program keretében, mely addig csak idősebbekre vonatkozott.

Zsidó- és négerellenes plakát: Németek! Valóban ezt akarjátok?

Hitler nemcsak jóváhagyta mindezt, hanem engedélyezte, hogy megalapítsák a Súlyos Örökletes és Veleszületett Betegségek Tudományos Regisztrálását végző Birodalmi Bizottságot, melynek igazgatója

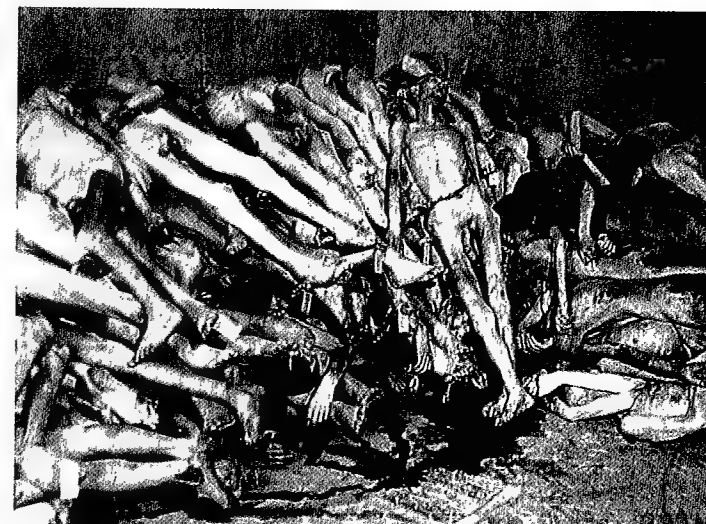
Karl Brandt volt, Hitler magánorvosa, de a hivatalt a belügyminisztériumból Herbert Linden és az SS-tiszt Viktor Brack vezette. Brandt és Bouhler arra kapott engedélyt, hogy a hasonló körülmények között született csecsemők kivégzéséről gondoskodjanak. Ezek közé tartoztak azok a három év alatti gyermekek, akiknél gyanítható volt a következő öröklött vagy veleszü-

És a valóság: német zsidó fiatalok csoportja

letett betegség kialakulása: az idiotizmus, és a mongoloid idiotizmus, a vakság és a sükettség, a mikrokefália és a vízfejűség, mindenféle testi torzulás, így a lábon, fejen és a gerincoszlopon megjelenő deformitások, a paralízis stb. A korabeli jelentések szerint a beteg megsemmisítésére három orvosnak is jóváhagyását kellett adnia.

A legtöbb térségben a szülők maguk kérelmezheték mindezt, a katolikusok-lakta térségekben azonban

Egy koncentrációs tábor halottai

Az S.A.-t dicsőítő poszter

nem volt erre igény. Az itt született „különleges ellátást” igénylő gyermekeket egy külön helyre, a Különleges Ügyosztályhoz küldték. Az ügyosztály kórházába beutalt gyermekeket néhány heti kezelés után általában halálos méreginjekcióval elaltatták a gyermekeket, s a zárójelentésben általában tüdőgyulladást, vagy egyéb halálos fertőzést jelöltek meg a halál okaiként.

Ilyenkor általában boncolást is végeztek rajtuk, és a különleges agymintákat további tanulmányozásra tartósították. Ez kissé enyhítette a programban részt vevő orvosok lelki furdalását, és azt a hitet hintette le a közvéleményben, hogy a gyermekek különleges orvosi programban vettek részt.

A háború kitörése után azonban a program szélesebb körben is nyert: már az idősebb gyermekeket és a kamaszokat is a program részévé tették, majd végül a gyermekbűnözőkre is alkalmazták.

A programban elsőrendű fontosságot nyertek a zsidó gyermekek, akiket elsősorban „faji hovatartozásuk” miatt végezte ki, de más helyeken külön szekciót alakítottak ki a „fiatalkorú zsidó-árja keresztezések” számára.

Az Elfajzott Művészet kiállítás plakátja

A szülők eleinte könnyen részt vettek a programban, majd amikor sokan tapasztalták, hogy beteg családtagjukra halál vár, inkább otthon ápolták őket. Ekkor az állam már erőszakosan lépett fel ellenük: kötelezték őket a részvételre, majd megfenyegették őket, hogy ellenállás esetén elvesztik felügyeleti jogukat

**Bayrisches-Central=
Landwirtschaftsfest**
Ausstellungen:
Landwirtschaft
Gewerbe
Jagdu.Fischerei

**16. September
bis
1. Oktober
München 1933**

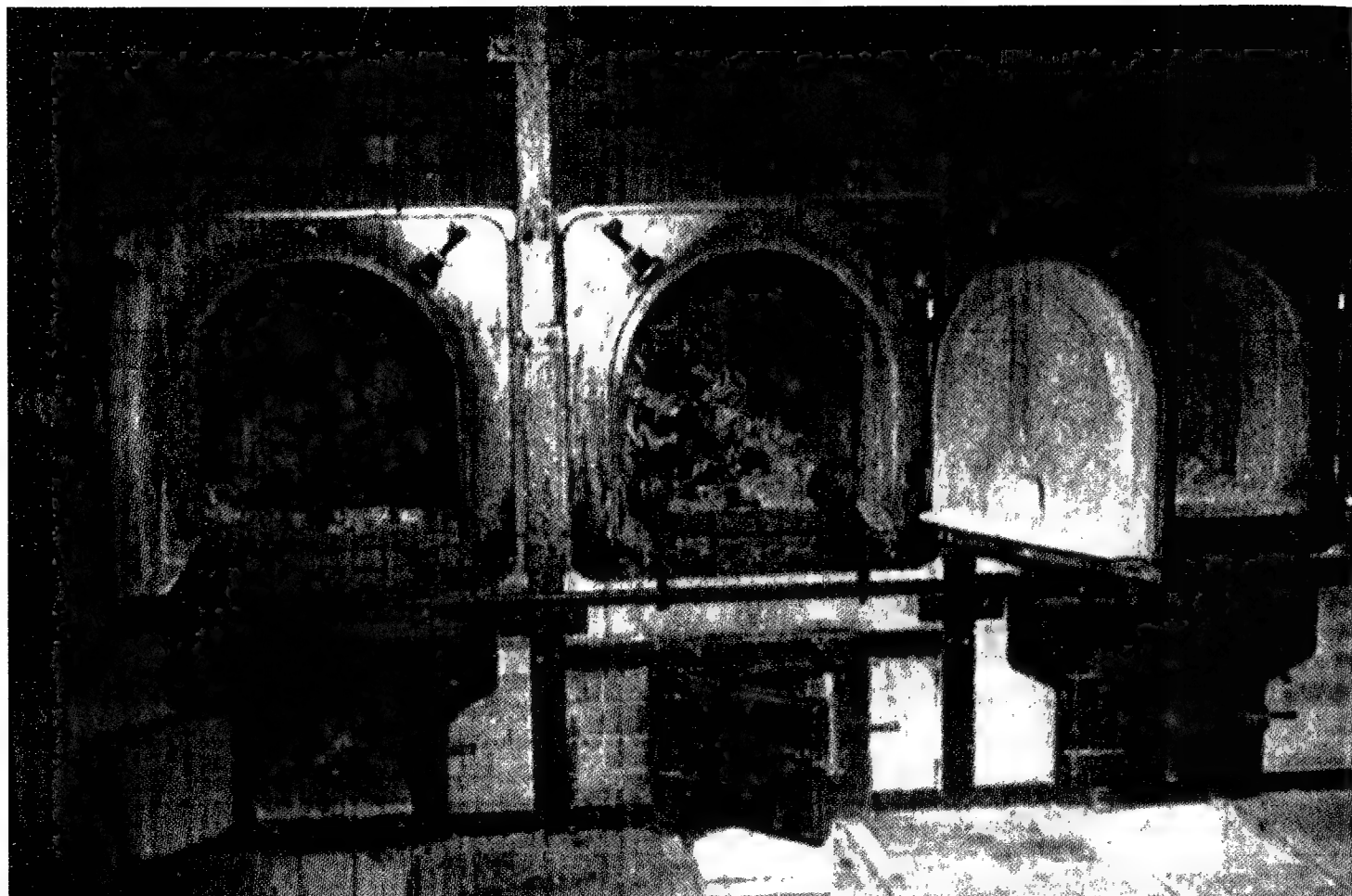
Náci poszter

A Yad Vashem Holocaust-emlékmű

Az emlékmű Izraelben látható

Weimari koncentrációs tábor halottégető kemencéje

gyermekük felett, sőt, esetleg kényszermunkatáborba viszik őket magukat is. 1941-ben ötezer ilyen gyermeket végeztek ki.

1939-től viszont már igyekeztek a felnőtt korúakra is kiterjeszteni a programot: júliusban konferenciát tartottak, Leonardo Conti, birodalmi egészségügyi államtitkár és Werner Heyde professzor elnöklétével.

A kongresszuson a mentális és fizikai terhelt betegek számba vételéről határoztak. Ezt kísérleti jelleggel lengyel betegeken kezdték meg, amit könnyen megtehettek, hiszen a világháború már nagyban folyt, tehát számos lengyel elmebetegintézet rendelkezésükre állt. Az e célra összehozott Einsatzkommando, a halálosztagosok voltak felelősek e betegek összegyűjtéséért és elszállításáért. Szintén itt vezették be a kísérleti gázkamrákat: ez az újítás dr. Albert Widmann, a német bűnügyi rendőrség főkémikusához kapcsolódna, aki egy sebtében kialakított gázkamrában, szénmonoxid gázzal végezte ki a poznani betegek százait. 1939-ben Heinrich Himmler, az SS kémfőnöke is tanulmányozta az újítást, 1939. decemberében személyesen is egy elgázosítás helyszínén járt, és

G. Klein: Gobelin az egyik rendőrtiszt kaszinójában, a felirat jelentése: Te semmi vagy, a néped – minden!

biztosította a feltalálót, hogy találmánya később még széles körben lesz hasznosítva.

Kora októberben minden kórháznak, öregek otthonának, szanatóriumnak és ápolóotthonnak jelentést kellett küldenie minden 5 éven felüli betegről, akit hivatalosan is „örültnek” nyilvánítottak, és aki nem árja fajú volt, vagy akit a fent említett listán szereplő betegségek érintettek. Emellé később felvették a szifilisz, a szenilitás, a paralízis, az encefalitisz és más idegrendszeri betegségeket. Igen sok orvos hitte azt, hogy erre azért van szükség, mert tudni akarják, hogy hány beteg alkalmas a későbbi munkaszolgálatra. Így a beteg megóvása érdekében sokkal komolyabbnak tűntették fel a betegek állapotát az eredeténél: ezzel viszont épp annak megsemmisítését érték el.

A gyermekbetegekkel külön „szakértők” foglalkoztak: ezek a kórházak jelentései alapján hozták meg a páciensek életére, vagy kivégzésére vonatkozó döntéseiket, és mellőzték azok hosszú kórtörténetét, és a vizsgálatokat. Ha hárman is kimondták a halálos ítéletet, úgy a kérdéses gyermeket kivégezték. Az idők során azonban az osztály fegyelme lazult, egyre kevesebb halálos ítéletet hoztak, így a gyermekek sorsáról később az ügybuzgó nácik döntöttek, legtöbbször saját belátásuk szerint.

Hitler tudta, hogy személyi pozícióját rosszul érintené, ha kiderülnének a tömeggyilkosságok, így nem adott tehát konkrét írásos utasítást a T-4 programra vonatkozóan, azonban ez problémákat okozott a bürokráciában. Számos hivatalnok ugyanis, írásos engedély hiányában, illegálisnak tartotta a betegek „eutanáziáját”: ezeket csakhamar elbocsátották.

Maga a beindított program is sok gondot okozott, és 1939-ben széles protestálási hullámot vont maga után, hiszen a résztvevő orvosok, ápolók egy része kiszivárogtatta, mi is történik a kórházakban.

A családok jelentős része maga is rájött, mi történik e helyeken, és ha tudták, otthon ápolták őket. Általában inkább a szegényebb munkásosztály vagy a kispolgárság tagjai maradtak az állami intézményekben. Más orvosok újradiagnosztizálták betegeiket, hogy ne essenek a T-4 program kíváncsi alá, habár ezeket igen alaposan átvizsgálták a berlini központ elfoglalt inspektora.

A legtöbb orvos azonban maga is egyetértett a programmal, és be is tartotta azt.

1941-ben viszont már széles tünteteshullámot vont maga után a program, hiszen ekkor kezdtek érkezni a Szovjetunióban megsérült fiatal katonák, akik a T-4 program hatálya alá eső testi és lelki sérülésekkel ke-

rültek be e helyekre. A közvéleményben ugyanis elterjedt, hogy őket is érinteni fogja az eutanázia-program, holott erre semmiféle előzetes terv nem volt.

Az egyházak eltérően reagáltak a programra: a protestáns egyházak titkos petíciót küldtek Hitlernek, és gondoskodtak arról is, hogy a Führer kezébe jussanak e levelek, aki végül el sem olvasta őket.

W. Peiner: Sólómvadászat, Gobelin a Haus der Flieger dísztermében, Berlin

60 000 RH

kostet dieser Erbkrankte
die Volksgemeinschaft
auf Lebenszeit

Volksgenosse
das ist auch
Dein Geld

Lesen Sie

NEUES VOLK

Die Monatshefte des Rassenpolitischen Amtes der NSDAP

A T-4 programot népszerűsítő plakát

A zsidókat gyalázó plakát 1924-ből

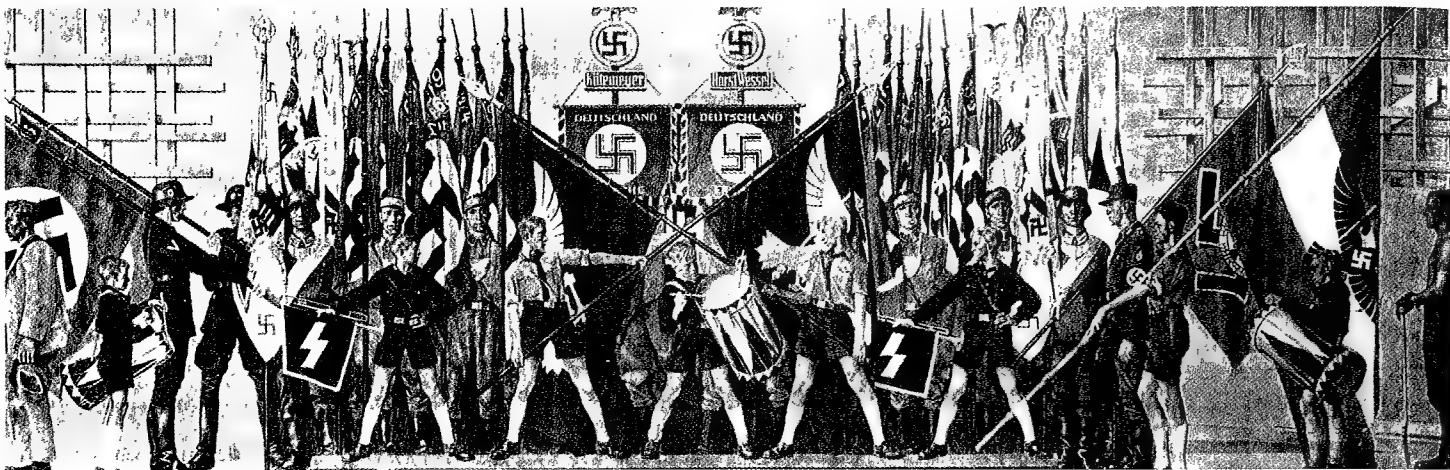
Még Jersey szigetéről is begyűjtötték a zsidó származásúakat

A katolikus egyház tagjai magánlevelekben ugyan szót emeltek az eutanázia ellen, de nagyrészt személt hunytak a nácik tettei felett. 1941-ben egy pásztorlevelben emeltek szót: ennek lényege az volt, hogy a gyilkosság helytelen dolog, kivéve az önvédelmet és az erkölcsileg is helyeselhető háborút. Nemsokára Münster püspöke nyilvánosan is kijelentette, hogy a T-4 program ellen magának Hitlernek kell megvédenie az embereket, s ezt a prédikációt Hitler számára is felolvasták.

A püspököt azonban csakhamar kicenzúrázták a hírekből. Az egész Németországra kiterjedő felháborodási hullámnak engedve, valamint a háborús események miatt a T-4 programot csakhamar kezdték elha-

A zsidók és szertartásaik már a XIX. századtól nemtetszést váltottak ki a német közvéleményből

Fr. Erichhorst: Freskó a Berlin-shönebergi városháza dísztermében

A mathauseni koncentrációs tábor felszabadítása.

A szalagon a következő felirat olvasható: A spanyol antifasiszták köszöntik a felszabadítottakat!

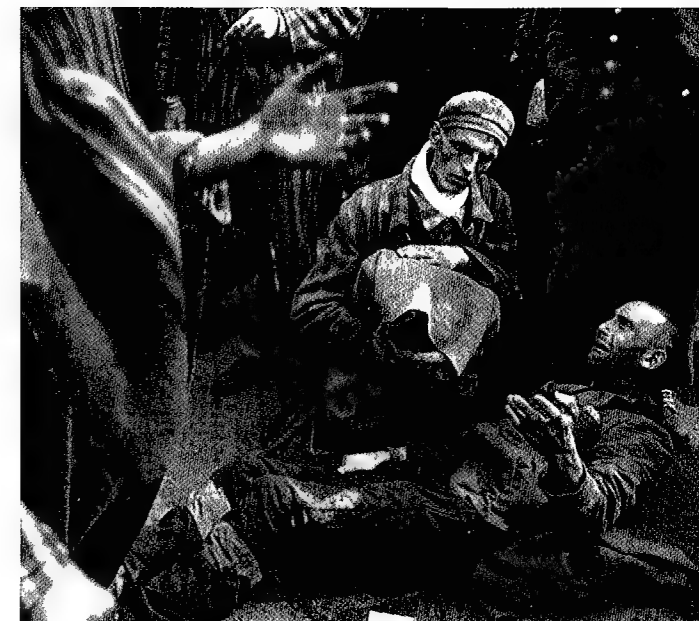
nyagolni: egyre többen mentesültek alóla, majd lassanként egyre kevésbé dokumentálták. Ettől függetlenül mind a törvény, mind annak végrehajtása a háború végéig folytatódott, de nem érintett már akkora tömegeket, mint annak előtte. A betegek nagy részét ugyanis koncentrációs táborokban zárták, és mivel nem tudtak dolgozni, ezért ott gázosították el őket, továbbra is tízezreket 1942-45 között.

Ennél azonban sokkal nagyobb jelentőséget nyert a háború alatt tömegesen beindított zsidó-program.

Ennek gondolata már az I. világháborús kórházi ápolás ideje alatt megfogant a leendő Führerben, hatalomra kerülése után pedig, már a „vad börtönök” idején is gondolt viszont a zsidóprogram, a Végleges Megoldás kidolgozására, azonban erre akkor még nem volt lehetőség.

K. H. Dallinger: Bár dekoráció-részlet a Haus der Deutschen Kunstban

Koncentrációs tábor foglyai felszabadításuk idején

1939. januárjában viszont a Führer elérkezettnek látta az időt, hogy meg is valósítsa álmát. Ekkor adott parancsot először egy, a zsidók sorsát rendező megoldás kidolgozására.

1941 kora tavaszán Himmlert egy magánaudiencián fogadta, ahol már konkrétan is közölte, mit is ért ez alatt: teljes megsemmisítést.

Német civilek tömegsírjából előkerült holttesteket azonosítanak

Ortodox zsidó

Zsidók a Siratófalnál

Ez csupán akkor vált lehetségessé, amikor a háború kitörése után a Szovjetunióban fogságba ejtett közel 4 milliós zsidó lakosságról kellett „gondoskodniuk”. 1941. július 16-án Hitler audiencián fogadta Hermann Göringet, a birodalmi marsallt, melynek során a szovjet területek adminisztrációjáról tárgyaltak, melynek során Hitler parancsot adott az értékesnek tartott urali térség „megtisztítására”.

1942. január 20-án, Wannseeben tartották meg azt a konferenciát, melynek során tisztázták a „Végső Megoldás” szervezési problémáit.

Később sok problémát okozott, hogy Hitler írásban sosem, csupán szóban osztogatta legfontosabb parancsait, az erre vonatkozóakat is, így konkrét bizonyíték nem került elő: csupán a nürnbergi per vádlottjainak vallomásaira lehet alapozni.

Temetés egy koncentrációs táborban

A koncentrációs táborok felállításának terve tehát ekkor lett véglegessé, ezek technikai megoldásai azonban korántsem voltak azonnal készen.

Számos újításra volt szükség ugyanis, hogy a táborok szervezettsége a később olyan emlékezetes szintre nőjön.

Mindehhez azonban szükséges volt megfelelő emberanyagra, akik a törvény betartásáról gondoskodnak: ez a halálosztigosok munkája lett tehát.

A Führer bevallotta azért alakította meg a Halálosztigosok paramilitáris különítményeit, hogy tagjaik könnyen és gyorsan végezzenek a meghódított területek „kényelmetlen” lakosságával. Általában a Wehrmachtot követve járták a vidékeket, de a helyi lakosság náci érzelmű tagjait is alkalmazták e célra.

A zsidókat kezdetben átmeneti táborokban „szállásolták” el.

A zsidók tömeges kiirtása 1942. áprilisában indult meg, komoly előzetes „próbák” alapján ezeket a T-4-es programban besorolt fogyatékosokkal végezték. Racionalizálni kellett ugyanis a kivégzések költségeit és egyszerűsíteni a kivégzések módját. Kísérleteztek pl. azzal, hogy egy sorban, egymás mögé felállítva egy golyóval több embert is kivégezzenek, de ez túl lassúnak találtatott. A géppuskás kivégzés sem bizonyult elég hatékonynak. Egy találmány volt segítségükre, az ún. „gázautó”: ennek hermetikusan lezárt szállítódozába vezették be a beindított autó kipufogógázát, így a bezártak néhány perc alatt meghaltak. Később, már a haláltáborokban is kísérleteztek a szénmonoxid gyorsabb előállításával: repülőgépek, tankok motorja-

ival „gyártották” a gázt. Végül az ekkoriban kikísérletezett Ciklon-b gáz megjelenése oldotta meg a helyzetet, mely rövid idő alatt nagy tömegű elítéltet ölhetett meg. Ehhez azonban a korabeli technika mellett szervezésre is szükség volt a megfelelő logisztikai háttérre: Heydrich parancsára ennek terveit igen hamar kidolgozták. A konferenciát követően tehát megindult az Aktion Reinhard, más néven Einsatz Reinhard, vagyis a Reinhard-hadművelet. Hiába történt, hogy 1942. május 27-én cseh ellenállók megölték Heydrichet.

A táborok formája és gondolata nem német találmány volt: eredetileg az angolok alkalmazták a búr háborúban, a helyi holland lakosság megtörésére.

A táborok két formája valósult meg: a munkatáborok mellett léteztek a csupán tömeges kivégzésre használt haláltáborok.

Szinte az egész Birodalom - a megszállt területeket is beleértve - vonatforgalmát átszervezték, hogy a megterhelést bírják, sokszor még a katonai ellátás és a Birodalom egyéb érdekei ellenében is elsőbbséget élveztek, s megfeszített iramban az utolsó percig dolgoztak.

A táborok belső struktúráját, minimális eltérésekkel, mindenhol ugyanúgy alakították ki: a vonatállomástól rövid út vezetett a tábor bejáratáig.

A beérkezőket már a vonatállomások nemek szerint kettéválasztották: a gyengébb, vagy idősebb férfiakat, a nőket és a gyerekeket nagy részét elválasztották. Őket nagy részt azonnal, kisebb részüket pedig (faji átvizsgálás után) kivégezték.

A táborba kerülők, személyes tárgyaik leadása, és a fertőtlenítés után, rabruhában barakkokba kerültek, és itt kezdték meg esetleges munkájukat.

A munkatáborokban ugyanis rettenetes körülmények és minimálás közepette folyt a munka, melyet általában a zsidóktól elkobzott, hatalmas nagyüzemek vettek igénybe. A rossz ellátás miatt igen nagy volt a halálozási ráta: ezt általában a frissen beérkezettekkel pótolták. A halottakat hatalmas gödrökbe hantolták. Más helyeken a beérkezettek jelentkezhetek a helyi orvosi kutatási programokba (így futott fel pl. dr. Mengele karrierje is). Ezek során brutális kegyetlenséggel kidolgozott teszteket, vegyi anyagokat stb. adtak be a raboknak, s a legkülönbözőbb gyógyszerekkel kísérleteket végeztek el rajtuk.

A táborok lakói azonban nem csak zsidók voltak: a

faji tisztogatások ütemezésében lengyelek, a szovjet rabok és a hadifoglyok, a homoszexuálisok, a cigányok és a Jehova tanúi, valamint a már említett rendszerellenes foglyok is ide kerültek.

Ezeket szisztematikusan szétválogatták, és külön táborrészekben helyezték el.

A haláltáborokban más volt a szervezés: a pályaudvari szortírozás után a rabok leadták személyes tárgyaikat, és ruháikat is: ekkor egy hosszú fürdőhelyiségbe terelték őket, melyeket hermetikusan lezártak, majd a zuhanyrózsákon keresztül vezették rájuk a gázt. Átvizsgálásuk és a dokumentáció után kerültek a krematóriumokba.

A táborokat bokrokban álcázott szögesdróttal vették körül, és őrtornyokkal, igen szorosan őrizték őket.

A legismertebb kivégzőtáborok Treblinkában, Belzecben, Sobiborban voltak, de Auschwitz, Chełmno, Majdanek, Jasenovac és Varsó sem maradt ki közülük.

A haláltáborokat azonban csak 1943-ig működtek szisztematikusan: ekkor ugyanis megnövekedett az olcsó munkaerős szükségessége, így a halálra szánt emberek nagy tömegeit inkább munkára fogták. Ezt a munkát alkalmazta az I.G. Farben, több repülőgépgyár, szén- és kőbányák stb.

A háború végén indították be az Aktion 1005. programot: ennek célja a koncentrációs táborok nyomainak eltüntetése volt.

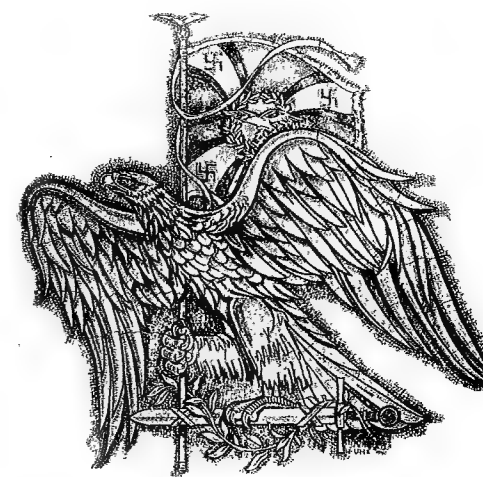
A táborok lakóinak nagy részét ekkor végezték ki, majd a halottakat az életben hagyott kevés rab ásta el. Később ezeket is lelőtték.

Számos helyen hatalmas máglyákban égették el a halottakat, majd a táborok dokumentációjával is ezt tették.

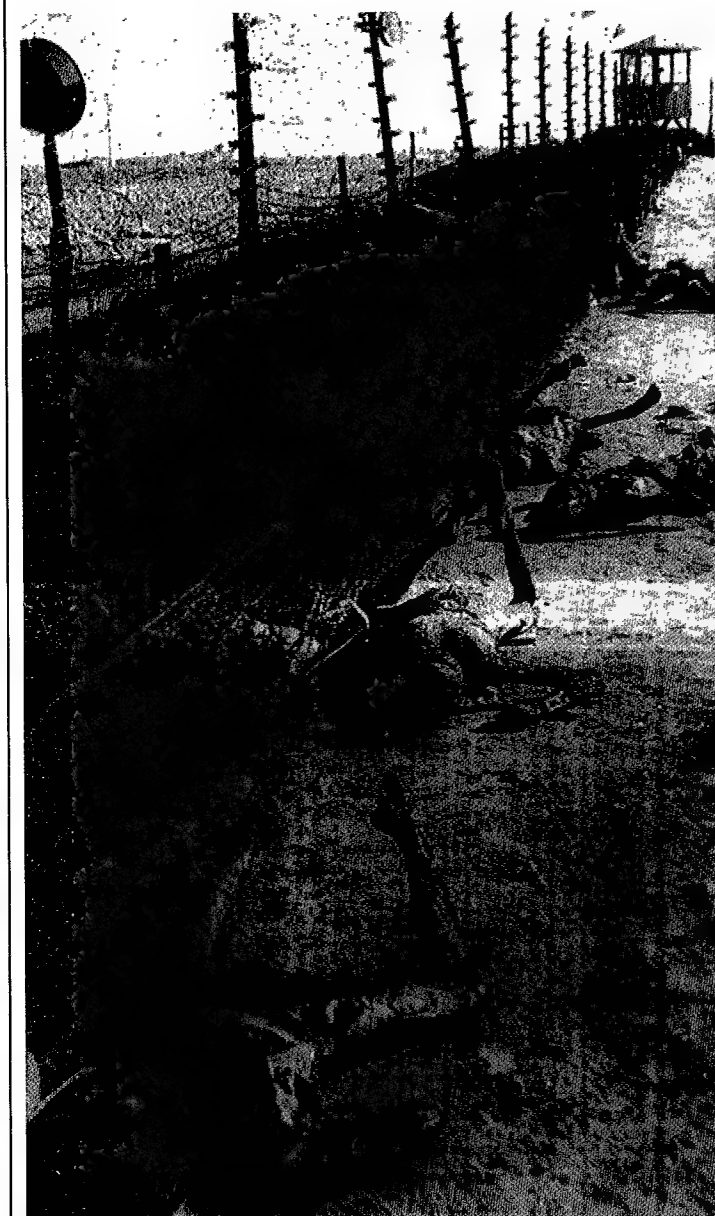
A haláltáborokról a nyugati világ közvéleménye nemigen vett tudomást. Érdekes módon a csatlós államokban, így Magyarországon is, tudták mi történik ezeken a helyeken. 1940-ben egy, az egyik koncentrációs táborból szökött rab több fotót készített a zsidók elhurcolásáról, és a gyilkosságokról is. Ennek ellenére a táborok létéről, és belső életéről a nyugati hatalmak csupán akkor tudták meg az igazságot, amikor a katonák elfoglalták ezeket a táborokat.

Csakhamar megkezdődött feloszlásuk, a rabok hazaszállítása is.

1945-ben pedig, a Reich egykori „fővárosában”, Nürnbergben megkezdődött a háborús bűnösök pere.

Uhl: Mozaik a Siemens-művek csarnokában

Koncentrációs tábor áldozatai

A párt végnapjai és a nürnbergi per

Berlin körülfűzása után Hitler és a náci Németország napjai megszámoltattak: a Führer már a Barbarossaterv kudarca óta nemigen vállalt közszereplést, ezúttal rádióüzenetben szólította fel a város lakosságát s vég-sőkig való kitartásra.

A párt fénykorában több, mint 9 milliós tagságot mondhatott a magáénak, melyet szinte az utolsó pillanati meg is tartott.

1945. április 20-án még a náci elit legjobbjai, Göring és Göbbels részvételével megtartották Hitler utolsó születésnapját, majd a Führer a Hitlerbunkerbe távozott, mely Berlinben, a Birodalmi Kancellária alagsorában volt.

A komplexumot 1945. január 16-án foglalta el, majd nemsokára követte jobbkeze, Martin Bormann és Joseph Göbbels, valamint felesége, Magda és hat gyermeke. Végül később Eva Braun, is beköltözött.

Néhány tucat munkatárs követte őket: ezek közé tartozott néhány titkárnő, a telefonközpontos és néhány katonatiszt.

A bunkert még építésekor rengeteg élelemmel látták el, így még az utolsó napokban, amikor szinte alig lehetett élelmet szerezni, akkor is remek volt az ellátás.

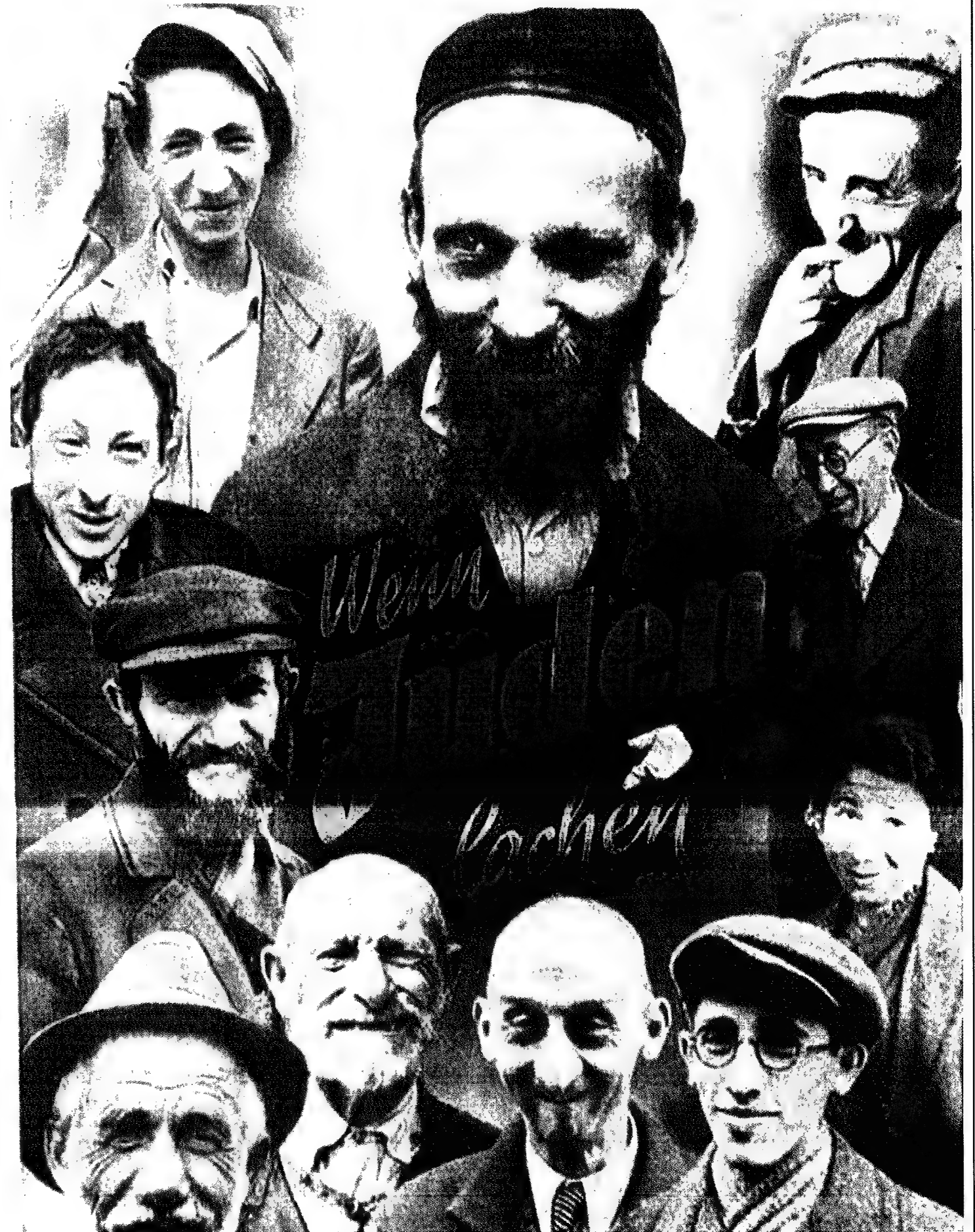
1945. április 16-án a szovjet csapatok átkeltek az Oderán és megkezdték Berlin ostromát; 19-én pedig áttörték az utolsó, Berlint védő gyűrűt is.

Születésnapján Hitler a Hitlerjugend tagjaival találkozott, és néhányuknak Vaskeresztet adományozott: ezek a gyermekkatonák a társadalom utolsó tartalékait is mozgósították, miután az Volsturm, a hadsereg 1945 elején 12 éves korig kiterjesztette a háborúba behívottak körét.

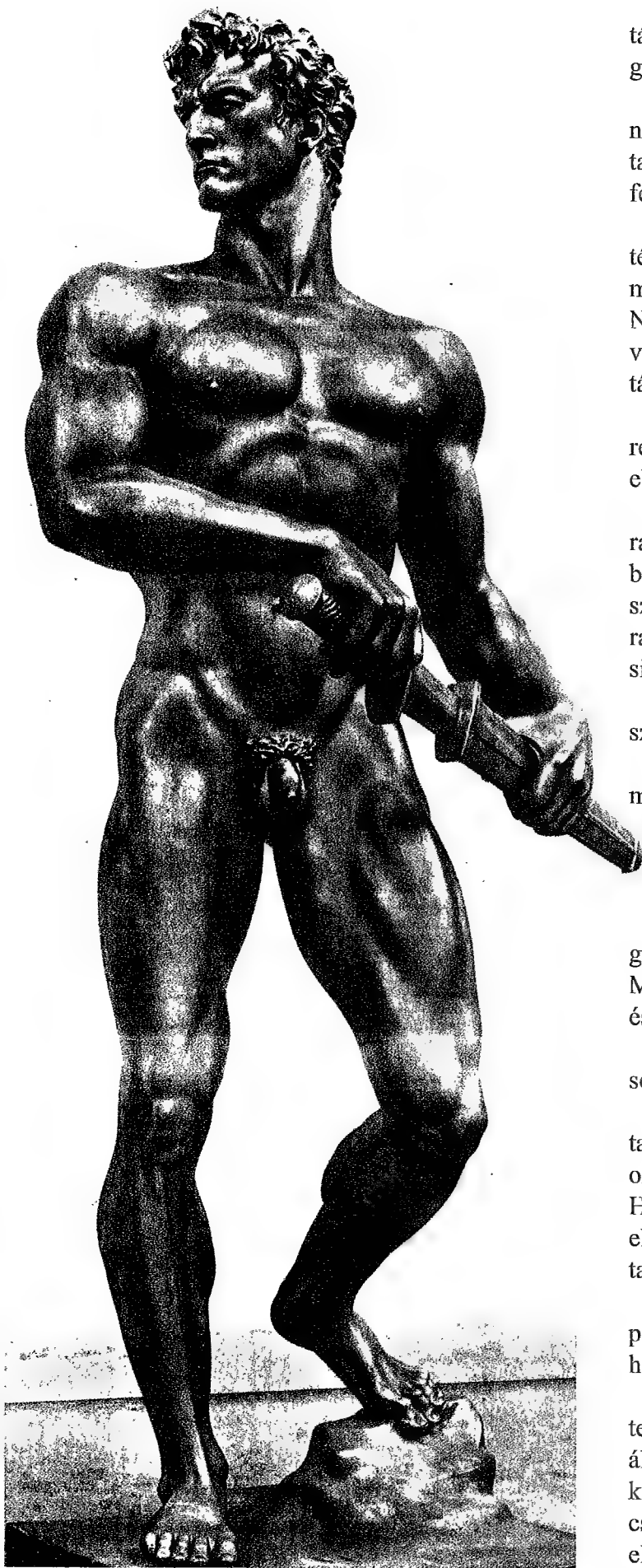
21-én Hitler, aki ekkor már nemigen volt tudatában a valóságnak, elrendelte, hogy a német hadsereg

A berlini Brandenburi Kapu

A zsidókat gyalázó plakát

A. Breker: Harcrakészség

támadja meg a Berlint körülzáró szovjet csapatok gyűrűjét.

A Führert azonban tájékoztatták, hogy a rendőrség néhány kisebb csapatán kívül már nincs bevethető tartalék a városban, és ezek sem rendelkeznek megfelelő fegyverrel.

22-én Hitler végső elkeseredésében kirohanást intézett munkatársai ellen, amikor rádöbbsent tervei megvalósíthatatlanságára. Csupán Walther Wenck, a Német XX. Hadcsoport vezetője volt bevethető, így vissza is rendelték őt Berlin védelmére. A IX. Hadosztály Heinrichi vezetésével csatlakozott hozzá.

Április 25-ére azonban kiderült, hogy a Berlinbe rendelt egységek legfeljebb késleltethetik a szovjet előrenyomulást.

Április 28-án Hitler von Greim tábornok, Hitler parancsára, repülőn hagyta el a bunkert, hogy a Führer békeüzenetét továbbítsa Eisenhower elnöknek. A szovjet csapatok, melyek ekkor már alig egy utcányira voltak a bunkertől, megpróbálták lelőni e gépet, de sikertelenül.

A XX. Hadosztályt viszont az egész vonalon viszaszorították.

Április 29-én hajnalban Göbbels, Krens és Bormann tanúként aláírták és átvették Hitler végrendeletét, melyet ő Traudl Jungének diktált le, nem sokkal azután, hogy egy titkos ceremónián feleségül vette Eva Braunt.

Április 30-án hajnalban Hitler egy pisztollyal kivégezte újdonsült feleségét, majd magával is végzett. Munkatársai egy bombatölcsérbe rakták a tetemeiket, és elégették őket.

Egy nappal később Göbbels végzett méreggel feleségével és hat gyermekével, majd főbe lőtte magát.

A város ekkor már romokban hevert. A legelszántabb nácik vagy öngyilkosok lettek, vagy elhagyták az országot: így tett Bormann, Göring és Eichmann is. Himmler pl. egyszerű hivatalnoknak álcázta magát, de elkapták: mielőtt bíróság elé állították volna, egy ciántablettával megölte magát.

Karl Dönitz ugyan a Führer utódként még megpróbálkozott egy offenzívával, de csakhamar kiderült, hogy ennek nincs realitása.

Berlin utcáin náci párttagkönyvek tömegei hevertek. A lakosság már csupán nőkől és gyermekekből állt, akik viszont a végsőkiig ki voltak éhezve. Berlint két irányból szállták meg a szövetségesek: a szovjet csapatok nemigen mutattak irgalmat a saját földjüket előzőleg megszálló, és letaroló németekkel szemben. Az amerikai hadsereg tagjait nem érdekelte ez a kér-

dés, ők a Berlinben maradt javak megszerzésével voltak elfoglalva. Megkezdődött a Hitler-bunker felderítése, és a háborús bűnösök kézrekerítése is.

1945. november 20-án viszont elkezdődött a bebörtönzött náci vezetők, majd a náci orvosok pere is.

A per során 24 háborús bűnöst vontak felelősségre, váltakozó eredménnyel: legtöbbjük halálos ítéletet kapott, néhányuk csupán börtönbüntetést, míg volt olyan is, akit felmentettek.

A per előlétele is igen kalandos volt: a teheráni konferencián már szóba került a háborús bűnösök kérdése. Sztálin javasolta, hogy szabályos tárgyalások keretén belül állítsák bíróság elé a náci vezetőket. Ezt Churchill élesen bírálta, Rooseveltn viszont kifejezetten amellet, volt, hogy nácitlanítsák az országot, de egykori vezetőit hagyják békén: emellet számos olyan intézkedést tervezett Németországban, a munkatáborok folytatásával és más, drákói fogással. A tárgyalás forgatókönyve kiszivárgott azonban, így az USA-ban hatalmas felháborodási hullámot váltott ki. Rooseveltn, hogy visszaszerezze hívei szimpátiáját, visszakozott, és beleegyezett a perbe.

A teheráni konferencia résztvevői

1945. október 18-án, válogatott angol, francia és szovjet szakértők részvételével megkezdődött a 24 háborús náci vezető pere, Nyikicsenko szovjet bíró elnökletével.

Négy fővázat emeltek ellenük:

- Béke elleni összeesküvés;
- Háborús és más, béke elleni agresszió megtervezése, kezdeményezése, és kivitelezése;
- Háborús bűnök;
- Emberiség elleni bűnök.

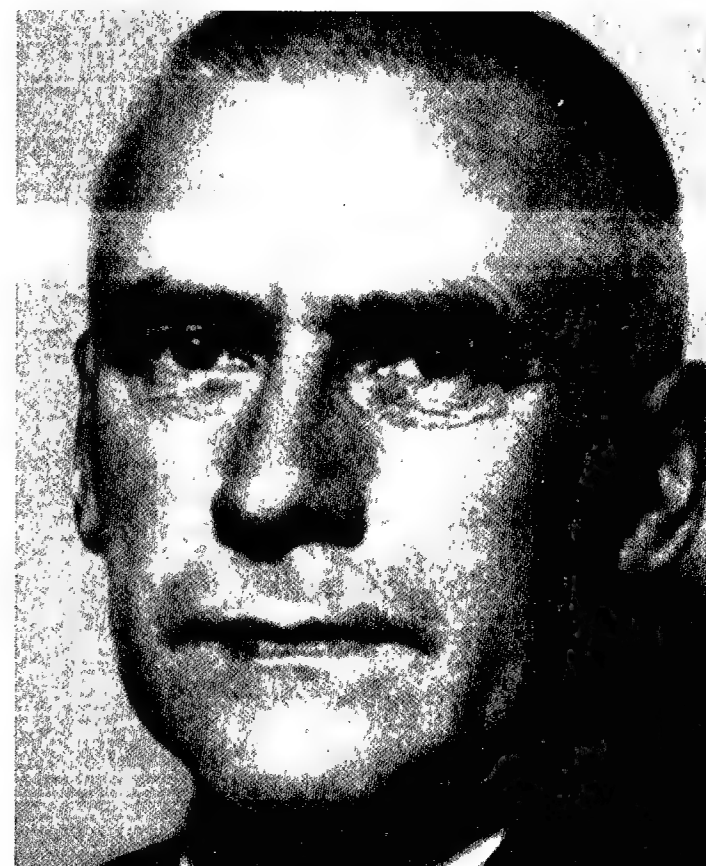
A felelősségre vont 24 főbűnös:

– Martin Bormann (1900–1945. május 2.). Hess utódja volt a náci párt első titkári székében. Távollétében halálra ítélték, földi maradványait azonban csupán 1972-ben találták meg.

– Karl Dönitz (1891–1980) tengernagy, 1943-tól a Kriegsmarine, a Német Haditengerészet vezetője volt. Ő kezdeményezte az U-hajók, a tengeralattjárókkal indított tengeri hadviselést. Hitler halála után 1945. május 1-jétől ő volt a német csapatok vezetője. Chester Nimitz amerikai tengernagy szerint tisztességtelen tengeri hadviselést folytatott a háború első napjától. Ezért az 1936-os Második Londoni Tengeri Egyezmény megsértéséért vonták felelősségre. Tíz-éves büntetést kapott.

– Hans Frank, a lerohant Lengyelország főkegyelme: felelősségre vonták emellet a térségben véghezvitt emberiségellenes bűnökért, különösen több millió lengyel és lengyel zsidó tömeges kiirtása miatt. Halálra ítélték, és 1946. október 16-án kivégezték.

– Dr. Wilhelm Frick (1877–1946) volt Hitler belügyminisztere, és a koncentrációtábor-program német irányítója, de ő dolgozta ki a Nürnbergi Faji Törvényeket is. Emberiségellenes bűneiért halálra ítélték és kivégezték 1946. október 15-én.

Wilhelm Frick

– Hans Fritzsche (1900–1953) népszerű rádiókommentátor, majd Hans Göring leköszönte után a náci Propaganda-minisztérium vezetője lett. Göring helyett vonták perbe, de felmentették.

– Walther Funk (1890–1960) Hitler gazdasági minisztere volt, majd Hjalmar Schachtot követte a Reichsbank élén. Életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték, de egészségi állapota miatt 1957. májusában szabadon engedték.

– Hermann Göring (1893–1946) birodalmi marsall, a Luftwaffe és az SS néhány osztályának vezetője volt, Hitler elkötelezett híve. Halálra ítélték, de a kivégzése előtti nap cellájában végzett magával.

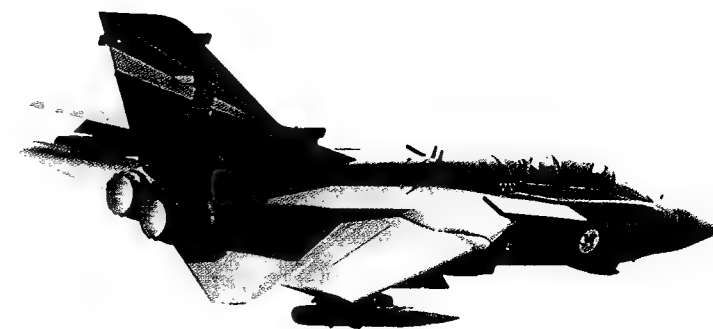
– Rudolf Hess (1894–1987) Hitler helyettese volt, majd 1941-ben Skóciába repült, hogy béketárgyalásokban kezdjen, itt azonban bebörtönözték és 1945-ben felelősségre is vonták. Életfogytiglani büntetésre ítélték. A börtönben vetett véget életének 1987-ben.

Elfogott német büntetőtábor-tisztviselők

Az auschwitzi tábor bejárata

Royal Air Force (Angol Királyi Légierő) Panavia Tornado gép

Alfred Jodl

– Alfred Jodl (1890–1946) a Wehrmacht tábornoka, Wilhelm Keitel helyettese. Halálra ítélték, habár később kiderült, hogy az amerikai ügyészek több helyen is manipuláltak az ellene benyújtott anyagokat, melyek bizonyíthatták ártatlanságát. 1953-ban a náci mentesítést végző bizottság utólagosan ártatlannak mondta ki több ellene felhozott vádban is. 1946. október 16-án végezték ki.

– Ernst Kaltenbrunner (1903–1946) a legmagasabb rangú, fogságba esett SS-vezető volt, ő vezette az RSHA-t, a központi náci kémszervezetet, és több koncentrációs tábor is. Halálra ítélték és 1946. október 16-án kivégezték.

– Wilhelm Keitel (1892–1946) a Wehrmacht vezetője volt. Halálra ítélték: 1946. október 16-án felakasztották.

– Gustav Krupp von Bohlen und Halbach (1870–1950) a náci párt legfőbb támogatója volt, gyáriparos, akinek anyagi segítsége nélkül Hitler nem juthatott volna hatalomra: egészségi állapota miatt nem vonták felelősségre.

– Robert Ley (1890–1945) náci német politikus volt, a DAF, a Német Munkafront vezetője 1933–45 között. 1945. október 25-én öngyilkosságot követett el, mielőtt perét tárgyalhatták volna.

– Konstantin von Neurath (1873–1956) német diplomata volt, 1932–38 között Németország külügyminisztere és 1939–41 között Csehország és Morvaor-

szág kormányzója. 1943-ban lemondott tisztségéről. 15 éves börtönbüntetést kapott, melyből rossz egészségi állapota miatt 1953-ban engedték el.

Konstantin von Neurath

– Franz von Papen (1879–1969) német katolikus politikus és diplomata volt, 1932-ben ő volt Németország kancellárja. 1933-tól Hitler alkancellárja volt, később pedig törökországi nagykövet. A bíróság felmentette a háborús bűnök alól, mivel tevékenysége elsősorban az 1933-at megelőző időre terjedt ki. 1947-ben a német náci mentesítő bizottság nyolcévi kényszermunkára ítélte: két évet töltött le.

– Erich Raeder (1876–1960) német tengerészeti vezető volt a náci időszak és a II. világháború folyamán. Életfogytiglani börtönbüntetést kapott, majd 1955-ben egészségi állapota miatt szabadon engedték.

– Joachim von Ribbentrop (1893–1946) Németország külügyminisztere volt 1938–45 között. Háborús bűnökért vonták felelősségre, majd 1946. október 16-án felakasztották.

– Alfred Rosenberg (1893–1946) a náci ideológiai világnézet megfogalmazásának szülőatyja volt, a Lebensraum, az „élettér”-elmélet kidolgozója is. Ő volt a Keleti Okkupált Területek kormányzója is. Háborús bűnősként perbe fogták, halálra ítélték, és 1946. október 16-án kivégezték.

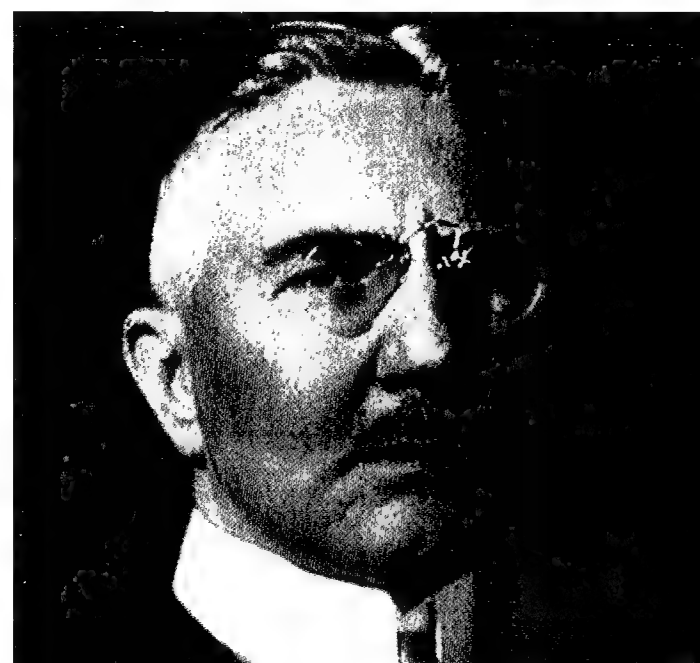
– Fritz Sauckel (1894–1946) volt a náci Németország területén a koncentrációs táborok megszervező-

Joachim von Ribbentrop

je, a „munkaügyekért felelős meghatalmazott miniszter” 1942–45 között. Halálra ítélték, és 1946. október 16-án felakasztották.

– Hjalmar Schacht (1877–1970) náci német pénzügyi szakértő és 1935–37 között a Gazdasági Minisz-

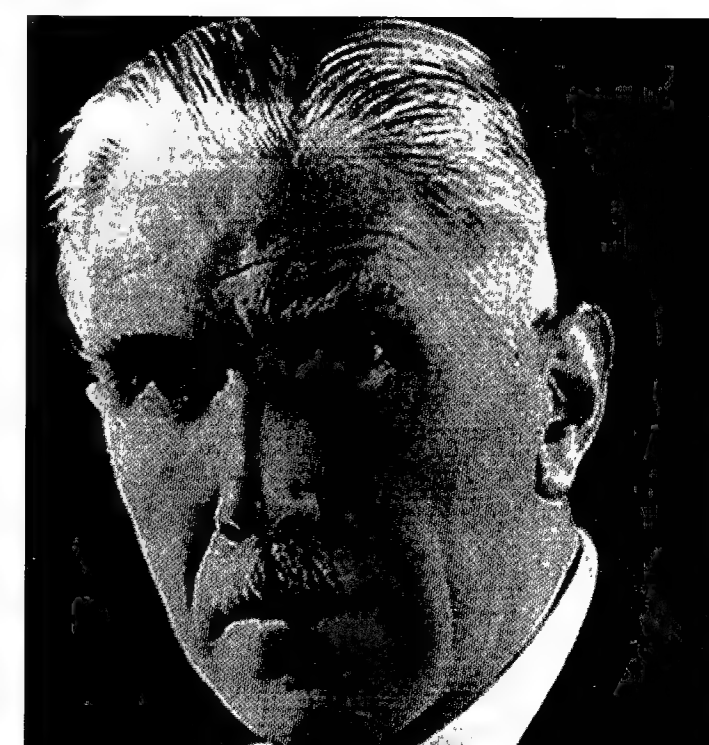
Hjalmar Schacht

Albert Speer

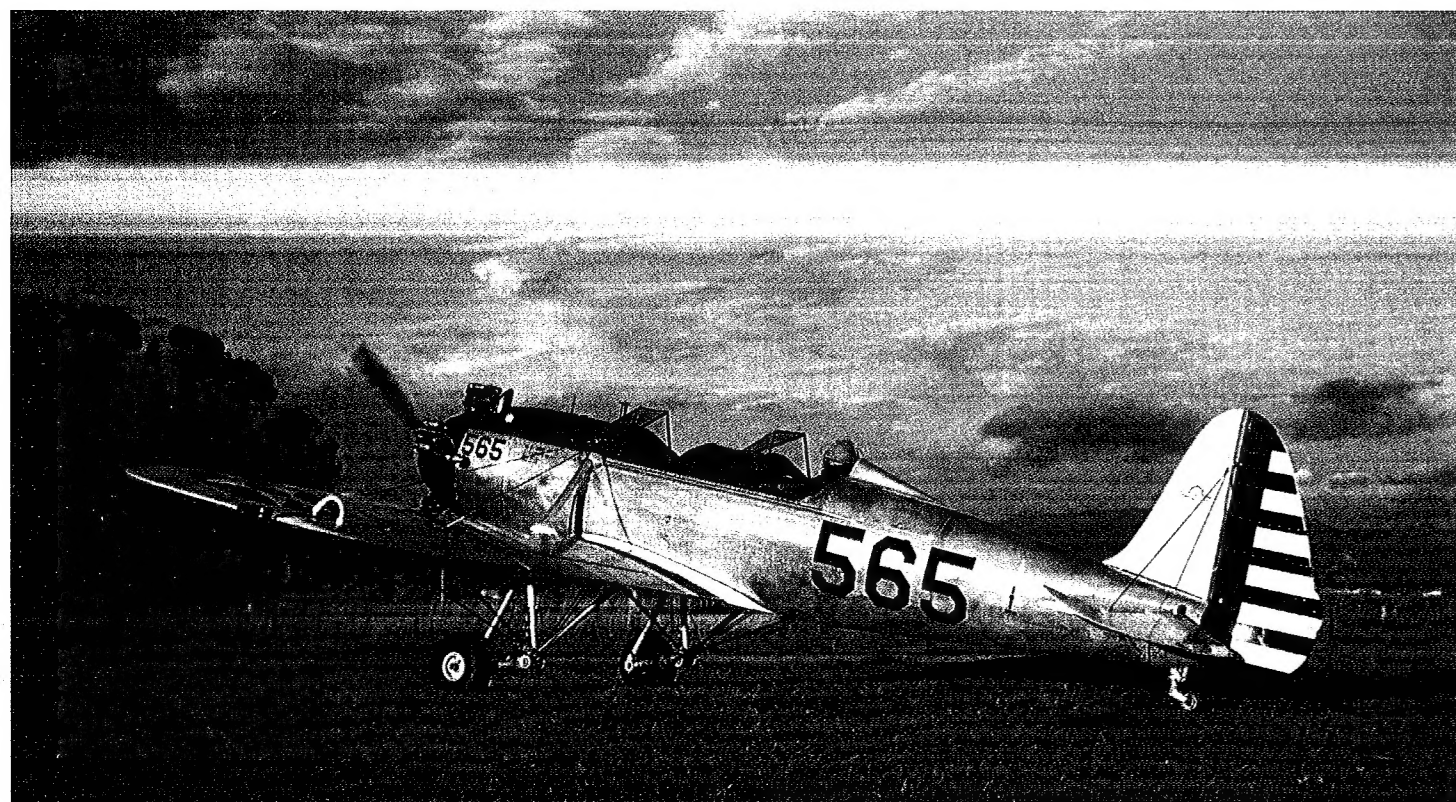
Robert Ley

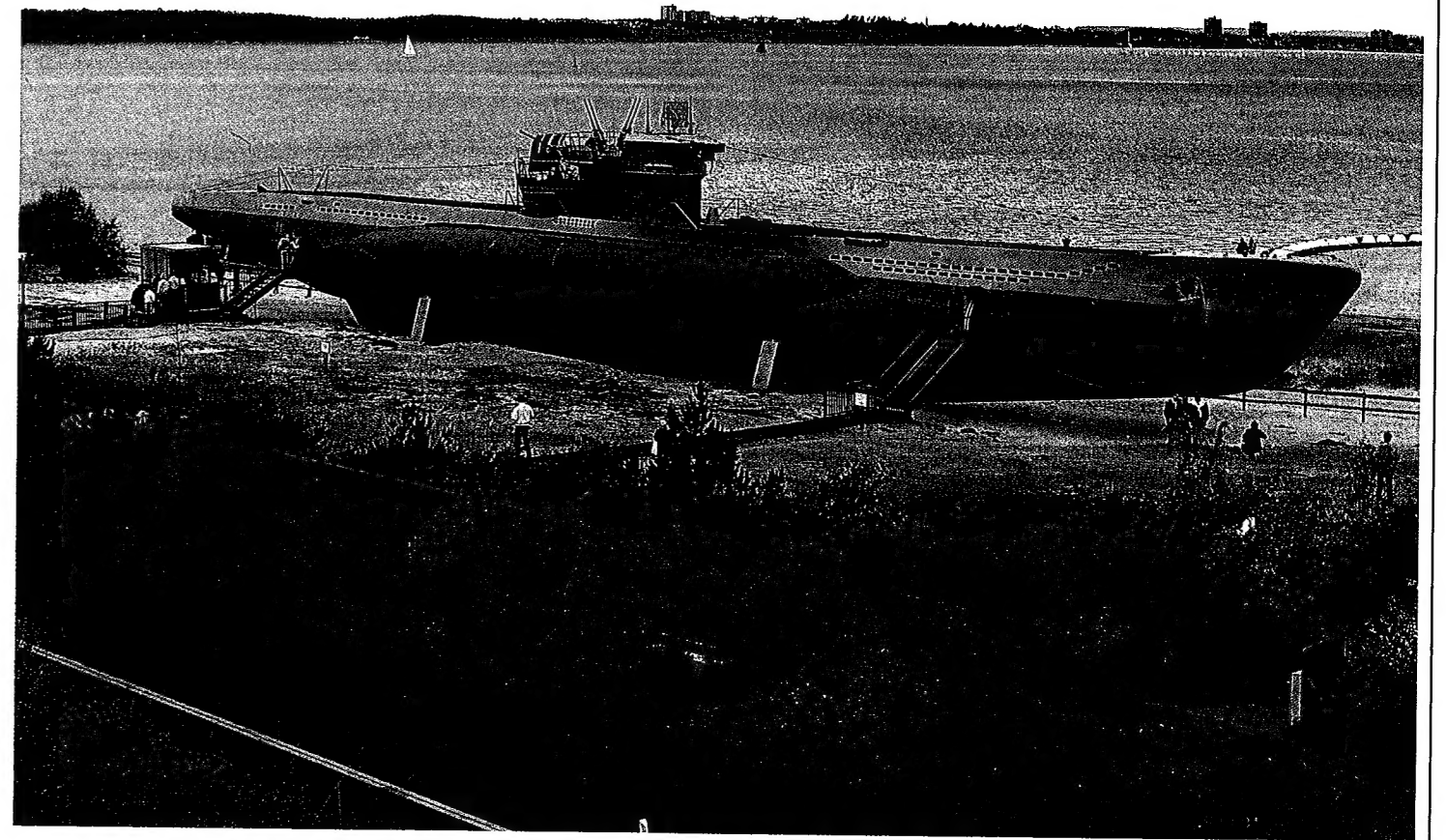
Franz von Papen

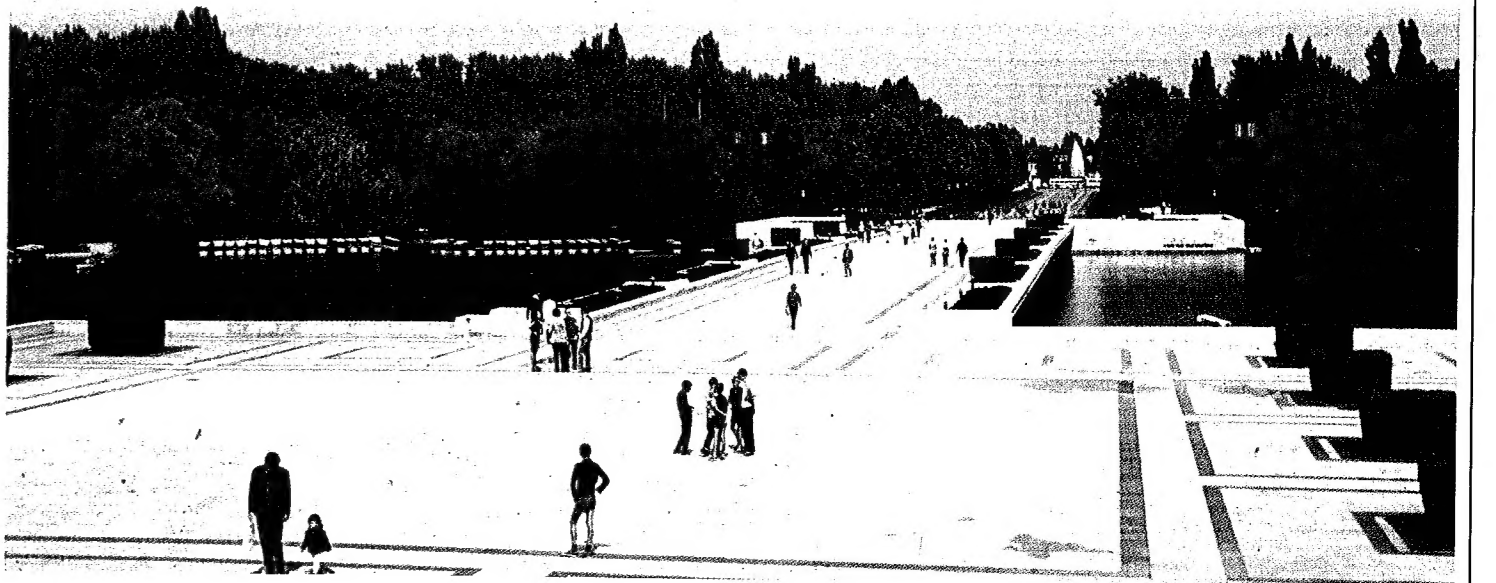
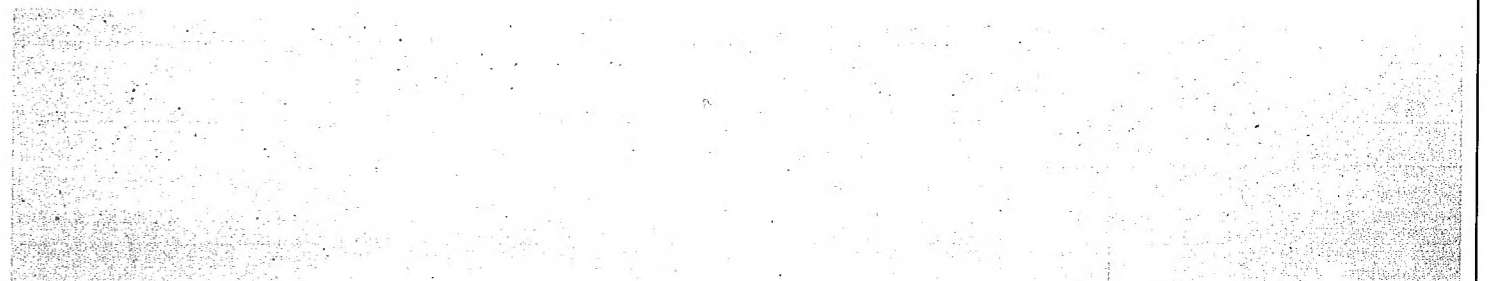
Vultee, BT-13, angol gép a II. világháborúból

Ryan, PT-22 gép a II. világháborúból

Német világháborús tengeralattjáró Schleswigben

A II. világháború emlékműparkja a Kremlben

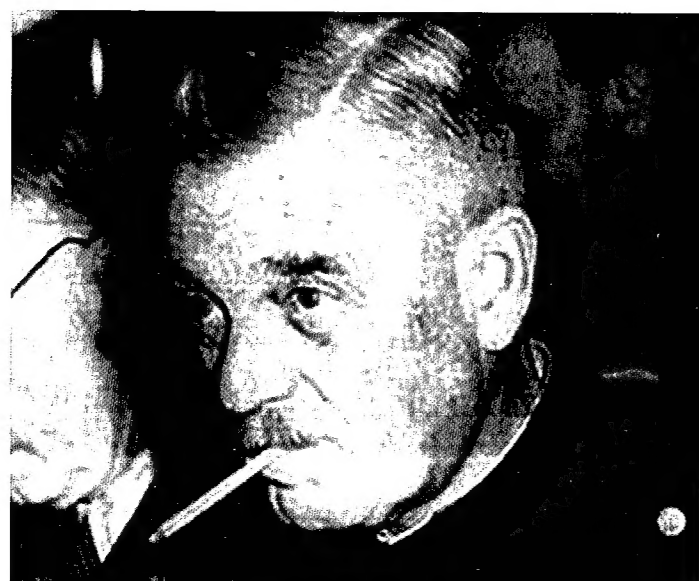
Walther Funk

Ernst Kaltenbrunner

Rudolf Hess

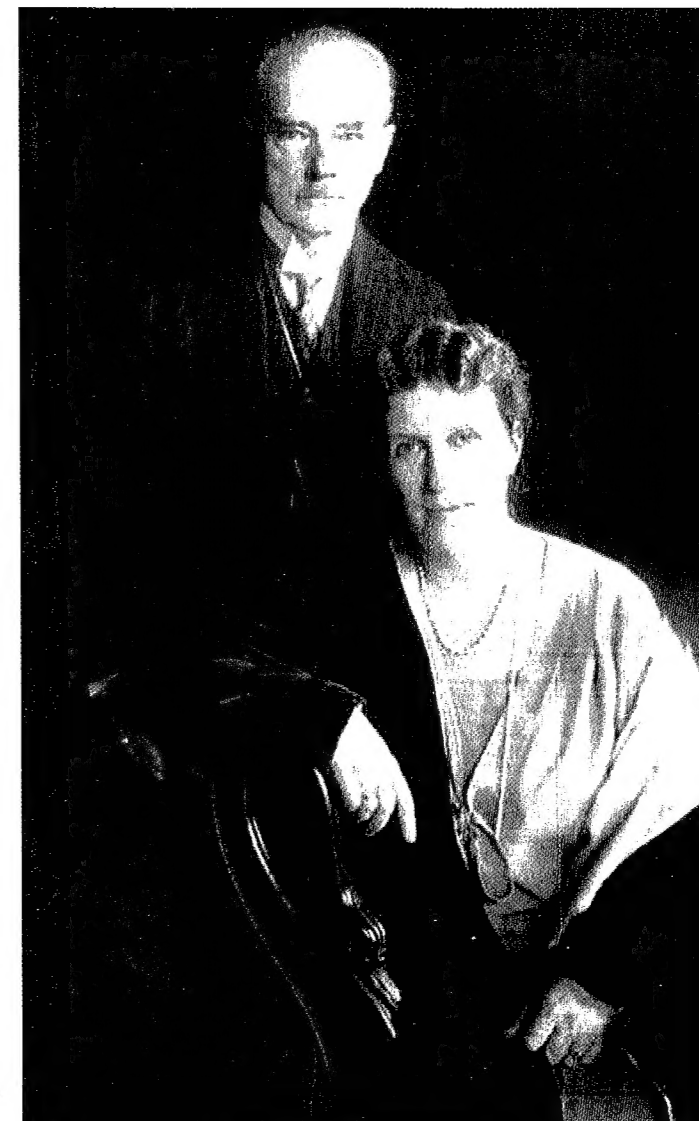
Wilhelm Keitel

Erich Raeder

Arthur Seyss-Inquart

Gustav Krupp von Bohlen

Alfred Rosenberg

Julius Streicher

térium vezetője volt. A Versailles-i Egyezmény megsértéséért fogták perbe, de felmentették.

– Baldur von Schirach (1907–1974) náci ifjúsági vezető volt, a Hitlerjugend vezetője és Bécs birodalmi kormányzója. Erős megbánást mutatott, és 20 év börtönbüntetést kapott.

– Arthur Seyss-Inquart (1892–1946, szül. Arthur Zajtich) az Anschluss kivitelezője volt, később az elfoglalt Hollandia Gauleitere, területi vezetője volt. Hiába mutatott megbánást, halálra ítélték, és 1946. október 16-án kivégezték.

– Albert Speer (1905–1981) a III. Birodalom kedvenc építésze. Erős megbánást tanúsított, ezért 20 éves börtönbüntetést kapott, melyet letöltött. 1981-ben halt meg Londonban.

– Julius Streicher (1885–1946) a náci Der Stürmer hetilap kiadója, mely a párt legfőbb propagandalapja volt. Számos zsidóellenes gyermekkönyv szerzője. Nürnbergben emberiségellenes bűnökért vonták felelősségre, és október 16-án felakasztották.

X47320

Csiffáry Tamás, 2007

© 2007, Ifix-team Kft.

Minden jog fenntartva!

A Kiadó hozzájárulása nélkül sem részben,
sem egészében nem másolható.

ISBN 978 963 9784 02 4

Feladó: Kiadó a Ifix-team Kft. ügyvezetője

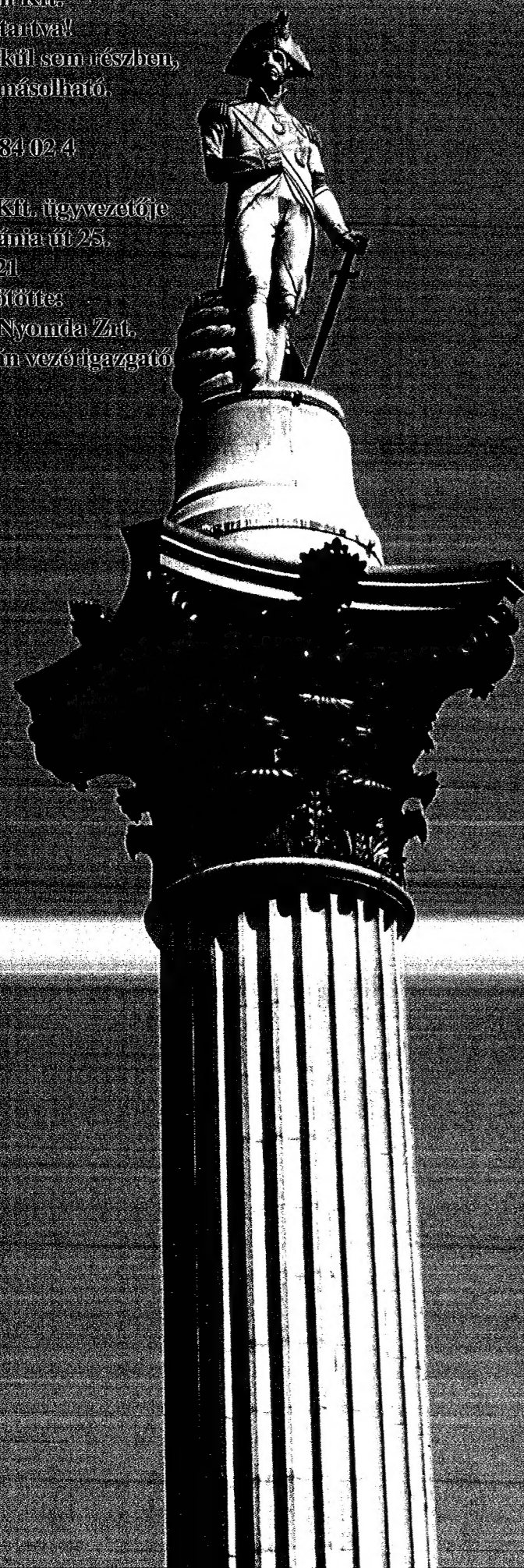
1143 Budapest, Stefánia út 25.

Tel: 239-6521

Nyomtatva és kötve:

Reálisztóma Databázis Nyomda Zrt.

Feladás vezető: Boróki István vezérigazgató

Emma Baumacher

A NÁCIZMUS TÖRTÉNETE

TÖRTÉNETE

943

B42

Emma A NÁCIZMUS

Baumacher

Hitler és „harcostársai” annak idején nemcsak terveztek, de terveiket meg is valósították: mik vezethettek az általuk alaposan kigondolt rendszer megvalósíthatóságához? Hogyan lehetett mindezt nemcsak egy országra, hanem szinte egész Európára kiterjeszteni? Milyen eszközökkel, és milyen gondatlansággal állt hozzá mindehhez Európa semleges része? És milyen társadalmi alappal sikerült a náciknak az ország élén maradniuk? Mi volt a korszak művészeti és tudományos élete?

Mindezekre a kérdésekre ad választ képesalbumunk, melyhez színes képanyag is járul.

9 789639 784024

